

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

9

Tanári útmutató

1

Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterv.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a suliNova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.

A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRÉTI ZOLTÁN LEKTOR
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA
TIPOGRÁFIA

SZŰCS ÉDUA
BÁRD JOHANNA

© **MURÁNYI YVETT**

© **BÍRÓ ÁGOTA, BLASKÓ ÁGNES, FÁBIÁN MÁRTON**

© **FŰKÖH BORBÁLA, KÁLMÁN LÁSZLÓ, MOLNÁR CECÍLIA**

© **EDUCATIO KHT., 2008**

RAKTÁRI SZÁM:

H-ASZE0901/T

BEAVATÁS

Tanári útmutató

Fejlesztők

Bíró	Ágota
Blaskó	Ágnes
Fábián	Márton
Fűkőh	Borbála
Kálmán	László
Molnár	Cecília

TARTALOM

5	NÉVJEGY
7	A BEAVATÁS FOGALMA, RÍTUSA, VÁLTOZATAI, MAI MEGVALÓSULÁSAI – A BESZÉDAKTUSOK
29	KAPCSOLATOK A SZÖVEGBEN
37	KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A KULCS
51	ÖSSZEHASONLÍTÓ NOVELLAELEMZÉS
75	SYLVIA PLATH: BEAVATÁS
88	A NOVELLA MINT ELLENTÉTPÁROK RENDSZERE ÉS CSELEKMÉNYE MINT ÁLLAPOTVÁLTOZÁSI FOLYAMAT
113	SZABADON VÁLASZTOTT NOVELLA FELDOLGOZÁSA KISCSOPORTBAN, TANULT SZEMPONTOK ALAPJÁN

NÉVJEGY

A fejezet célja	Elbeszélő szövegek olvasása, értelmezése és bírálata. A beavatás mint archetípus ősi rítusokban és elbeszélésekben, a közösség és egyén viszonylatának megismerése, a diákok önreflexiós képességének fejlesztése. Beavatás, felnőtté válás és szocializáció kérdéseinek vizsgálata
A fejezetben lévő modulok címe és ajánlott óraszám	<ol style="list-style-type: none">1. A beavatás fogalma, rítusa, változatai, mai megvalósulásai – A be-szédaktusok (4 óra)2. Kapcsolatok a szövegben (2 óra)3. Kosztolányi Dezső: <i>A kulcs</i> (3 óra; elhagyható feladatok: 13. lépés)4. Összehasonlító novellaelemzés (<i>A kulcs</i> és az <i>Indián tábor v. A kulcs</i> és az <i>Emberavatás</i>) – A kontextus és a szereplők tudása a kommunikációs folyamatban (5 óra)5. S. Plath: <i>Beavatás</i> (2 óra)6. Sánta Ferenc: <i>Emberavatás</i>; A novella mint ellentétpárok rendszere és cselekménye mint állapotváltozási folyamat – A kommunikációs maximák és megsértésük következményei (5 óra)7. Szabadon választott novella feldolgozása kiscsoportban, tanult szempontok alapján (2 óra; ez a modul kihagyható)
Ajánlott korosztály	9. évfolyam, 14–15 év
Előző és követő fejezet	Hétköznapi és művészi kommunikáció; Eposzok régen és ma
Tantervi modulkapcsolódási pontok	Többek között: <i>Kisfiúk és nagyfiúk</i> ; <i>Más lettem</i> ; <i>Otthon</i> ; <i>Hétköznapi és művészi kommunikáció</i> c. fejezetek
Kereszttantervi kapcsolódás	A pszichológia, vallástörténet, szociológia bizonyos területei
NAT	Szóbeli és írásbeli kommunikáció fejlesztése, szó szerinti és metaforikus jelentések megkülönböztetése, szövegértési technikák elsajátítása, a szókincs gazdagítása, elbeszélő szövegek jelentésrétegeinek feltárása, világos, önkifejező szövegalkotás; Képesség a szöveg kapcsolatának és különbségének felismerésére és értelmezésére (tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások); Értékek, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése; Nézőpontok és nézőpontváltások funkciójának értelmezése; Az ízlés kontextuális függőségének megértése, stb.

Követelmények	<p>A tanuló legyen képes azonosítani szereplőket, konfliktusokat és elbeszélői nézőpontokat szépirodalmi és hétköznapi szövegekben. Tudja felismerni az ismétlések és ellentétpárok jelentéseit. A diákok legyenek képesek felismerni a novella műfaji sajátosságait és az elbeszélői nézőpont sajátosságaiból adódó jelentésbeli különbségeket. Ismerjék meg, hogy a szövegek értelmezése dialogikus folyamat, legyenek képesek alapvető kérdéseket megfogalmazni szépirodalmi szövegekkel kapcsolatban.</p> <p>Ismerjék a fejezetben előforduló legfontosabb fogalmakat (beavatás, archetípus, rítus, illokúció, performatív mondat).</p> <p>A szituációs kontextus szerepének értelmezése a deiktikus nyelvi elemek segítségével. A cselekvés kontextusának értelmezése az alapvető beszédaktusok segítségével. Ismerje és ismerje fel a szövegben lévő alapvető nyelvi kapcsolatokat.</p>
Értékelés	<p>Folyamati: A prezentációk értékelése, dicséretkártyák, a megértést szondázó mintavétel a házi feladatokból, kilépőkártya, kooperatív tanulás kritériumos önértékelése, rövid esszé;</p> <p>Kimeneti: Novellaelemző esszé kritériumos értékelése (tanulói és tanári)</p>
Módszertani ajánlás	<p>A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben, figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Módszer- és eljáráskészlete megteremti az interaktív és reflektív tanulás lehetőségét.</p>
Támogatórendszer, szakirodalom	<p>Arató László–Pála Károly: <i>A szöveg vonzásában</i> (Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2002)</p> <p>internet: www.nyelvtar.hu</p>

1. A BEAVATÁS FOGALMA, RÍTUSA, VÁLTOZATAI, MAI MEGVALÓSULÁSAI – A BESZÉDAKTUSOK

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés

T/1.

5. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A BEAVATÁS szó által keltett asszociációkat hívjuk elő. A tábla közepére felírjuk a BEAVATÁS szót, a diákok ehhez kapcsolódó szavakat, fogalmakat mondanak, és fürtábrát készítenek füzetükbe. Miután a diákok elkezdtek a füzetükbe elkészíteni a fürtábrát, tanári segítséggel készüljön egy közös fürtábra is a táblára.
- Cél: előzetes ismeretek mozgósítása és rendszerezése, előfeltevések.
- Variáció: Tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek alkotta csoportokban a feladat kiegészíthető azzal, hogy letöröljük a tábláról a szavakat, vagy csak azok kezdőbetűjét hagyjuk fent, melyek segítségével fel kell idézniük a fogalmakat. Ez a feladat a tanulók memóriáját fejleszti. (Az ismeretközlő szöveget lásd: Arató–Pála: *Átjárók* 3–5. oldal)

Kiemelt képességek, készségek: tanult ismeretek mozgósítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: megbeszélés, fürtábra, szabad asszociáció

A fejezetben szereplő elbeszéléseket tág tematikai kapcsolat fűzi össze: mindegyikük a főszereplő „beavatásáról”, valamilyen felnőttebbé érlelő élményéről, tapasztalatáról szól. A novellák szerkezetét, műfaját is erősen befolyásolja ez az alapélmény.

A természeti népek, törzsi társadalmak szertartásai, rítusai az emberélet és a természet egy-egy újra és újra visszatérő, egyetemes érvényű helyzete, problémája, fordulópontja köré épültek. Ezért a bennük megjelenő alapképletek, ősképek (archetípusok) más módon ugyan, de a modern ember bonyolultabbá váló életében is jelen vannak. Ez ihleti a modern városi-ipari civilizációban élő, a rengeteg benyomás között támpontokat, iránymutatást, egységes értelmezést kereső embert is arra, hogy ősi mítoszok, régi szertartások felé forduljon.

Az itt következő feladatokban megpróbáljuk körüljárni, mit jelent a beavatás, és milyen szerepe van a kultúránkban. A különböző feladattípusok segítenek megérteni a beavatási szertartások lényegét, de az ismeretek megszerzésén kívül fejlesztik szövegértési és tanulási képességeiteket is. A fürtábra készítésekor vagy egyes szövegek feldolgozásakor olyan fortélyokat is elleshettek, amelyek más szövegek megértését is megkönnyítik számotokra, amikor tanultok, vagy a kedvenc együttesetekről olvastok egy újságban. A beavatási szertartásokon túl össze fogjuk gyűjteni, melyek azok a hétköznapi szertartások, amelyeket nap mint nap elvégzünk, és amelyek nélkül az emberek közti kommunikáció sokkal nehezebb lenne.

1. Mi jut eszedbe arról a szóról, hogy beavatás? Próbáld elrendezni a gondolataidat, és készíts fürtábrát a füzetedbe középpontban a BEAVATÁS szóval!

Gondolatébresztő
szövegek a beavatásról

2. lépés

T/2–3.

5. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A diákok különböző műfajú és témájú szövegeket olvasnak a beavatási rítusokkal kapcsolatban. A szövegek tartalmazzák a fejezet legfontosabb fogalmait, és olvasási, szövegértési stratégiákat is felkínálnak.
- A feladat, hogy a szövegeket a CÍMEKKEKEL és a szövegek MŰFAJÁVAL párosítsák. Figyelmeztessük a gyerekeket, hogy nem kell a teljes szövegeket végigolvasniuk! Próbáljanak a kulcsszavakból kiindulni. Adjunk meg pontos időkeretet!
- A feladatmegoldás közben járjunk körbe, biztassuk a diákokat, kérdezzünk rá az esetleges problémákra, nehézségekre, legyünk támogatók! Ekkor még nem differenciálunk, ez egy általános bevezető. Essen szó arról, hogy a konkrét szavak megértése mellett még mi minden támogatja a megértést!
- A további feladatok megoldásánál, amikor a diákok már csak egy-egy szöveggel bíbelődnek, lesz mód a differenciálásra. Akkor önálló munkát végeznek, majd ezután még legyen módjuk – párokban – összevetni a megoldásaikat, röviden érvelve egy-egy elképzelésük mellett! Végül közösen ellenőrizzük a jó megoldásokat. Ez nem egy szövegértést ellenőrző feladat, ám alkalmas arra, hogy a diákok felismerjék, hol jutottak hamis következtetésekre, és miből következtethettek volna a szövegek műfajára, címére. Azt is megtanulhatják, hogy bizonyos információkat akkor is megtalálhatnak egy szövegben, ha nem olvassák el annak minden egyes szavát.

Kiemelt képességek, készségek: szövegértés – megértési stratégiák: predikciók

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni/páros munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

2. Tekintsd át az alábbi szövegrészleteket! Párosítsd össze a részleteket a megadott címekkel és műfajokkal, a megoldásokat a táblázatba írd!

Nem kell minden szöveget végigolvasnod. Próbáld arra is figyelni, hogy miből következtetsz a műfajra, címre!

- (1) Vizsgálatot rendelt el a győri Széchenyi Egyetem rektora egy tavalyi gólyatáborban történetek miatt. Az intézmény két intézetének felsőbb évfolyamos hallgatói ugyanis Szántódon szexuális játékokkal avatták fel az erre önkéntesen vállalkozó elsősöket. Az erotikus játékokról felvételek készültek, amelyek a napokban az interneten is megjelentek.

- (2) Egy 2001-es felmérés szerint Magyarországon sem csupa móka és matematika a friss középiskolások élete. A Kurt Lewin Alapítvány vizsgálata, melyet az oktatási jogok miniszteri biztosának felkérésére készítettek 60 osztály 1500 diákjának megkérdezésével, kimutatta, hogy a megalázó beavatási szokások még ma is élnek, főleg a vidéki kollégiumokban és szakiskolákban, de a kutatók budapesti gimnáziumokban is találtak a jelenséggel.

Pécssett például több középiskolában ismert az úgynevezett szecsckáztatás, amikor az év elején a felsőbb évfolyamosok minden szünetben felkeresik az elsős osztályokat, és különböző „játékos” feladatokat adnak az új diákoknak. Gyakran fordul elő, hogy a szünetben egy-egy elsőt többen megállítanak, és ott helyben fekvőtámaszoztatják, esetleg felszedetik vele a szemetet. Néhány diák arról számolt be, hogy a vécén ülve a pumpát sebességváltóként használva kellett autóvezetést imitálnia, ám történt olyan eset is, amikor belenyomták a vécébe az egyik elsős fejét, és ráhúzták a vizet. A felmérés tanúsága szerint azonban arra is volt példa, hogy „a 20 perces nagyszünetben összeterelték a diákokat az aulába a harmadikosok, egy-egy lavór fölé hajoltatták őket, ahonnan hátratett kézzel kellett kivenniük a szájukkal a papírhajókat. A tanárok fel-alá sétáltak, mintha nem is vennének észre semmit, pedig az egész iskola elsős szecsckái össze voltak terelve.”

- (3) Beavatási mítoszok: Az avatás során az egyén az egyik státusból egy másikba kerül át, közelebből: befogadja valamilyen zárt kör (teljes jogú tagja lesz a törzsnek, férfitársaságnak, [...] kultusznak, pap, varázslók vagy sámánok körének), és az avatás formát ad ennek a státusváltásnak. Néha szűkebb értelemben a felnőttkorba lépés, a házassulóképesség elérése a tartalma. Az avatási szertartásokat átmeneti szertartásoknak nevezik.

- (4) Meztelenül,
arccal keletnek,
állnak az oltár előtt a beavatottak,
állnak a tűzgödör mellett,
állnak visszafojtott sötétben,
állnak látásuk vizében,

állnak a lét kettős félkörén,
állnak születés és halál között,
állnak egyszerre két helyen:
állnak a felső világban,
állnak az alsó világban.

- (5) Aztán visszavitték a negyedév egyik hálójába, bevetett egy csomó ágat, énekelt és táncolt egy ruhásszekrény tetején, filmszínészeket utánozt, kifényesített egy sereg bakancsot, egy csempét tisztára nyalt, kéjelgett egy párnával, vizelettel itatták, de mindez egy lázas örvény volt, és egyszerre újra a saját körletében találta magát. A hálóban csend volt. A fiúk egymásra néztek, és bár összeverték, leköpték, bemázolták, levizelték őket, az arckifejezésük komoly volt és szertartásos.

- (6) Az avatás során tanításban is részesülnek az ifjak; a törvényt kell agyukba vésniük. Torday Emil jegyezte fel a dél-kongói bakubák törvényét; az elsők és legfontosabbak: „Tiszteld a királyt, és engedelmeskedj neki! Tiszteld a királyi család tagjait, és engedelmeskedj nekik! Tiszteld apádat és anyádat! Tiszteld szülőid holttestét! Ne ölj... stb.” Vagyis az öregek hatalmának tiszteletére, félelmére és irántuk való engedelmességre okítanak. S arra, hogy ne öljenek.

A fenti szövegek műfaja:

- Szépirodalmi szöveg, önéletrajzi regény;
- Lexikonszócikk;
- Riport;
- Rövid hír napilapból;
- Szépirodalmi szöveg, költemény;
- Tudományos szöveg

A SZÖVEG SZÁMA	SZERZŐ ÉS CÍM	MŰFAJ
	Győri tudósítónktól: <i>Önkéntes erotika</i>	
	Mario Vargas Llosa: <i>A város és a kutyák</i>	
	Oravecz Imre: <i>Beavatás</i>	
	Zolnay Vilmos: <i>A művészetek eredete</i>	
	<i>Mitológiai enciklopédia</i>	
	Szabó Zoltán: <i>Beavatási rítusok a középiskolákban: Bokafogó</i>	

3. Gondold végig, mi minden segített neked abban, hogy eldöntsd, milyen műfajú szöveget olvasol! Sok esetben a szerző neve és a cím is sokatmondó, elárulhatja, hogy mely korban született az írás, milyen céllal íródott, és hol jelent meg.

Az itt következőkben feladatlapot fogsz megoldani egy szöveggel kapcsolatban. A feladatok megoldása során fontos új ismereteket szerezhetsz, de emellett szövegértési és tanulási képességeidet is fejlesztheted. Fontos, hogy a feladatokat a megadott sorrendben végezd el, mert azok egymásra épülnek. Figyelmesen, alaposan dolgozz, mert a tanultakat majd meg kell osztanod a többiekkel!

2. MEGOLDÁS

A SZÖVEG SZÁMA	SZERZŐ ÉS CÍM	MŰFAJ
5	Mario Vargas Llosa: <i>A város és a kutyák</i>	szépirodalmi, önéletrajzi regény
3	<i>Mitológiai enciklopédia</i>	lexikonbeli szócikk
2	Szabó Zoltán: <i>Beavatási rítusok a középiskolákban: Bokafogó</i>	riport
1	Győri tudósítónktól: <i>Önkéntes erotika</i>	rövid hír napilapból
4	Oravecz Imre: <i>Beavatás</i>	szépirodalmi szöveg, költemény
6	Zolnay Vilmos: <i>A művészetek eredete</i>	tudományos szöveg

Perszonifikációs kérdések a feladat bevezetéseként, lezárásaként:

- Találkoztál-e a saját életedben modern beavatási szertartásokkal (családi, iskolai, tábori élet)?
- Milyen élményeid vannak ezekről?
- A megbeszélést azzal fejezzük be, hogy kérdezzük meg őket, vannak-e a beavatással kapcsolatos élményeik.

JELENTÉSTEREMTÉS

Ötféle szintű szövegértési feladat mozaik módszerrel

3. lépés

T/4.

7. oldal

20 PERC

Tanári instrukció

- A feladatsorokat úgy kell kiosztani, hogy nehézségi fokozatuk, valamint a fejlesztendő képesség megfeleljen az adott diáknak. Legvégül ötfős csoportokat alkotunk majd, amelyekben mindenki az egyénileg megszerzett tudását, tapasztalatait osztja meg a többiekkel. A csoportalakítás ne történjen ad hoc módon, előre gondoljuk végig annak szempontjait – azt, hogy ki kivel tud vagy nem tud együtt dolgozni, illetve figyeljünk arra is, hogy állandóan változzanak a csoportok!
- FONTOS! A feladatsorok megoldására a gyerekeknek 20 percük van az órán. Az sem baj, ha nem tudják befejezni, akkor erre még módjuk lesz otthon. Lényeges, hogy a következő órára mindenki elkészüljön, így mindenki a saját tempójában dolgozhat.

Helyreigazítás: A tanulói munkatankönyv 4. feladatának szövegében a *beavatás* szó helyett tévesen a *bevezetés* szó jelent meg. Itt alább a helyes változat szerepel. – *A szerkesztőség*

A csoportmunka értékelése:

Az egyéni feladatmegoldásra épül a következő óra csoportmunkája: itt a csoportokon belül együtt kell megbeszélniük bizonyos dolgokat, és mindenkinek meg kell osztania a többiekkel a saját információit, tapasztalatait. Így a csoport együttes eredménye képet ad majd a tagok munkájáról. Ösztönözzük a diákokat arra, hogy saját hibáikból is tanuljanak, és feltétlenül emeljük ki az erősségeiket, hiszen arra épülhet az önfejlesztés.

- A) A diákok egy rövid újsághírt olvasnak, és azzal kapcsolatban különböző szókinccsfeladatokat, szövegértési és szövegalkotási feladatokat oldanak meg.
- B) Oravecz Imre: Beavatás című verse és a hozzá kapcsolódó feladatok. Az illusztráció készítése természetesen lehet szorgalmi feladat, illetve otthoni feladat is.
- C) A Mitológiai enciklopédia szócikke
- D) Zolnay Vilmos: A művészetek eredete
- E) A Magyar Narancs cikke

Kiemelt képességek, készségek: A) információgyűjtési képesség; B) elemzési készség, kreativitás fejlesztése; C) információkeresés; D) szókinccs, információkeresés; E) információkeresés hosszabb szövegben

Célcsoportok – differenciálás: A) a szépirodalom iránt kevésbé érdeklődő, olvasási nehézségekkel küzdő gyerekek; B) művészi érdeklődésű, fejlett fogalmi képességgel rendelkező diákok; C) átlagos szövegértési képességgel rendelkező diákok; D) elméletibb érdeklődésű diákok; E) gyorsan, de felületesen olvasó diákok

Munkaformák: egyéni, majd csoportmunka

Módszerek, eljárások: csoportos megbeszélés

4. A beavatás különböző műfajú szövegek tükrében

A) Rövid hír egy napilapból

a) Olvasd el ezt a szöveget, és próbáld meg pótolni a hiányzó szavakat!

Vizsgálatot rendelt el a győri Széchenyi Egyetem rektora egy tavalyi gólyatáborban történtek (1)_____. Az intézmény két intézetének felsőbb évfolyamos hallgatói ugyanis Szántódon szexuális játékokkal avatták fel az erre önkéntesen vállalkozó elsősöket. Az erotikus játékokról felvételek készültek, amelyek a napokban az interneten is megjelentek.

Czinege Imre rektor tudósítónknak elmondta: egyetlen hallgató sem (2)_____ panasszal a gólyatábor után, s a történekről ő is csak akkor szerzett tudomást, amikor fotók jelentek meg a világhálón. Ezt követően megkérdezték a résztvevőket az avatásról. Az érintett elsős hallgatók elismerték a szexuális játékokat, de mint mondták, erre önkéntesen vállalkoztak. Akadt közülük, aki ott volt a táborban, de nem vett részt az (3)_____.

Czinege Imre utalt arra: eddigi vizsgálataik szerint senkit sem (4)_____ erőszakkal, de feltételezhető, hogy többen is a kirekesztéstől való félelmükben vállalkoztak az avatásra. Nem valószínű azonban, hogy bárki is hozzájárult volna a fotók nyilvánosságra hozatalához. Ez komoly jogi aggályokat is felvet, hangsúlyozta a (5)_____. Tudomása szerint több szülő felismerte gyerekét a képen.

– Hallgatóink későbbi karrierjét is befolyásolhatja, ha akár egy évtized múlva előkerülnek róluk kompromittáló fotók – hívta fel a (6)_____ a veszélyekre a rektor.

Czinege Imre hangsúlyozta: az egyetem teljes felelősséget vállal a gólyatáborok szakmai programjaiért, a szabadidőt azonban a (7)_____ szervezik. Ebbe az egyetem vezetői nem szóltak bele. Az azonban megengedhetetlen, hogy bárkit megalázzanak – mondta Czinege Imre.

A rektor a vizsgálat befejezése után dönti el, milyen intézkedésekre van szükség. A vizsgálatban a hallgatói önkormányzat is részt vesz.

(Népszabadság, 2004. március 12.)

b) Ha az előző feladatnál elakadtál volna, most megadjuk a hiányzó szavakat, így könnyebb dolgozol lesz!

kényszerítettek, figyelmet, élt, miatt, avatáson, hallgatók, rektor

c) Mit jelentenek a szövegben kiemelt szavak? Próbáld meg a szövegkörnyezetből kikövetkeztetni, majd otthon ellenőrizd a feltevéseidet egy szótár segítségével!

SZÓ	SZERINTEM EZT JELENTI	SZÓTÁRI JELENTÉS
rektor		
erotikus		
aggály		
kompromittáló		

- d) Foglald össze néhány mondattal a cikket! Az összefoglalót nem kell leírnod, de készíts vázlatot, ami alapján a többieknek majd röviden elmondhatod a cikk tartalmát!
- e) Szerinted miért vettek részt a diákok az őket megalázó beavatási szertartáson? Hasonló esetben te hogyan cselekedtél volna? Ki és hogyan hibázott ebben az ügyben?

B) A beavatás versben

- a) Az itt következő vers Oravecz Imre: *A hopik könyve* (1983) című verseskötetéből való. Ebben a kötetben a szerző egy többé-kevésbé kihalt indián törzs tudatvilágába helyezkedve teremti meg e törzs fent nem maradt költészetét. Olvasd el a verset!

ORAVECZ IMRE: BEAVATÁS

Meztelenül,
arccal keletnek,
állnak az oltár előtt a beavatottak,

állnak a tűzgödör mellett,
állnak visszafojtott sötétben,
állnak látásuk vizében,
állnak a lét kettős félkörén,
állnak születés és halál között,
állnak egyszerre két helyen:
állnak a felső világban,
állnak az alsó világban.

- b) Hogyan idézi fel ez a vers a hopik beavatási szertartását? Gyűjtsd össze a vers alapján, hogy milyen elemei vannak ennek a szertartásnak!
- c) Milyen többletjelentései vannak szerinted a versben szereplő alábbi szavaknak, szerkezeteknek? Milyen asszociációkat keltenek benned? Mi mindenre utalhatnak?

SZÓ	ASSZOCIÁCIÓK
meztelenül	lecsupaszított, védtelen, nem tartozik sehová, őszinte, maszk nélküli...

arccal keletnek	
tűzgödör mellett	
visszafojtott sötétben	
látásuk vizében	

- d) Mely szavak, kifejezések utalnak arra, hogy a beavatandók határhelyzetben vannak, és a beavatás „státusváltást”, az avatandó világbeli helyének megváltozását jelenti?
- e) A következő órán majd röviden el kell tudnod mesélni, hogy milyen szöveggel ismerkedtél. Akkor majd fel is olvashatod a többieknek a verset. Igyekezz erre felkészülni!
- f) Készíts füzetedbe illusztrációt a vershez!
- g) Milyen ismétlődő szavakat, szerkezeteket találsz a versben?

C) Szócikk a beavatásról

- a) Olvasd el az alábbi lexikonszócikket, majd oldd meg a feladatokat a szócikk alapján!

„Beavatási mítoszok: Az avatás során az egyén az egyik státusból egy másikba kerül át, közelebből: befogadja valamilyen zárt kör (teljes jogú tagja lesz a törzsnek, férfitársaságnak, (...) kultusznak, pap, varázslók vagy sámánok körének), és az avatás formát ad ennek a státusváltozásnak. Néha szűkebb értelemben a felnőttkorba lépés, a házasságképesség elérése a tartalma. Az avatási szertartásokat átmeneti szertartásoknak nevezik.

(...) E szertartások szerkezetének jellegzetessége a hármas tagolás: az egyén kiszakad a társadalomból (mivel az avatásnak az ismert világ határain kívül kell végbemennie), a határvidéken tartózkodik (ottléte néhány naptól néhány évig terjedhet), majd visszatér, s beilleszkedik az új státusba vagy a társadalom új alcsoportjába. Maga az avatás a szertartásban a halállal és az újjászületéssel egyenlő, ami azt a felfogást tükrözi, hogy az új állapotba kerülő egyén mintegy megsemmisül régi mivoltában. Megtörténik a tér mitológiai értelmezése is: a közösség uralta zárt terület határainak átlépése a halállal válik egyenlővé. Ezzel van összefüggésben a hősmítoszoknak és a tündérmeséknek a rituális avatást idéző egyik legfontosabb cselekménye, az a próbatétel, amelyet a hősnek ki kell állnia a holtak birodalmában vagy az égben (...) vagy gonosz szellemek lakta valamilyen más országban. Ugyancsak ezzel van összefüggésben, hogy a hőst elnyeli egy szörny (eredetileg totemállat), és később sikerül kiszabadulnia a szörny gyomrából: ez a motívum is szerepel a mesében és a mítoszban, vö. (= vesd össze) a démoni erejű öregasszony hatalmába került gyermek motívumával.”

(Mitológiai enciklopédia)

- Foglald össze a saját szavaiddal, mit jelent az, hogy a beavatás megváltoztatja a beavatott státusát, állapotát, rangját!
- Vázold fel a beavatási szertartások szerkezetét, lépcsőit!

- b) Olvasd el újra a szöveget, és húzd alá benne a számodra ismeretlen szavakat! Utána próbáld következtetni a szavak jelentésére, majd otthon ellenőrizd magad egy értelmező szótár segítségével!

ISMERETLEN SZÓ	SZERINTEM EZT JELENTI	SZÓTÁRI JELENTÉS

- c) A következő órán röviden össze kell foglalnod a többieknek, hogy miről olvastál. Készülj fel erre!

D) Tudományosan a beavatásról

- a) Olvasd el a szöveget, és próbáld más szóval helyettesíteni a kiemelt szavakat úgy, hogy az adott mondatok értelmesek maradjanak!

„Sok helyütt megkorbácsolják az avatandót, másutt ún. avatási alagúton kell végigkúsznia, amelynek oldalfülkéiben ijesztgető szellemek rejteznek. Legárulkodóbb azonban egy Északkelet-Új-Guineában *dívó* szokás; itt az ifjakat az ősz szelleme el is nyeli. A műveletet egy szörnyet ábrázoló kunyhó szűk bejáratán való becsúszás *szimbolizálja*. Elyeletéskor meg is harapja a szellem a fiút – ez a megmetszés. A fiúnak addig kell a szörny őséneke gyomrában maradnia, míg disznóáldozattal meg nem váltják.

Az avatás során tanításban is részesülnek az ifjak; a törvényt kell agyukba vésnüek. Torday Emil jegyezte fel a dél-kongói bakubák törvényét: az első és legfontosabbak: „Tiszteld a királyt, és engedelmeskedj neki! Tiszteld a királyi család tagjait, és engedelmeskedj nekik! Tiszteld apádat és anyádat! Tiszteld szülőid holttestét! Ne ölj ... stb.” Vagyis az öregek hatalmának tiszteletére, félelmére és irántuk való engedelmisségre okítanak. S arra, hogy ne öljenek. (...)

A *rituális* cselekmények ugyanezt tartalmazzák: félelmetességük – s maradandó nyomuk – gondoskodik róla, hogy az ifjak ne csupán értelmükkel fogják fel a törvényt, de idegeikbe, bőrükbe és zsigereikbe is kitörölhetetlenül belevésődjék, hogy még álmukban se szegjék meg.”

(Zolnay Vilmos: A művészetek eredete)

dívó	
szimbolizálja	
rituális	

- b) Gyűjtsd össze, hogy milyen jellemző elemei lehetnek a beavatási szertartásoknak!
- c) Az avatandó milyen tudás birtokába jut?
- d) Hogyan kötődnek a beavatási szertartások a felnőtté váláshoz? Szerinted a mai világban milyen „szertartások” gondoskodnak a fiatalok beavatásáról?

E) Riport a középiskolai beavatásról

- a) Az itt következőkben részletet olvashatsz egy hetilapban megjelent riportból. Fúsd át a szöveget, és próbáld a teljes szöveg végigolvasása nélkül kikeresni a következő információkat!
- Kinek a felkérésére készített vizsgálatot a Kurt Lewin Alapítvány?
 - Hány diákot kérdeztek meg? Főleg hol találkoztak megalázó beavatási szertartásokkal?
 - Mi a szecskáztatás?
 - Mit állapított meg a vizsgálat a tanárok magatartásáról?
 - Kicsoda Aáry-Tamás Lajos?
 - Hogyan reagáltak a szülők?
 - Ki vezette a felmérést?

BEAVATÁSI RÍTUSOK A KÖZÉPISKOLÁKBAN: BOKAFOGÓ

- (1) „Aztán visszavitték a negyedév egyik hálójába, bevetett egy csomó ágat, énekelt és táncolt egy ruhásszekrény tetején, filmszínészeket utánozott, kifényesített egy sereg bakancsot, egy csempét tisztára nyalt, kéjelgett egy párnával, vizelettel itatták, de mindez egy lázas örvény volt, és egyszerre újra a saját körletében találta magát. A hálóban csend volt. A fiúk egymásra néztek, és bár összeverték, leköpték, bemázolták, levizelték őket, az arckifejezésük komoly volt és szertartásos.”
- (2) Így avatják be a kutyáknak nevezett újoncokat a limai Leoncio Prado katonai kollégiumban, legalábbis a világhírű perui író, Mario Vargas Llosa önéletrajzi regénye, A város és a kutyák szerint. Peru persze messze van, a '20-as évek Kőszége is elmosódik az évtizedek távolában, a katonaiskolákról meg Musil óta tudjuk, hogy melegágyai mindenféle kegyetlenkedésnek. De kell-e vajon egy mai magyar elsőnek hasonló kellemetlen rítusoktól rettegnie, ha új iskolába megy?

(A) _____

- (3) Egy 2001-es felmérés szerint Magyarországon sem csupa móka és matematika a friss középiskolások élete. A Kurt Lewin Alapítvány vizsgálata, melyet az oktatási jogok miniszteri biztosának felkérésére készítettek 60 osztály 1500 diákjának megkérdezésével, kimutatta, hogy a megalázó beavatási szokások még ma is élnek, főleg a vidéki kollégiumokban és szakiskolákban, de a kutatók budapesti gimnáziumokban is találkoztak a jelenséggel.
- (4) Pécssett például több középiskolában ismert az úgynevezett szecskáztatás, amikor az év elején a felsőbb évfolyamosok minden szünetben felkeresik az elsős osztályokat, és különböző „játékos” feladatokat adnak az új diákoknak. Gyakran fordul elő, hogy a szünetben egy-egy elsőst többen megállítanak, és ott helyben fekvőtámaszoztatják, esetleg felszedetik vele a szemetet. Néhány diák arról számolt be, hogy a vécén ülve a pumpát sebességváltóként használva kellett autózvezetést imitálnia, ám történt olyan eset is, amikor belenyomták a vécébe az egyik elsős fejét, és ráhúzták a vizet. A felmérés tanúsága szerint azonban arra is volt példa, hogy „a 20 perces nagyszünetben összeterelték a diákokat az aulába a harmadikosok, egy-egy lavór fölé hajoltatták őket, ahonnan hátratett kézzel kellett kivenniük a szájukkal a papírhajókat. A tanárok fel-alá sétáltak, mintha nem is vennének észre semmit, pedig az egész iskola elsős szecskái össze voltak terelve.”

- (5) A tanárok a vizsgálat szerint általában nem lépnek közbe, még akkor sem, amikor az események eldurvulnak, az elsősöknek pedig minden azt sugallja, hogy megpróbáltatásaik hozzátartoznak az iskola nemes hagyományaihoz. Sok helyen még szecs kabált is rendeznek, amely eseményre ráadásul a tanári kar is izgatottan készül minden évben. Az ünnepélyt persze diszkó zárja, mely utólag kellemessé homályosítja a nemegyszer megalázó feladatokat.
- (6) A vizsgálatban szereplő egyik szakközépiskola gyakorlatában a beavatás egyenesen a fegyelmezés hathatós eszközévé vált. Itt a tanárok fölírták az órát zavaró elsősök nevét egy listára, a lapon szereplőket pedig később, a szecs kabálon egyesével hívták ki a színpadra, és ott kínos feladatokat adtak nekik.

(B) _____

- (7) A kutatási eredmények publikálása óta eltelt egy évben nagyon sok telefonhívás érkezett Aáry-Tamás Lajoshoz, az oktatási jogok biztosához, de írásos panaszt kevesen tettek. A bejelentők többsége szülő volt, akik azonban nem akarták kockáztatni gyermekük iskolai előmenetelét, ezért inkább csak tanácsért fordultak a hivatalhoz.
- (8) Azért néhány hivatalos bejelentés is érkezett, sőt volt olyan ügy, amelyben az oktatási jogok biztosának a rendőrség segítségét kellett kérni. Egy szülő például vidéki szakiskolában tanuló gyermekének védelmében fordult az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalához, mivel tizennégy éves fiát folyamatosan bántalmazta az iskola néhány végzős diákja, szünetekben megverték, sőt a pénzét is elvették. Az ügy kivizsgálásakor ráadásul kiderült, hogy a felsősök osztályfőnöke tudott a szecs káztatásról, és bár állítása szerint fogalma sem volt róla, hogy diákjai „átléptek egy határt”, többször is bátorította őket az elsőévesek megnevelésére. Ebben az ügyben a bántalmazókat kizárták az iskolából, sőt ügyészégi megrovást is kaptak, a tanár ellen pedig fegyelmi eljárás indult, mindez azonban nem nevezhető általánosnak, hiszen a legtöbb iskolában megpróbálják házon belül elintézni vagy inkább eltussolni az ehhez hasonló ügyeket.
- (9) Aáry-Tamás tapasztalatai szerint a felmérés publikálása óta nagyon sok iskolában a szülők nyomására megváltoztatták a házirendet, és több figyelmet fordítanak a gólyatáborok szervezésére, de a probléma továbbra is jelen van a magyar közoktatásban.
- (10) Ligeti György szociológus, a felmérés vezetője is úgy látja, hogy a megalázó beavatási szertartásokat csak hosszú munkával, az iskolarendszer átalakításával lehet végleg megszüntetni. A szecs káztatás ugyanis sok iskolában a nevelés eszköze, amelynek segítségével a túlhajszolt, leterhelt tanárok megpróbálják a felsőbb éves diákokra hárítani a fárasztó fegyelmezést. Ráadásul az iskola még közel sem az a demokratikus, nyílt közeg, amelyről szinte minden intézmény pedagógiai programjában olvashatunk, az erősen hierarchikus, tekintélyelvű gimnáziumok és szakközépiskolák pedig szellemiségükkel még akkor is támogatják a felsősök rémuralmát, ha nyíltan nagyon is kemény szankciókkal sújtják a szecs káztatást.

(C) _____

- (11) Persze egy beavatási szertartás nem feltétlenül embertelen: ezek a rítusok segítenek a csoportépítésben, összetartják a közösséget, éppen ezért minden iskola vagy éppen multinacionális nagyvállalat hagyományai közt megtalálhatóak.

(12) Ligeti György szerint az a legfontosabb, hogy a beavatás mindvégig önkéntes maradjon, bár ezt nehéz biztosítani, hiszen már a helyzet, a csoporttagok pusztán jelenléte is nyomást gyakorol a közösségbe újonnan érkezőre. Ki merne például nemet mondani, ha egy gólyatáborban kedvesen megkérnék, álljon már egy órácskát fél lábon, és szavalja Petőfi Anyám tyúkját fennhangon, ha ezért cserébe az iskola teljes jogú tagjává válhat, és az új osztályból mindenki más nevetve tesz eleget a felkérésnek.

(13) Az iskolai beavatások a magyar folklórban, sőt még annál is mélyebben, a természeti népek átmeneti, férfivá válási rítusaiban gyökereznek. Persze a huszonegyedik század sincs meg szertartások nélkül, habár például a busójárás ünnepélyességét sem csökkenti, hogy tavaszköszöntés címén már jó ideje nem dobnak máglyára egyetlen szűzlányt sem.

(Szabó Zoltán)

b) A szövegből kitöröltük az alcímeket. Szerinted hova illenek a következő alcímek? Írd be őket a megfelelő helyre!

Szokás, jog
Az önkéntes szívás mámore
Gólya, gólya, gilice

c) Húzd alá azokat a mondatokat, amelyekben a cikk nem tényeket, hanem véleményeket közöl!
Az aláhúzott mondatoknak milyen vonásai alapján döntöttél úgy, hogy aláhúzod őket?

d) A szöveg bekezdéseit megszámoztuk. Olvasd el újra az egyes bekezdéseket, és próbáld meg elkészíteni azt a vázlatot, amivel az újságíró dolgozhatott! Egy-egy rövid mondattal foglald össze az egyes bekezdések lényegi mondanivalóját!

Cím:

1. szépirodalmi idézet

2.

Alcím (A)

3.

4.

5.

Alcím (B)

6.

7.

8.

9.

10.

Alcím (C)

11.

12.

13.

e) Meglepődtél a cikkben leírt vizsgálat eredményein? Néhány mondatban foglald össze a saját véleményedet az iskolai beavatási szertartásokkal kapcsolatban!

MEGOLDÁSOK

A) a) (1) miatt (2) élt (3) avatáson (4) kényszerítették (5) rektor (6) figyelmet (7) hallgatók

B) b) helyszín megidézése, a beavatandók külső megjelenítése, határvidékre utaló kifejezések, élet és halál közti lebegés

B) g) Ismétlődnek az igék: állnak kilencszer, mindannyiszor ugyanabban az alakban. Ez az egyetlen ige az egész szövegben. A sorok elején áll, mindig ugyanolyan szerkezetű mondatot vezet be: ige+helyet jelentő névszói szerkezet.

D) b) avatási alagút ijesztő szellemekkel, ős szelleme elnyeli a beavatandókat, a tanítás/törvény megismerése, a rítus, a törvény bevésésének eszköze

E) a)

- az oktatási jogok biztosa
- 1500 diák – főleg a vidéki kollégiumokban
- szecsasztatás, amikor az év elején a felsőbb évfolyamosok minden szünetben felkeresik az elsős osztályokat, és különböző „játékos” feladatokat adnak az új diákoknak
- A tanárok a vizsgálat szerint általában nem lépnek közbe, még akkor sem, amikor az események eldurvulnak.
- Aáry-Tamás Lajoshoz, az oktatási jogok biztosához
- A bejelentők többsége szülő volt, akik azonban nem akarták kockáztatni gyermekük iskolai előmenetelét, ezért inkább csak tanácsért fordultak a hivatalhoz.
- Ligeti György szociológus

b) A) Szokás, jog B) Gólya, gólya, gilice C) Az önkéntes szívás mámore

c) A véleményeket közlő mondatok általánosító mondatok, amelyek nem egyes epizódokra vonatkoznak, hanem általánosítások.

Ligeti György szociológus, a felmérés vezetője is úgy látja, hogy a megalázó beavatási szertartásokat csak hosszú munkával, az iskolarendszer átalakításával lehet végleg megszüntetni.

Ligeti György szerint az a legfontosabb, hogy a beavatás mindvégig önkéntes maradjon, bár ezt nehéz biztosítani, hiszen már a helyzet, a csoporttagok pusztán jelenléte is nyomást gyakorol a közösségbe újonnan érkezőre.

Persze a 21. század sincs meg szertartások nélkül, habár például a busójárás ünnepélyességét sem csökkenti, hogy tavasz köszöntés címén már jó ideje nem dobznak máglyára egyetlen szűzlányt sem.

Csoportmunka
mozaik technikával

4. lépés

T/5.

18. oldal

30 PERC

Tanári instrukció

- Az előző egyéni munkák alapján dolgoznak a csoportok. Ötfős vegyes csoportokat alkotunk úgy, hogy előzőleg minden gyerek más feladatlapon dolgozott. A diákoknak kooperatív csoportmunkában kell egymásnak átadniuk az új információkat. Minden csoport megoldja az összefoglaló feladatsort, a csoportok tehát most már azonos feladatokon dolgoznak.
- A csoportmunka bevezetésekor mondjuk el, hogy minden csoportban mindenki fog húzni egy szerepkártyát (ezt nem muszáj a véletlenre bízni, ha jobbnak látjuk úgy, akkor mi is kioszthatjuk a szerepeket). Pontosan tisztázzuk a feladatköröket, ezek esetleg a táblán is szerepelhetnek:

IDŐMÉRŐ – az ő felelősége, hogy időben végezzen a csoport a feladatokkal;

ÍRNOK – mindenki jegyzetel, de neki kell a végső megoldásokat pontosan lejegyeznie;

MÉRLEG – megpróbálja biztosítani a csoporttagok egyenlő részvételét a munkában;

CSOPORTVEZETŐ – munkánál tartja a többieket, nem engedi, hogy a csoport tagjai mással foglalkozzanak;

SZÓVIVŐ – ő tartja a kapcsolatot a tanárral, ha esetleg elakad a csoport, illetve a feladat befejeztével ő számol be a többi csoportnak a munkájukról.

Kiemelt képességek, készségek: szóbeli kifejezőkészség, kreativitás fejlesztése, lényegkiemelés

Célcsoportok – differenciálás: vegyes csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik módszer, megbeszélés, felfedezés

5. Ötfős csoportokban beszéljétek meg az előző feladat eredményeit!

- Mindenki foglalja össze 2 percben, hogy mit olvasott! (Az írnok készítsen rövid jegyzeteket a beszámolókról!)
- Mindenki tanítson meg a többieknek egy olyan szót vagy kifejezést, ami neki új volt a szövegben! Írjátok is le ezeket!
- A következőkben megadjuk a beavatási szertartások legfőbb elemeit. Az olvasott szövegek alapján értelmezzétek ezeket!
 - státusváltozás
 - hármas tagolás
 - tanítás – titok
- Beszéljétek meg!
 - Milyen modern beavatási szertartásokat ismertek?
 - Mi az alapvető különbség a modern szertartások és a hagyományos rítusok között?
 - Hogyan kapcsolódnak a beavatási rítusok a felnőtté válás problémájához?

Összefoglalás

5. lépés

T/6.

19. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- Ennek a 15 percnak az a célja, hogy a tanár még egyszer visszatérjen a legfontosabb fogalmakra, és a továbbiakban szükséges néhány fogalmat bevezessen. A diákoknak volt módjuk egyénileg dolgozni és csoportokban megosztani a tapasztalataikat a többiekkel.
- Fontos elegendő időt szánni arra, hogy mindenkinben tudatosuljanak azok a lényeges információk, amiket mindenkinek tudnia kell (lásd az ismeretközlő szöveget: Arató-Pála: 5–7.), hiszen a készségfejlesztés az egyéni sajátosságok alapján történt.
- A további ismeretközlő részek, alapfogalmak a tanulói feladatokban megadott szövegekben találhatóak.

Kiemelt képességek, készségek: lényegkiemelés, információrendezés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

6. Olvassátok el és értelmezzétek közösen az alábbi szöveget!

A beavatás mint archetípus (őskép, alapképlet) egyszerre formai és tartalmi jellemzője az elemzendő elbeszéléseknek. A visszatérő alaphelyzetek, archetípusok már az ősi rítusokban (szertartásokban) és mítoszokban is megjelentek.

A mítoszok egy közösségnek olyan nemzedékről nemzedékre hagyományozott történetei, amelyek a pusztán szórakoztatáson túl többnyire más funkcióval is rendelkeznek. Az istenekről, félistenekről vagy a közösség számára fontos hősről és ősről szóló történetek segítségével a mítosz gyakran magyarázatot ad valamilyen, az adott társadalom számára érthetetlen természeti vagy társadalmi jelenségre, például a világ és az ember keletkezésére, a természeti erők működésére vagy egy nép földrajzi elhelyezkedésére. A magyarázatokban gyakran szerepet kapnak a természetfölötti, fantasztikus mozzanatok, a természeti erők megszemélyesítése.

A mítoszok egy része tehát történet formáját öltő eredetmagyarázat, más részük pedig valamilyen mindennapi szabály, a közösség számára alapvető érték elismertetése. Egyes mítoszok szertartásokkal, ceremóniákkal is összefonódtak: a rítusok során elmondták vagy eljátszották az adott mítoszt. A mítoszok egyik csoportját elbeszélte szertartásként, míg a nekik megfelelő szertartást eljátszott, megelevenített mítoszként foghatjuk fel.

A legfontosabb fogalmak:

beavatás: valamilyen felnőttébbé érlelő élmény, tapasztalat.

A beavatási szertartások általános jellemzői:

státuszváltozás (állapotváltozás) – az egyén az egyik státusból (rangból) egy másikba kerül át, megváltozik a világban betöltött helye;

hármasság – 1. kiszakadás a közösségből 2. határvidéken tartózkodás 3. visszatérés, beilleszkedés az új rangba;

halál és újjászületés – ezek a motívumok megjelennek a szertartásban;
tanításban részesülnek a beavatandó ifjak, valamilyen titkot ismernek meg;
megméretés – gyakran próbákat kell kiállnia az avatandónak;
válsághelyzet – a beavatandó határpontot ér el, csalódást kell átélnie.

RÁHANGOLÓDÁS

Beavatási szertartás a
dél-amerikai jamanáknál

6. lépés

T/7–8. 19. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A szöveg (Service, Elmen R.: *A dél-amerikai yaghanok (jamanák) in: „Primitív” kultúrák, ősi hitek, modern genocídium.* Szerk: A. Gergely András, MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 84.) és a hozzá tartozó kérdések azt célozzák, hogy az osztály rájöjjön arra, hogy egy szertartás sikerességéhez bizonyos feltételeknek mindenképpen teljesülniük kell, mégpedig mindenképpen pontosan úgy kell teljesülniük, ahogyan azt a szokás előírja. A feladat előkészíti a következő feladatokat, amelyek a nyelvészeti pragmatika alapproblémáiba vezetnek be.
- A T/8. feladat házi vagy szorgalmi feladatként adható.

Kiemelt képességek, készségek: lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

7. Olvassátok el a szöveget, majd válaszoljatok a kérdésekre!

BEAVATÁSI SZERTARTÁS A DÉL-AMERIKAI JAMANÁKNÁL

A csoport összes serdülő fiúját együtt avatják föl a nagy C̃iéxaus szertartáson. Ezt nem meghatározott időközönként tartják, hanem attól függően, hogy van-e megfelelő mennyiségű élelem és megfelelő számú felavatandó fiú.

Az alkalomra egy speciális, a szokásosnál nagyobb méretű kunyhót építenek. Minden felavatandó mellé kijelölnek egy nevelőt, aki a napokig, sőt néha hónapokig tartó beavatási időszak alatt éjjelnappal gyakorlati és erkölcsi tanításokban részesíti a fiatalembert. A jelölteknek több próbatételen kell átesniük, és rituális tabukat kell betartaniuk. Csak minimális mennyiségű alvást és ételt engedélyeznek nekik, törökülésben kell ülniük, minden éjjel meg kell fürdeniük a tengerben, és csak egy madárcsontból készült szívószálon át ihatnak. A ceremónia kezdetén a fiúk mellkasát kezdetleges tetoválással díszítik.

A szertartás fontos része a csoportos éneklés és tánc, rendszerint késő éjszaka. Ez persze szórakozás is, de emellett fontos célja van. Ezek az énekek Yetaitához, egy ijesztő és gonosz szellemhez szólnak, akit így tartanak távol. Egy utolsó szertartással bevezetik az ifjakat a társadalomba. Egyen-

ként a rituális főnök elé járulnak (aki nem valódi vezető, inkább, akárcsak az arundáknál, egyfajta szertartásvezető), aki a társadalom teljes értékű tagjaivá avatja őket. Ezután minden nevelő ajándékoz tanítványának egy speciálisan díszített kosarat, egy ivócsontot és egy kaparóbotot.

- Van-e olyan részlete a szövegnek, amelyet nem értesz? (Kérdezz rá!)
- Elképzelhető-e, hogy a szertartás egyes elemei ne ilyen időrendben kövessék egymást? Felcserélhetőek-e egymással a szertartás egyes lépései? (Válaszodat indokold is meg!)
- Találkozunk-e a jamanákéhoz valamiben hasonlító szertartásokkal mindennapi életünkben? Mondd meg azt is, miben hasonlít és miben tér el az adott szertartás a jamanákétól!

8. Ismertessétek a beavatási szertartást egy lexikonszócikkben! Az eredeti szöveg mely elemeit írtátok át és miért?

7. lépés

T/9.

20. oldal

10-15 PERC

Tanári instrukció

- A gyerekek az előbbieken összegyűjtötték a beavatási szertartások tárgyi, viselkedési kelleit. Most olyan szertartások következnek, amelyek közelebb állnak a tanulók világához, amelyek mindennapi életünket meghatározzák.
- Emeljük ki, hogy ezeknek a mindennapi rítusoknak nem igazán tárgyi kellei, hanem inkább viselkedési és nyelvi kellei vannak. Egész osztályos ötletbörzével gyűjtsenek ilyeneket, gyűjtésük össze a hozzájuk kapcsolódó nyelvi formulákat is, ezek kerüljenek fel a táblára!

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: ötletbörze

9. Gyűjtsetek össze olyan szertartásokat, amelyek mindennapi életünkben nap mint nap jelen vannak, és mindig ugyanolyan „forgatókönyv” szerint zajlanak!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

köszönés, kézfogás, meghajlás, bemutatkozás, érdeklődés, telefonálás, búcsúzás, avatás, átadási ceremónia stb.

„Tabu”

T/10.

20. oldal

5-10 PERC

Tanári instrukció

- Néhány önként jelentkező pár vagy hármas kap egy kártyát, amelyen egy hétköznapi szituáció rövid leírása szerepel, valamint az adott szituációnak egy-két fontos és természetes eleme, amelyet azonban tilos eljátszaniuk, kimondaniuk. Az osztály feladata, hogy kitalálja, milyen szituációról, eseményről van szó, és hogy mi volt az eljátszottakban furcsa, illetve mi nehezítette meg esetleg annak kitalálását. (Például a hiányzó tartozékok, amelyeket tilos volt eljátszani.)
- A feladat célja, hogy az óra elején előkerüljön néhány kulturálisan erőteljesen szabályozott tevékenység a saját életünkből.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: játék

Eszközök: a szituációk leírása kártyákon

10. Játsszátok el a kártyákon szereplő szituációkat! Kövessétek pontosan az utasítást! Miért volt nehéz eljátszani? Miért nehéz kitalálni, milyen szituációról van szó?

JELENTÉSTEREMTÉS

Öcsi, hugi, gyertek!

8. lépés

T/11.

21. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A táblázatot töltsék ki a tanulók párosával. Az utolsó oszlop rontott kifejezéseivel a *Mindent vagy semmit* vetélkedő mintájára játszható az alábbi játék: Minden pár felírja egy cédulára az általa kitalált szituáció(ka)t és rontott formulá(ka)t, majd három önként jelentkező diák egymás mellé áll egy asztalnál, aminek a közepére krétával egy kört rajzolunk. Egy negyedik diák összegyűjti a cédulákat, majd felolvassa a szituációt és a rontott formulát. Amelyik játékos kitalálja a helyes alakot, az rácsap az asztalra rajzolt körre, és mondhatja a jó megoldást. Mindig az a játékos válaszolhat, akinek a keze legalul van. Egy ötödik diák a táblán vezeti, hogy ki hányszor volt a leggyorsabb.
- A feladat megbeszélésekor a tanár elmondja, hogy a hétköznapi életben is használunk olyan kifejezéseket, fordulatokat, amelyek csak egy adott szituációban és adott formában érvényesek.

Kiemelt képességek, készségek: analogikus képesség, reflex

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, csoportos munka

Módszerek, eljárások: ötletgyűjtés, játék

11. Gyűjtsetek minél több olyan kifejezést, amit konkrét szituációban változatlan formában használunk – a táblázat példáinak mintájára! Írjátok be a táblázatba a szituációt és az ahhoz tartozó kifejezést is! Alkossatok rontott formulákat is a szituációhoz!

FORMULA	SZITUÁCIÓ	RONTOTT FORMULA
103, elvittem a szerencsédet!	a beszélgetőpartnerek egyszerre mondanak ki egy szót	209, nálam a mázlid!
Apád, anyád idejőjjön!	valaki pénzt talál az utcán, felveszi, ráköp	Öcsi, hugi, gyertek!
Lekopogom!	valaki fél, hogy elkiabál valamit	Ideszögezem!

Cselekvő szavak

9. lépés

T/12.

22. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- Cél: A feladat célja, hogy a diákok intuitíve el tudják különíteni a tisztán performatív mondatokat az illokúciós erővel is bíróktól.
- Menet: A diákok megoldják a feladatokat, majd közösen megbeszéljük a megoldásokat. A tanári magyarázatban mutassunk rá arra, hogy vannak olyan kifejezéseink, amelyek nem arra valók, hogy leírjuk velük a valóság egy-egy darabját, hanem arra, hogy kimondásukkal cselekvést hajtsunk végre! Ezeknek a kifejezéseknek a jelentése egyértelmű, a cselekvőerő teljesülése sokszor nagyon határozott szituációelemekhez kötött. Az ilyen kifejezéseket performatívumoknak hívjuk. Az ötödik példa azt mutatta meg, hogy kijelentéseinknek szinte minden helyzetben lehet cselekvőereje, de a cselekvés jelentése nem mindig olyan egyértelmű, mint a performatívumoknál.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni és frontális munka

12. Olvasd el az alábbi idézeteket!

- (1) „Heringfalvy Huba vádlott (született 1970. május 15-én) bűnös előre kitervelten, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetében. Ezért a bíróság a vádlottat életfogytig tartó, fegyházban letöltendő szabadságvesztés büntetésére ítéli.”
- (2) – Akarod-e az itt megjelent Ungvár Ubult hites férjedül?
– Akarom.
– És Te, Ungvár Ubul, akarod-e feleségül az itt megjelent Wunderbaum Natáliát?

- (3) „ELNÖK: Mivel több felszólaló nem jelentkezett, a részletes vita e szakaszát lezárom. Megnyitom a részletes vita második szakaszát, a 45–48. pontokra. Ki kíván felszólalni? (Nincs jelentkező.) Jelentkező nincs, a részletes vita e szakaszát lezárom.”
- (4) „A Parlament a javaslatot 40%-60%-os arányban elfogadja.”
- (5) „Istentelen rongyos ez az öltöny!”
- Fogalmazd meg, hogy miben hasonlít az első négy idézet állítása egymáshoz, és miben különbözik tőlük az ötödik!

AZ ELHANGZÁS KÖRÜLMÉNYEI SZEMPONTJÁBÓL

- (a) Az első négy részlet állítása akkor szerencsés, ha
 (b) Az ötödik részlet állítása értelmes lehet akkor is, ha és akkor is, ha például...

A JELENTÉS SZEMPONTJÁBÓL

- (a) Az első négy részletben elhangzott szavak cselekvésszerűek, mert
 (b) Az ötödik idézetben elhangzott szavak értelmezhetőek úgy is, hogy ..., de úgy is, hogy ..., és úgy is, hogy

MEGOLDÁSOK

Az elhangzás körülményei szempontjából:

- a) Az első négy állítás akkor szerencsés, ha megfelelő társadalmi státusú emberek a megfelelő helyen a megfelelő időben mondják ki.
 b) Az ötödik részlet állítása értelmes lehet akkor is, ha férj mondja feleségnek, és akkor is, ha például barát mondja a barátjának.

A jelentés szempontjából:

- a) Az első négy részletben elhangzott szavak cselekvésszerűek, mert kimondásukkor bekövetkezik egy új, korábban nem fennálló állapot.
 b) Az ötödik idézetben elhangzott szavak értelmezhetőek úgy is, hogy például a feleség bosszankodik a család pénztelensége miatt, de úgy is, hogy a feleség figyelmezteti a férjet, hogy ebben az öltözetben nem illik már megjelenie, és úgy is, hogy a feleség felszólítja a férjet, hogy dobja ki az öltönyt.

Piros a lámpa

10. lépés

T/13.

22. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- Az osztályt négy csoportra osztjuk. A csoportok eljátszanak egy jelenetet, amelyben el kell hangoznia a „Piros a lámpa.” mondatnak. Mindegyik csoport más-más instrukciót kap azonban a kommunikációs szándékot illetően.
- Amikor az egyes csoportok bemutatják jelenetüket, a többieknek ki kell találni, hogy mit kommunikál az adott helyzetben a „Piros a lámpa.” mondat. A játék végén tanári magyarázat következen (lásd: ismeretközlő szöveg).
- A kártyákon a következő szituációk szerepelnek:
 - Egy rendőr megint valakit a „Piros a lámpa.” mondattal.
 - Valaki figyelmezteti a barátját a „Piros a lámpa.” mondattal.
 - Egy rendőr felszólítja a járókelőt, hogy ne lépjen le a járdára a „Piros a lámpa.” mondattal.
 - Valaki megállapítja, hogy a lámpa színe piros (például egy kisgyereknek a színeket tanítva), és közben kimondja a „Piros a lámpa.” mondatot.

Kiemelt képességek, készségek: együttműködési képesség, logikai készség, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportos munka

Módszerek, eljárások: szituációs játék

Eszközök: szituációs kártyák

13. Dolgozzatok csoportban a kiosztott szituációs kártyák alapján! Találjátok ki, milyen szituációban hangzik el a „Piros a lámpa!” mondat!

REFLEKTÁLÁS

Gondolkodástérkép
(Mind-map)

11. lépés

T/14.

23. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- Ezzel a feladattal a modul elejére utalunk vissza. A diákok a tankönyvüket, füzetüket, feladatlapjaikat újra fellapozva most már egy strukturáltabb gondolkodástérképet készíthetnek. Fontos lenne, hogy újra előkerüljenek a legfontosabb fogalmak, de ezeket mindenki úgy rendezze el, ahogy neki logikusan összefüggenek, összekapcsolódnak. (Szükséges fogalmak: mítosz, rítus, archetípus, státuszváltozás, tanítás és titok, a beavatási szertartás szerkezete.)
- Először mindenki egyénileg dolgozzon, majd közösen is készítsünk el a táblánál egy gondolkodástérképet. Ez esetleg csomagolópapírra is kerülhet, ami a fejezet ideje alatt „velünk marad”.

Kiemelt képességek, készségek: tanulási képességek fejlesztése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: gondolkodástérkép

14. Lapozz vissza a füzetedben és a munkatankönyvedben, gyűjtsd össze, mi az, amit egy gondolkodástérképre felírnál! Rajzold meg a saját térképed, majd közösen készítsétek el a fejezet nagy gondolkodástérképét!

A nyelvet nem csak arra használjuk, hogy állításokat tegyünk. A legtöbb megnyilatkozással a tudósításon túl valamilyen más cselekvést is végrehajtunk. Azt a cselekvést, amelyet a megnyilatkozás kimondásával végrehajtunk, a mondat ILLOKÚCIÓJÁNAK hívjuk. Ha megfigyeljük, a feladatok megoldásakor sok olyan kifejezéssel is találkoztunk, amelyek egyáltalán nem tudósítanak valamiről, így nincs értelme azt mondani, hogy „igazak” vagy „hamisak”. Ezeket a mondatokat, amelyeket csak illokúciós erejük miatt használunk, PERFORMATÍV MONDATOKNAK nevezzük (esküvői igen, bírósági ítélet, köszönés stb.).

Házi feladat

12. lépés

T/15.

23. oldal

5 PERC

Tanári instrukció

- A következő modult bevezető házi feladat kiadása. Ez a feladat kötelező, és fontos elérni, hogy mindenki megcsinálja, mert erre épül a 3. modul első órája. Bármikor, akár korábban is kiadhatjuk, ha úgy látjuk, hogy a diákoknak több időre van szükségük.
- Ne szabjunk terjedelmi követelményeket, csak azt mondjuk, hogy egy értelmes történetet kell írni! (Persze az is tanulságos pedagógiai helyzetet teremt, ha valaki a szöveggyűjteményben szereplő Kosztolányi-novellát fogalmazza át. Erről sem kell előre lebeszelnünk a diákokat. Később azonban térjünk vissza rá.)
- A diákok a szöveg címét, első és utolsó mondatát kapják meg. Feladatuk, hogy a hiányzó történetet megalkossák.

Kiemelt képességek, készségek: kreatív írás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni munka

15. Alkossd meg a hiányzó történetet a cím, a kezdő és a befejező mondat segítségével!

A KULCS

*Egy tízéves kislány odalépett a kapushoz.**A sarkon megtörölte könnyektől csorgó arcát. Aztán szaladt, szaladt, a kulccsal a kezében, hazáig.*

2. KAPCSOLATOK A SZÖVEGBEN

RÁHANGOLÓDÁS

Hogyan folytatódhat?

1. lépés

T/1.

25. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A négyféle szövegkezdeten nagyjából egyforma számú csoport dolgozzon (lehetőleg minden szövegkezdeten legalább kettő).
- A feladat célja kettős: egyrészt össze akarjuk vetni, hogy ugyanannak a szövegkezdetnek az esetén mennyire egybehangzóak a folytatásra vonatkozó jóslatok, másrészt pedig meg akarjuk vizsgálni, hogy különböző szövegtípusok esetén milyen tényezők járulnak hozzá a téma alakításához (lásd: háttéranyag).
- Az a) szövegkezdet narratívát (történet), a b) leírást, a c) dialógust, a d) érvelő szöveget kezdhet.

Célcsoportok – differenciálás: 3-4 fős heterogén csoportok

Munkaformák, Módszerek, eljárások: mozaikszerű csoportmunka

Ebben a részben a szöveg szerkezetével fogtok foglalkozni. Egy általatok is bizonyára jól ismert szöveg, a Micimackó segítségével meg fogjátok vizsgálni, hogy hogyan épül fel a szöveg, mi a hasonlóság és mik a különbségek a különböző típusú szövegek felépítése között. Milyen nyelvi és nem nyelvi elemek segítenek abban, hogy az összekevert mondatok helyes sorrendjét megtaláljuk?

1. Találjátok ki, milyen mondattal folytatódhat a szöveg! Írjátok példát a lehetséges folytatásra! Figyeljétek meg, milyen meggondolások alapján döntöttetek!

- a) Egy napon, amikor Micimackónak semmi más dolga nem akadt, az jutott eszébe, hogy most tenni kellene valamit. Elment tehát Malackához, hogy meglesse, mit csinál Malacka.
- b) Malacka a hátán feküdt, a boldogok álmát aludta. Zsebibaba arcát és mancsát mosta a patakban, Kanga büszkén dicsekedett a többieknek, hogy ez az első eset, és hogy íme, már magától mosakszik.
- c) – Ma láttam egy Elefántot, Malacka.
– Mit csinált éppen? – kérdezte Malacka.
- d) Ez nem stimmel. Valaki csak van bent, ha egyszer azt mondta, hogy „senki”.

MEGOLDÁSOK

- a) A folytatás feltehetően arról szól, hogyan ment Micimackó Malackához, vagy mi történt, amikor odaért. A valóságos folytatás:

Még havazott, amikor Micimackó a zúzmarás erdei házat elérte. Arra gondolt, hogy Malackát a kandalló előtt találja, amint éppen a csülköcskéit melegíti. De nagy meglepetésére tárva-nyitva találta az ajtót, és minél tüzetesebben pislogott befelé, annál kevésbé találta Malackát odabent.

b) A folytatás feltehetően arról szól, hogy mit csináltak a többi jelenlevők, ha voltak; esetleg egy esemény következhet, amelyhez az eddigiek a háttért szolgáltatják. A valóságos folytatás: Bagoly egy Érdekes Történetet mesélt Kangának; ilyen hosszú szavak voltak benne, mint Enciklopédia meg Rododendron, amikre Kanga még csak nem is figyelt.

c) A folytatásban feltehetően Róbert Gida (mert ő a másik beszélő) elmeséli, hogy mit csinált az elefánt, amit látott. A valóságos folytatás:

- Csak úgy kószált – mondta Róbert Gida. – Azt hiszem, nem látott meg.
- Én is láttam egyszer – mondta Malacka –, legalábbis azt hiszem, ő volt az. De lehet, hogy nem ő volt.
- Én is – jegyezte meg Micimackó, és azon tűnődött, mi lehet az, hogy Elefánt.

d) A folytatásban Micimackó (mert ő a narrátor) feltehetően azon gondolkodik, ki lehetett az, aki azt mondta, hogy „senki [nincs bent]”, miközben feltehetően mégis bent volt. A valóságos folytatás:

Senki nem mondhatja azt, hogy senki, anélkül, hogy valaki lenne. Aki senkit mond, annak valakinek lennie kell.

JELENTÉSTEREMTÉS

Mit sejtettünk, honnan tudtuk?

2. lépés

T/3.

25. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A feladat célja, hogy a szövegek lehetséges folytatásainak kitalálásánál tapasztaltakat megfogalmazzuk (a tanulságokat majd csak később vonjuk le). Próbáljuk meg a csoportokkal megfogalmaztatni, hogy miért éppen azokat a folytatásokat sejtették meg, amelyeket felírtak.
- Feltehetően olyan válaszokat kapunk (segíthetünk a megfogalmazásukban), amelyek arra utalnak, hogy a megadott szövegkezdet két mondatából „extrapoláltak”, vagyis olyan mondatot próbáltak találni, amely ugyanaszerint az elv szerint folytatja a szöveget, ahogyan az elkezdődött.
- A válaszok után olvassuk fel az előző lépésnél megadott valóságos folytatásokat (és pótoljuk a *Micimackóról* szóló háttérismereteket, ha szükséges).

Célcsoportok – differenciálás: az előző lépés csoportjai

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés a csoportok részvételével

||| 2. Fogalmazzátok meg, hogy milyen elv szerint döntöttetek a folytatások megírásában!

Ábrázoljuk a szöveg szerkezetét!

3. lépés

T/3.

26. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A feladat célja, hogy az előző lépésekben látott négy rövid szöveg szerkezetét vizuálisan is megjelenítsük. Szóban is ismertessük a feladatot!
- Feladat: Írjátok fel a poszterre egymás alá a három mondatot (a megadott első kettőt és az általatok legjobbnak ítélt folytatást), hagyjatok köztük és mellettük jó sok helyet! A köztük levő helyekre (más színnel, más betűvel stb.) írjátok fel, mi a viszony az illető két mondat között (például: előbb–később, kérdés–válasz). Végül a kapcsolatot jelölő kifejezések mellé írjátok fel, mi a közös az ilyen módon kapcsolódó mondatokban (például: helyszín, azonos szereplők). Végül próbáljátok meg a legszélére azt is felírni, hogy mi a közös a három mondatban együttvéve!

Célcsoportok – differenciálás: az előző lépés csoportjai

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: poszterkészítés

Eszközök: poszterkészítéshez szükséges eszközök

3. Készítsetek posztert, amelyre a legjobb megoldásokat kerülnek, ezekkel fogtok dolgozni!

Írjátok fel a poszterre egymás alá a három mondatot (a megadott első kettőt és az általatok legjobbnak ítélt folytatást), hagyjatok köztük és mellettük jó sok helyet! A köztük levő helyekre (más színnel, más betűvel stb.) írjátok fel, mi a viszony az illető két mondat között (pl. előbb–később, kérdés–válasz). Végül a kapcsolatot jelölő kifejezések mellé írjátok fel, mi a közös az ilyen módon kapcsolódó mondatokban (pl. helyszín, azonos szereplők). Próbáljátok meg a legszélére azt is felírni, hogy mi a közös a három mondatban együttvéve!

REFLEKTÁLÁS

A szöveg kohéziója és témája

4. lépés

T/4.

26. oldal

5 PERC

Tanári instrukció

- A négy poszter közös megbeszélése. Oda kellene eljutni a beszélgetésben, hogy a szövegekben található mondatokat azért érezzük összetartozóknak, mert közös témájuk van (meg tudjuk határozni, hogy mi az a közös dolog, amiről szólnak), és megfelelő kapcsolatok tartják össze őket (időrend, logikai lánc, felsorolás, kérdés–válasz stb.).

- Olvassuk el közösen az ismeretközlő szöveget, és értelmezzük a megbeszéltek alapján!

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, absztrahálás

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális osztálymunka

Módszerek, eljárások: megbeszélés

Eszközök: magyarázó szöveg

4. Olvasd el az ismeretközlő szöveget, majd közösen értelmezzétek! Utaljatok az elvégzett feladatokra!

Alan Alexander Milne (1882–1956) könyvét, a Micimackót Karinthy Frigyes fordította magyarra 1936-ban. A könyv a Róbert Gida nevű kisiú megelevenedett játékállatairól szól, valamint magáról Róbert Gidáról, aki a mese szerint ugyanabban az erdőben lakik, ahol ezek az állatok: a főhős Micimackó (a „csekélyértelmű medvebocs”, filozófus és költő) és barátai, a félnék Malacka, Kanga (egy kenguru, aki állandóan kölykével, Zsebibabával foglalkozik) és még sokan mások.

Az egymás után következő mondatokat akkor érezzük összetartozónak, akkor bontakozik ki belőlük szöveg, ha meg tudjuk mondani, hogy

(1) mi a közös témájuk, mi az, amiről együttesen szólnak; és

(2) milyen kapcsolat van az egymás után közvetlenül következő mondatok között.

A közös témáról általában az azonos szereplők, helyszínek stb. árulkodnak, illetve hogy mit tudunk meg ezekről a szereplőkről, helyszínekről és hasonlókról. A mondatok közötti kapcsolat sokszor csak kikövetkeztethető, és erősen függ attól, hogy milyen fajta szövegről van szó. Például az elbeszélő szöveg mondatai között nagyon gyakori az időrendi kapcsolat, a beszélgetésekben a kérdés–válasz kapcsolat, és így tovább. Vannak olyan kapcsolatok, amelyek mindenféle szövegekben előfordulnak, ilyen például a magyarázat, a példával való alátámasztás, a részletezés (kifejtés) és a kitérés (ami éppen azt jelenti, hogy egy időre témát váltunk).

A szövegben a mondatok közötti kapcsolatoknak két fő típusuk van: alá- és mellérendelő kapcsolatokat különböztethetünk meg. Az alárendelésnek az a lényege, hogy a téma nem változik, hanem az alárendelt szerepet játszó mondat vagy beleilleszkedik az előző témájába (például kifejti, magyarázza, példával illusztrálja), vagy kitérőt kezd. A mellérendelt szerepet játszó mondatnak saját, az előzőhöz kapcsolódó témája van, és a két mondatból együtt kibontakozik egy általánosabb téma.

RÁHANGOLÓDÁS

Játék a kohézióval

5. lépés

T/5.

26. oldal

20 PERC

Tanári instrukció

A feladat célja, hogy kipróbáljuk, használhatók-e a levont tanulságok arra, hogy egy koherens

szöveg összekevert mondataiból helyreállítsuk a szöveget. Ezzel előkészítjük a szövegkohézió megteremtéséhez szükséges nyelvi eszközök vizsgálatát.

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka

Módszerek, eljárások: poszterkészítés

Eszközök: poszterkészítéshez szükséges eszközök, mondatkártyák az alábbi megadott mondatokkal:

Míg ezek történtek, Malacka megjárta a lakását, el is hozta a léggömböt, amit Fülesnek szánt.

Magához szorította, nehogy a szél elfújja, és sebesen futott, hogy előbb érjen oda, mint Micimackó.

Szerette volna úgy feltüntetni a dolgot, mintha neki jutott volna először eszébe Füles születésnapja.

S ahogy lihegve futott, lelki szemeivel előre gyönyörködött benne, hogy fog örülni Füles, még vigyorgott is hozzá a lelki szájával.

Hát ahogy fut, megbotlik egy buckában, és orra esik...

Malacka feküdt a földön, és azon tűnődött, mi történt.

- 5. Rakjátok sorrendbe a mondatkártyákon kapott mondatokat úgy, hogy értelmes szöveg álljon össze belőlük! A sorba rakott mondatokat egymás alá ragasszátok a poszterre, és a korábban használt módszerrel írtok fel a szomszédos mondatok közti kapcsolatokat és a közös témát!**

MEGOLDÁS

A helyes sorrend:

1. Míg ezek történtek, Malacka megjárta a lakását, el is hozta a léggömböt, amit Fülesnek szánt.
2. Magához szorította, nehogy a szél elfújja, és sebesen futott, hogy előbb érjen oda, mint Micimackó.
3. Szerette volna úgy feltüntetni a dolgot, mintha neki jutott volna először eszébe Füles születésnapja.
4. S ahogy lihegve futott, lelki szemeivel előre gyönyörködött benne, hogy fog örülni Füles, még vigyorgott is hozzá a lelki szájával.
5. Hát ahogy fut, megbotlik egy buckában, és orra esik...
6. Malacka feküdt a földön, és azon tűnődött, mi történt.

Kapcsolatok:

- 1–2.: részletezés (a második mondat részletesebben elmondja, hogy vitte Malacka a léggömböt)
2–3.: magyarázat (a harmadik mondat indokolja, miért futott sebesen malacka)

- 3–4.: részletezés (további részletek arról, mi zajlott le Malackában futás közben)
 4–5.: időrend (az eddig leírt futást követi az orra esés)
 5–6.: időrend (a hatodik mondat az orra esés utáni állapotot írja le)

Témák:

- 1.: Malacka viszi a léggömböt.
 2.: Malacka rohan (az 1. részletezése)
 1–2.: Malacka viszi a léggömböt (a részletezés a témán belül van)
 3.: Malacka szándéka a rohanással (a 2. részletezése)
 2–3.: Malacka rohan (a részletezés a témán belül van)
 4.: Malacka Fülesre gondol (a 3. részletezése)
 3–4.: Malacka szándéka a rohanással (a részletezés a témán belül van)
 5.: Malacka megbotlik (az 1. utáni esemény)
 Mivel a 2–4. mondatok alárendelt szerepet játszanak (részletezés, magyarázat), az 5. mondat témája közvetlenül az 1.-höz kapcsolódik:
 1–5.: Malacka futásának története (előbb fut, aztán megbotlik)
 6.: Malacka fekszik a földön (az 5. utáni állapot)
 5–6.: Malacka elesésének története (orra esik, utána fekszik a földön)
 1–5–6.: Malacka futásának és orra esésének története (fut, aztán elesik)

JELENTÉSTEREMTÉS

Ábrázoljuk a szöveg szerkezetét!

6. lépés

T/6. 26. oldal
 10 PERC

Tanári instrukció

Az előzőekben megismert szerkezeti viszonyokat próbáljuk vizuálisan ábrázolni. Vezessük rá az osztályt arra, hogy ennek legalkalmasabb eszköze a faábra: az ábra alján van a fa gyökere, melléírhatjuk a közös témát; a belőle kinyúló ágak egymás mellé rendelt altémákat jelölnek. Az egyes ágakon nem csak egy-egy mondathoz juthatunk el, hanem egész szövegrészekhez is, ha azok egyetlen témával rendelkező egységet alkotnak. Azok az elágazások, amelyekből csak egyetlen ág megy tovább, alárendelt viszonyoknak felelnek meg.

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

6. Közös megbeszélés után rajzoljátok le a füzetetekbe a szöveg szerkezetét!

MEGOLDÁS

A fenti szöveg szerkezete így ábrázolható faábrával:

Keressük a jeleket!

7. lépés

T/8. 26. oldal

10 PERC

Tanári instrukció: A feladat célja, hogy megtaláljuk azokat a jeleket, nyelvi eszközöket, amelyeknek éppen az a céljuk, hogy az előző feladatban feltárt kapcsolatokat jelezzék.

Célcsoportok – differenciálás: a korábbi feladat párijai dolgoznak tovább

Munkaformák, Módszerek, eljárások: páros munka

- ||| 7. **Keressétek meg a helyes sorrendbe állított szövegben azokat az elemeket, amelyek szerintetek a mondatok közötti kapcsolatokat jelölésére szolgálnak! Hogyan jelölik a kapcsolatot?**

MEGOLDÁS

1. Míg ezek történtek, el is hozta: Feltehetően az első mondatnak az előzőekhez fűződő kapcsolatát jelöli. Az ezek nyilván az előzőekben történetekre utal vissza, a *míg* a hozzájuk fűződő időrendet (egyidejűség) jelöli. Az *is* jelöli azt, hogy a léggömb elhozásának valamilyen „előképét” (tervét, szándékát stb.) a korábbiakból már megismertük. Az *is* hasonló használatára példát is adhatunk: Azt mondták, hogy beteg [*előkép*], és beteg is volt. Nem nagy baj, ha a tanulók ezeket a kapcsoló elemeket nem találják meg, mivel ezek nem a szövegben belüli, hanem az előzőekhez fűződő kapcsolatot biztosítják.
2. Magához szorította: a ki nem mondott alany és tárgy (Malacka és a léggömböt) az előző mondatban szereplőkre utal, így teremt kapcsolatot azzal. A múlt idő használata az előző mondat múlt idejével együtt szintén kapcsolatot teremt (speciális jelölés hiányában a két múlt idejű alak egyidejű vagy egymást követő eseményekre utal).

3. Szerette volna: ki nem mondott alany, múlt idő, mint a 2.-ban.
4. S ahogy lihegve futott: A kötőszó és a futás explicit említése teremt kapcsolatot, az *ahogy* kötőszó az egyidejűség jelölője.
5. Hát ahogy fut: ugyanaz, mint 4.-ben. A múlt időből jelen időre váltás nem jelent időbeli váltást, hanem annak a stílus eszköze, hogy élénkebbé, jelenlevőbbé tegyük az elbeszélést.
6. A *mi történt* ki nem mondott helye és ideje az előző mondat helyére és idejére utal vissza.

REFLEKTÁLÁS

Kapcsolatot jelölő jelek

8. lépés

T/1.

26. oldal

5 PERC

Tanári instrukció

- Itt kell megbeszélni az előző feladat megoldásait. Ha a tanulócsoport jól megoldotta és további érdeklődést mutat, próbáljunk eddig nem látott példákat is találni ilyen funkciójú kifejezésekre.
- Például kérdezzük meg, hogy mi lehet a funkciója az olyan szavaknak, mint *egyébként*, *szóval*, *Tudod mit?* stb., jelentkezéses alapon kerestessünk hasonló funkciójúakat, és fedeztessük fel, hogy milyen sokféle árnyalt eszközünk van arra, hogy a mondandónknak az előzőekhez fűződő kapcsolatát jelöljük.

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

||| **8. Beszéljétek meg tanárotokkal közösen az előző feladat megoldásait!**

3. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A KULCS

RÁHANGOLÓDÁS

Szókincsfejlesztés,
bemelegítő gyakorlatok

1. lépés

T/1. 27. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A bevezető feladatok célja a diákok előzetes tudásának mozgósítása, a további ismeretek megszerzéséhez szükséges szókincs elsajátítása, valamint érdeklődésük felkeltése. A feladatokat a diákok képességeinek, érdeklődésének megfelelően választhatjuk ki.
- Fontos, hogy a feladatokban szereplő szavakra a tanár a további órák során valamilyen formában térjen vissza.

1. változat

MOST MUTASD MEG! (10 perc)

Előkészítés: szókétyák készítése kb. 5 csoport részére, amelyeken a következő szavak találhatóak:

- nekivágott
- iramodott
- bolyongott
- ballagott
- botorkált
- bandukolt
- kódorog

A játék menete:

A tanár azzal kezdi az órát, hogy a fenti szavakat felírja a táblára. 5-6 fős csoportokat alkot az osztály tanulóiból. Minden diák húz egy szókétyát, és megpróbálja elmutogatni a csoportjának a szókétyán szereplő cselekvést, majd egy mondattal összefoglalja, hogy az adott cselekvés milyen lelkiállapotot tükröz.

2. változat

SZINONIMAGYŰJTŐ VERSENY (10 perc)

A feladat célja, hogy a passzív szókincs aktivizálódjon, illetve a tanár számára kiderüljön, hogy a novellában szereplő hangulati szinonimák ismertek-e az osztályban. A tanárnak érdemes odafigyelnie arra, hogy ne legyen túlságosan éles a verseny. Jutalomnak elég, ha a végén a többi csoport megtapsolja azt a csapatot, amelyik a legtöbb szót gyűjtötte.

A játék menete:

A tanár 4-5 fős csoportokat alkot az osztály tanulóiból. A csoportoknak a *menni* igére kell minél több szinonimát gyűjteni.

A játék végén a csoportok összesítik a szavakat, és a tanár a következő szavakkal egészíti ki a listát, amennyiben ezek nem kerültek volna elő:

- nekivágott
- iramodott
- bolyongott
- ballagott
- botorkált
- bandukolt
- kódorog

3. változat

SZÓKAPCSOLATOK (10 perc) (1.)

A feladat a novellában szereplő szókapcsolatok elemeinek párosítása. A táblázat első oszlopának szavait kell párosítani a második oszlop szavaival. Cél a novella archaikusabb, ritkábban használt kifejezéseinek megismerése. A tanulók a tankönyv feladatát párokban vagy egyénileg oldhatják meg, majd a megoldást közösen érdemes megbeszélni. További ötletek: ha marad idő, akkor a gyerekek mondatokba is foglalhatják a szópárokat, ezeket össze lehet vetni a novellában szereplő mondatokkal

Kiemelt képességek, készségek: szókincs gazdagítása, nem verbális kommunikáció, szavak hangulati értékének felismerése, változatosság a beszédben

Célcsoportok – differenciálás: vegyes csoportok

Munkaformák: csoportmunka, páros munka

Módszerek, eljárások: játékos feladatok

Eszközök: szókétyák

Ebben a modulban Kosztolányi Dezső A kulcs c. novelláját fogjuk elolvasni és értelmezni. A megértéshez és az értelmezéshez különböző eszközökre, módszerekre van szükségünk. Ennek a modulnak az a célja, hogy különböző műelemzési-műértelmezési módszereket, modelleket mutasson be. Ezek segítségével megérthetjük a novella általánosabb jelentéseit és megalkothatjuk a magunk egyedi olvasatát.

- 1. Az első oszlop szavait párosítsátok össze a második oszlop szavaival úgy, hogy értelmes szókapcsolatokat kapjatok, majd meghatározással (esetleg rajzzal) adjátok meg a dőlt betűvel szedett szavak jelentését!**

SZAVAK	SZÓKAPCSOLATOK	A SZÓ JELENTÉSE
haj	eszkábált	
kék	szemöldökfája	
fából	deres	
földig	hektikás	
okmányok	incifinci	
az ajtó	bókol	

Takács	írónnal	
úr	az iktatóból	
íróasztal	kartárs	

MEGOLDÁS

1.

SZAVAK	SZÓKAPCSOLATOK	A SZÓ JELENTÉSE
haj	<i>fából eszkábált</i>	
kék	<i>az ajtó szemöldökfája</i>	
fából	<i>deres haj</i>	
földig	<i>hektikás íróasztal</i>	
okmányok	<i>incifinci úr</i>	
az ajtó	<i>földig bókol</i>	
Takács	<i>kék írónnal</i>	
úr	<i>okmányok az iktatóból</i>	
íróasztal	<i>Takács kartárs</i>	

JELENTÉSTEREMTÉS

Házi feladatok felolvasása
párokban és a novella felolvasása

2. lépés

T/2. 28. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A diákok párban olvassák fel egymásnak az otthon megírt szövegeket. Először hallgassák meg egymást, majd röviden beszéljék meg, hogy miben volt közös és miben tért el az elgondolásuk a történetről. Mi alapján következtettek? (Jó esetben az osztály legalább 50%-a megírta a szöveget, így minden párhoz jut egy szöveg.)
- Ezután olvassuk fel a Kosztolányi-novellát!

Kiemelt képességek, készségek: hangos olvasás, empátikus készség, hallott szöveg megértése

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: saját szöveg felolvasása

2. Olvassátok fel párban egymásnak az otthon megírt szövegeket (2. rész, 15. feladat).

Ezután olvassátok el Kosztolányi Dezső novelláját!

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A KULCS

Egy tízéves kisiú odalépett a kapushoz.

- Hol van, kérem, az illetékosztály?
- Harmadik emelet, 578.
- Köszönöm szépen – mondta a kisiú.

Nekivágott a rengeteg épületnek, mely kongó folyosóival, zord, penészes boltozataival úgy terjengett körötte, mint ismeretlen világ. Iramodott a különböző lépcsőkön, hármásával hágyva a fokokat. Fölért a harmadik emeletre.

Itt ide-oda bolyongott. Nem találta az 578. ajtót. A számozás 411-ig haladt, aztán elakadt, s hiába járta végig a folyosót többször is, az 578. ajtónak nem volt se híre, se hamva.

Amikor már percekig tévedezett, szembe jött vele egy testes, őszbe csavarodott öregúr, iratokkal hóna alatt.

A kisiú tisztességtudóan leemelte sipkáját.

- Kezét csókolom, Szász bácsi. Nem tetszik megismerni? Takács Pista vagyok.
- Pista – ámuldozott az öregúr –, jaj, de megnőttél, Pista. Hát te mi járatban vagy itt, Pista?
- Édesapámat keresem.
- No várj – szólt az öregúr. – Majd odavezetlek.

Az öregúr megindult lassan, súlyos elefántlépteivel. A fiúcska hajadonfótt követte, s oldalról rásandított, kíváncsian. Szász bácsi gondokba merülve ballagott. Többé egy árva szót se szólt.

Ő is a 411. ajtóig ment, de ott benyitott, áthaladt egy irodán, ahol álló-íróasztalnál hivatalnokok körmöltek, fölrántott egy ajtót, lefelé botorkált három rozoga falépcsőn, egy fából eszkábált, homályos, villannyal világított átjáróra ért, mely a törzsépületet az új épületszárnyal ragasztotta össze, s ezen a hosszú, poros, döngő átjárón bandukolt sokáig, mintha a világ végére igyekeznék, majd miután fölmászott három rozoga falépcsőn, kijutott egy szűkebb, de tisztább és világosabb folyosóra. Ennek végén egy ajtóra mutatott, mely szemöldökfáján három számot viselt: 576., 577., 578.

- Itt van – mondta. – Szervusz.

Pista megvárta, míg eltűnik szeme elől szótlán, de készséges kalauza, aki elefántlépteivel visszafelé gurult azon a végeérhetetlennek tetsző úton, melyet az imént együtt tettek meg.

Aztán szemügyre vette magát egy nyitott ablak üvegén. Nyálazta tenyerét, simította vele szőke haját. Harisnyája lógott, nem takarta el a rövid nadrág, ezért harisnyáját fölfelé húzogatta, nadrágját lefelé. Harisnyája egy helyütt foltos is volt, egy helyütt lyukas. Cipője pedig poros. Ezt zsebkendőjével törülgette.

Még nem járt itt. A hivatalról sokat hallott. Apja mindig ezt hajtogatta: „a hivatal, a hivatal, a hivatal”. Anyja is: „szegény apád a hivatalban, a hivatalból, a hivatalért”. A Hivatal úgy vette körül, mint holmi rejtélyes, mindenütt jelenlevő, ünnepélyes, szigorú, fényes és megközelíthetetlen valóság. De eddig nem látta. Semmiféle ürügyön nem juthatott ide, mert apja minden próbálkozása elől kitért, nem szerette, ha ott zaklatják, azon a véleményen volt, hogy „nem gyermeknek való”, és „ami nem gyermeknek való, az nem gyermeknek való”. Vele különben se lehetett tréfázni.

Izgottan nyitott be az 576., 577. és 578. ajtón.

Egy teremben ember ember hátán szorongott, várakozók nyája, s hátul a farács mögött hivatalnokok görnyedeztek, bezárva, mint a rabok. Pista nyújtogatta a nyakát. Jobbra egy kisebb szoba volt, melynek ajtaját nyitva hagyták. Ide lépett be.

- Takács István urat keresem – fordult egy fiatalemberhez, aki tízórazott.
- Balra – utasította a fiatalember, s anélkül hogy rátekintene, beleharapott kolbászába.

Pista a terem tömegén átfurakodva, a bal szobába tartott, mely pontról pontra hasonlított az előbbihez.

Itt egy nagy íróasztalt látott. Annál se apja ült, hanem egy nyakig kopasz úr. De már megismerte apja szőke-deres haját, izmos tarkóját. Háttal ült neki, egy falhoz támaszkodott kis íróasztalnál, a sarokban.

Lábujjhegyen közeledett feléje. Az íróasztalnál nem tudott tovább jutni a könyvek fölpolcozott halmától. Mélyen meghajolt. Apja nem vette észre. Zavarában köhögött.

- Kezedet csókolom, édesapa.
- Mit akarsz? – kérdezte Takács.
- Anya küldött.
- Miért?
- A kulcsért.
- Miféle kulcsért?
- A kamrakulcsért. Azt hiszi, magaddal hoztad, tévedésből.
- Mindig zavartok – fakadt ki Takács, és fölkelt.

Turkált a zsebeiben. Az asztalra csapott egy cigarettatárcát, egy papírba csomagolt vajjas zsömlét, egy szemüvegtokot, egy jegyzőkönyvet meg egy zsebkendőt.

- Nincs – állapította meg dühösen –, nincs. Keressétek otthon.

Pista lesütötte szemét. Az íróasztalt nézte, a kis, nyomorék, hektikás íróasztalt. Nagyobbnak képzelte. Legalább akkorának, mint a másikat, amelyiknél a kopasz írt.

Takács egymás után forgatta ki zsebeit is, s közben, hogy haragját hűtse, pirongatta fiát.

– Aztán hogy jössz ide, tisztességes emberek közé? Csupa piszok vagy. Meg se mosdottál. A cipőd, a harisnyád. Mint egy csavargó. Nem szégyelled magad?

- Ez a fiad? – kérdezte a kopasz.
- Az – dörmögött Takács. – Haszontalan. Mindig kódorog. A labdán jár az esze, nem a könyvön.
- De most szünidő van – jegyezte meg a kopasz. – Vagy tán megbukott?
- Majdnem – sóhajtott Takács.

Ekkor a nadrágzsebéből a padlóra hullt a kamrakulcs.

- Ott van – szólt Takács.

Pista a kulcs után ugrott, fölemelte, s indult.

Künn azonban, a teremben, egyszerre többen kiáltották:

- Takács, Takács.

Olyan izgalom támadt, mintha tűz ütött volna ki. Sokan megjelentek az ajtóban is, s a csoportban végre feltűnt az izgalom okozója és magja: egy fürge, incifinci úr.

Takács, aki éppen visszadugdosta kifordított zsebeit, a földig bókolt.

- Parancsoljon, méltóságos uram.

A kis ideges emberke átnyújtott neki egy papírlapot, melyre kék írónnal néhány szám volt írva.

- Takács – rendelkezett –, gyorsan hozza át nekem ezeket az iktatóból.
- Azonnal, méltóságos uram – olvadozott Takács.

Máris rohant úgy, ahogy volt, kalap nélkül.

A szobában csönd volt. Az a csoport, mely a főnököt idáig kísérte, mint testőrsége, szétoszlott. Mindenki buzgón dolgozott.

A főnök le-föl sétált csikorgó gomboscipőjében. Várta vissza Takácsot, az okmányokat az iktatóból. Unalmában egy képet nézegetett a falon. Fölvett egy könyvet az állványról, kinyitotta, nagy zajjal visszadobta. Érzett, hogy itt ő a házigazda, az úr.

Pista, aki a főnök érkezésekor a zűrzavarban nem tudott kijutni az ajtón, itt rekedt. Egy darabig az íróasztal mellé lapult, majd letelepedett az ott púposodó könyvhalomra, s harangozott lábaival.

Figyelte a főnököt.

Ez az apró emberke egy furcsa madárhoz hasonlított. Mozgékony orrán erősen villogott a csíptető. Kis feje volt, középütt elválasztott, gyér ezüsthajjal. Kezeit összedörzsölte, s ekkor száraz, idegesítő, érdes hang hallatszott, mint amikor üvegpapírral sikálnak valamit.

Egyszerre megállt a kopasz íróasztala előtt, s ezt kérdezte:

- Ki itt ez a gyerek?
- Takács kartárs fia – felelte a kopasz.

A főnök hallgatott. Tovább folytatta sétáját. Amikor Pista elé ért, megszólította:

– Hogy hívnak?
– Takács Istvánnak – felelte csengő hangon és bátran Pista, aki már talpra ugrott, s feszesen kihúzta magát.

- Hányadikba jársz?
- Második gimnáziumba.
- Milyen a bizonyítvány?
- Nem valami fényes.
- Hogyhogy?
- Van egy elégséges is.
- Miből?
- Latinból.
- És a többi?
- Jeles. De van egy jó is. Számtanból.
- Mi akarsz lenni?
- Még nem tudom – mondta Pista szünet után, vállát vonogatva, szemérmesen.
- No mégis?
- Repülő – vallotta be Pista, halkán.
- Repülő? – kérdezte a főnök hangosan és csodálkozva. – Miért éppen repülő?

Pista válaszolni készült erre a nagy és nehéz kérdésre, amikor lélekszakadva jött vissza apja. Fakó homloka verejtékezett. Néhány, zsinnyel összekötött ívet nyújtott át a főnöknek:

– Méltóztassék parancsolni.
– Köszönöm – szolt a főnök, de nem rá tekintett, hanem erre a lelkes, piros arcú kisfiúra. – Elbeszélgettünk a fiával – újságolta Takácsnak, mosolyogva. – Kedves, értelmes fiúcska. Úgy látszik, jó tanuló is.

– Igen, méltóságos uram – lelkendezett Takács – , iparkodó, szorgalmas gyermek – és fiára pillantott. – Most siess haza, fiacskám, édesanyád vár – és átölelte, megcsókolta. – Szervusz, Pistukám.

Pista fülig vörösödött, meghajolt mindenki előtt, de előbb édesapja előtt, s már ment visszafelé a hosszú úton, az új épületszárnyon, a homályos átjárón, a zezugos folyosókon, a kanyargó lépcsőkön. „Pistukám” – tűnődött. Miért hívott így? Otthon sohasem nevez így. Aztán arra gondolt, hogy az íróasztala a falnál áll, egész hátul, a sarokban, s olyan kicsike, de azért nagy, nagyobb, mint a főnök, legalább egy fejjel nagyobb.

Ezek a gondolatok összekuszálódtak. Arca és füle égett. Szorongatta izzadt kezében a kulcsot. Boldog volt, zavart, nyugtalan és riadt. Amint ment, ment azon a döngő átjárón, a sóhajok hídján, ajtókat nyitogatva és csukogatva, eltévedt. Egy negyedóra tájékozódott, míg kiért a széles főlépcsőre, s megpillantotta a főkaput a tűző, nyári napfényben, s a kapus aranypaszományos sapkáját.

A kapus megállította.

– Mi az, kisfiú, te sírsz? Ki bántott téged? – vallatta.

– Senki – szípofta, és az utcára szaladt.

A sarkon megtörölte könnyektől csorgó arcát. Aztán szaladt-szaladt, a kulccsal a kezében, hazáig.

Kérdések csoportosítása

3. lépés

T/3–4.

31. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A gyerekekkel közösen gyűjtünk kérdéseket a szöveggel kapcsolatban és ezek kerüljenek fel a táblára. Érdemes néhány perc gondolkodási időt adni egyénileg. Ezután a 4. feladat alapján próbáljuk közösen csoportosítani a kérdéseket.
- Jó esetben az itt következő kérdések szerepelni fognak a gyerekek kérdései között, ha mégsem, akkor a feladatok végén ezekre térjünk vissza. Ezek a kérdések a gyerekek kérdéseivel egyenrangúként kezelendők.

A) a) Miért megy Takács Pista a hivatalba?

b) Örült Pista a megbízatásának vagy vonakodott tőle? Milyen elvárásokkal érkezik a hivatalba?

c) Milyen csalódások érik?

B) a) Milyen országban és milyen korban játszódik az elbeszélés szerint? Mennyire helyhez, országhoz, nemzethez kötött ez a történet?

b) Miért durva az apa a fiával?

- Válaszoljuk is meg a kérdéseket!

Kiemelt képességek, készségek: gondolkodási, tanulási képességek

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

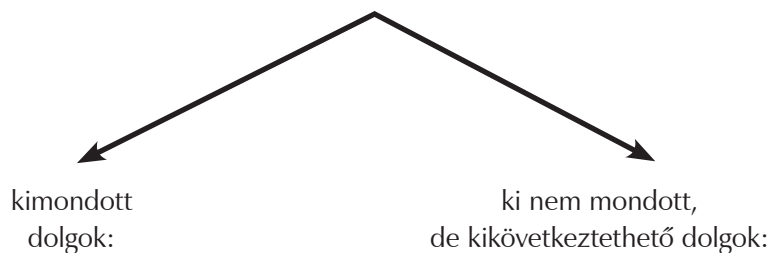
Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: megbeszélés

3. Tegyetek fel kérdéseket a szöveggel kapcsolatban!

4. Csoportosítsátok a kérdéseiteket a megadott szempontok szerint!

a) a szöveg alapján megválaszolható kérdések

b) a szöveg alapján nem megválaszolható kérdések, amelyek megválaszolása az olvasóra van bízva:

Analógiák – Én-közlések

4. lépés

T/5.

32. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- Alkossunk párokat, szerencsés esetben olyanok kerülnek egymás mellé, akik még nem sokat tudnak egymásról. Hívjuk fel a figyelmet arra, hogy A és B tanuló váltakozva mesél el valamit a másinak a megadott témák közül, melybe nem lehet beleszólni, belekérdezni, arra reflektálni, csak meghallgatni. Minden körben a másik beszél, az időkereteket be kell tartani.
- Házi feladat: Írjatok a párotoknak egy levelet válaszul valamelyik történetre! A levélből derüljön ki, hogy meghallgattátok a másikat, és megpróbáltátok megérteni őt!

Kiemelt képességek, készségek: szociális érzékenység, személyes és közösségi tapasztalatok összevetése, empátia, csoportkohézió erősítése, szóbeli kifejező képesség fejlesztése

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka

Módszerek, eljárások: én-közlések, személyes történetek elmondása

5. Beszélj a társadnak az alábbi témák valamelyikéről!

- Mondj el egy esetet, amikor csalódtál a szüleidben!
- Számolj be egy olyan alkalomról, amikor büszke voltál arra, hogy téged küldtek el valahova!
- Szerinted milyen hatással van az ember magánéletére a munkahelye, a foglalkozása?
- Szerinted milyen az ideális munkahely?

A szereplők kapcsolatrendszere

5. lépés

T/6.

32. oldal

15 PERC

Tanári instrukció: Kb. 10 perc után, ha a párok befejezték munkájukat, frontálisan, lehetőleg minden pár ötleteit figyelembe véve, egymást korigálva kerüljön föl a táblára egy szereplőháló.

Kiemelt képességek, készségek: szövegértési, olvasási készségek

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: páros munka

6. Olvassátok el az itt következő feladatot! Megoldásokat indokoljátok is!

- a) Vegyétek számba a novella összes szereplőjét! Ki kivel kerül kapcsolatba a novella cselekménye során? (Rajzoljatok szereplőhálót!)
- b) Próbáljátok minél több jelzővel jellemezni ezeket a kapcsolatokat! Természetesen a szöveg is segíthet.

Történetmondás

6. lépés

T/7.

33. oldal

15 PERC

Tanári instrukció: Három feladattípus közül választhatunk, melyek kombinálhatók is egymással. Járjunk körbe, és hallgassunk bele a monológokba!

1.

3 fős csoportokat alkotunk az osztály egészéből, a csoporttagoknak különböző szereplők szemszögéből kell újramondani a történetet:

- az apa szemszögéből
- Pisti mondja el az édesanyjának
- Szász bácsi monológja (Hogyan él, miért nem beszélget a kisfiúval?)

A feladat végén hallgasson meg egy-egy monológot az egész osztály.

2.

6 fős csoportok szerepjátékot játszanak: Papírból szerepkártyákat készítünk: apa, kapus, Szász bácsi, Pista, a főnök, édesanya. (A csoportok állhatnak több, esetleg kevesebb tagból is, ha több tagból állnak, akkor lehet jelen független megfigyelő, igazságtevő, időmérő stb.)

1. kör. A tanulók a kihúzott szerepben elmondják sérelmeiket a többieknek: ki és hogyan bántotta meg őt. (Szigorúan vett időkeretekkel.)

2. kör. Mindenki a maga szerepkörében csak arról beszél, hogy neki mit kellett volna másképp csinálnia ahhoz, hogy ne kerüljön konfliktusba másokkal.

3.

Belső hang: hat diák jelentkezik „megtestesíteni” a novella szereplőit, és kiülnek a terem elejére. Önkéntes alapon a többiek egy-egy szereplő mögé állva elmondják, hogy az adott szereplő mit érezhet, gondolhat, hogyan élte át a történeteket.

Házi feladat: Mindenki írja meg az általa az órán elmondott történetet, monológot, gondolatokat, attól függően, hogy melyik feladatot választotta a tanár.

Kiemelt képességek, készségek: 1. szóbeli kifejezőkészség 2. szóbeli kifejezőkészség, dramatikus képességek, konfliktuskezelési képesség 3. szóbeli kifejezőkészség, empátia

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: kiscsoportos, illetve frontális munka

Módszerek, eljárások: 1. történetmondás más-más szereplő szemszögéből 2. szerepjáték 3. belső hang

Eszközök: szerepkártyák

7. Játsszátok el a novellát tanárotok útmutatása alapján!

A kulcs című novella mint beavatástörténet 1. ötletbörze

7. lépés

T/8.

33. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

A feladatban szereplő fogalmakat felírjuk a táblára is, és a kérdésre adott válaszok alapján a táblára jegyzetelünk. Először hagyjuk szabadon áramolni az ötleteket, majd a végén közösen korigálunk.

Kiemelt képességek, készségek: megszerzett tudás előhívása, szóbeli kifejezőkészség, információk rendszerezése

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: megbeszélés, vázlatkészítés

8. Hogyan kötődnek a beavatástörténetekkel kapcsolatban felmerült fogalmak A kulcs című novellához?

- státusváltozás (állapotváltozás)
- hármas tagolás (kiszakadás, határvidék, visszatérés)
- labirintus, a szörnyeteg gyomra
- a tanítás, a titok
- halál és újjászületés

A kulcs című novella mint beavatástörténet 2.
(megbeszélés, vázlatkészítés, tételmondatok megfogalmazása)

8. lépés

T/9–17. 33. oldal

20 PERC

Tanári instrukció: Közösen válaszoljuk meg a tankönyvben szereplő kérdéseket.

Kiemelt képességek, készségek: elemzés, információk rendszerezése

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: kérdésekkel irányított beszélgetés

9. Mennyiben történik a főhős életében státuszváltozás? Milyen felnőtté érlelő élményben van része?
10. Jellemző-e Pista „beavatására” a hármas tagolás?
11. Milyen „tanításban” részesül Pista? Mi mindent tud meg a felnőttek világáról?
12. Milyen „próbákat” kell kiállnia Pistának? Mi utal arra, hogy válságba kerül?
13. Mennyiben változik meg Pista a kiinduló állapotához képest? Mi jellemzi a kislány hangulatát, magatartását, mozgását, beszédmódját a novella elején, és mi a végén?
14. Milyen elképzelései vannak a kislánynak a hivatalról, illetve édesapjáról?
15. Mutasd be a hivatal jellemzőit! Emeld ki az épület jellemzésére használt jelzőket!
16. Mi a kulcs funkciója az elbeszélésben? Mi utal arra, hogy a kulcs szónak ebben a szövegben jelképes jelentése is van?
17. Állíts fel minél több ellentétpárt! Ki kivel, mi mivel áll szemben a novella világán belül? Segítségül megadtunk néhány szempontot is.

1. SZEREPLŐK		2. MOZGÁSOK	
kislány	kapus	„iramodott”	Szász bácsi
kislány	Szász Bácsi	„szaladt”	„elefántléptei”
kislány	(a) _____	„hármával szedte a	(e) _____
kislány	(b) _____	lépcsőket”	(f) _____
Általánosíts!			
(c) _____	(d) _____		
3. TEREK, A TEREK JELLEMZŐI		4. ÁLLATOK (a szereplőket jellemző állatmetaforák, állathasonlatok)	
otthon	hivatal	(j) _____	(k) _____
utca	(g) _____	(Szász bácsi)	(a főnök)
(h) _____	(i) _____		

5. ELVONTABB ELLENTÉTPÁROK			
kint	bent		
gyermekkor	(l) _____		
kicsi illúziók	(m) _____		
alárendeltség	(n) _____		
őszinte viselkedés	(o) _____		

REFLEKTÁLÁS

Befejezetlen mondatok

10. lépés

T/18.

35. oldal

10 PERC

Tanári instrukció: A diákok befejezetlen mondatokat kapnak, amelyeket befejeznek. Az óra végén hallgassunk meg néhányat, és röviden reflektáljunk rájuk.

(Az ismeretközlő részt lásd: Arató–Pála: *Átjárók*, 31–32. oldal)

Kiemelt képességek, készségek: személyes vélemények, érzelmek megfogalmazása

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munkaű

Módszerek, eljárások: befejezetlen mondatok

18. Fejezzétek be a következő mondatokat!

- A kulcs* című novella értelmezhető beavatástörténetként, mert
- Szerintem Pisti azért sírt, mert
- Szerintem Pisti azért volt boldog, mert
- Nekem ez a novella
- Azt nem értem, hogy

A KULCS ÉRTELMEZÉSE

A beavatás a „primitív” természeti népek, törzsek egyik legfontosabb szertartása. Az előzőekben erről olvasottakat most néhány idézettel egészítjük ki:

„A szörnyeteg gyomrába hatolni – vagy jelképesen „eltemtetni”, a beavatási kunyhóba bezáratni – az őseredeti homályba, a kozmikus éjszakába való visszatérést jelenti. A gyomorból, illetve a homályos kunyhóból vagy a „beavatási sírból” való kiemelkedés a kozmogóniával [a világ, a mindenség keletkezése] lesz azonos. A beavatási halál a káoszba [rendezetlen ősállapot] való példaszerű visszatérést ismétli meg, ami lehetővé teszi a kozmogónia megismétlését is, és előkészíti az újjászületést.”

„A beavatáshoz általában háromféle kinyilatkoztatás tartozik: a szent, a halál és a szexualitás kinyilatkoztatása. A gyermek előtt ismeretlenek mindezek a tapasztalatok; a beavatott ismeri, vállalja és új énjébe építi őket. A neofita [valamilyen tan, vallás újdonsült híve] leveti gyermeki,

profán [világi, nem szent], még nem újjászületett életét, s egy új, megszentelt létezésbe születik újjá, s ezáltal olyan létmódba, amely lehetővé teszi a megismerést, a tudást. A beavatott nemcsak „újonnan született” vagy „feltámadt”; egyúttal olyan ember is, aki tud, ismeri a misztériumokat [rejtély, titok, titkos vallási szertartás].”

(Mircea Eliade: A szent és a profán)

Az első idézet „gyomrát”, „beavatási sírját” talán nem képtelenség azonosítani a hivatalnak a kisleány elnyelő „szörnyeteggyomrával”.

Amennyiben a novella cselekményét problémamegoldásként értelmezzük, akkor ráébredünk, hogy a kisleány ugyan sikeresen hajtja végre a mamájától kapott feladatot, de közben apjáról és a hivatalról olyan tudás birtokába jut, amely elveszi a siker örömét. Takács oly módon igyekszik a munkatársai előtt, főképp pedig a fia előtt megőrizni a tekintélyét, hogy éppen ezáltal veszíti el. Ha azonosítjuk és elemezzük a novella szerkezeti elemeit (expozíció, probléma, eseménysorozat, tetőpont, végkifejlet), megállapíthatjuk, hogy a novella tetőpontja az a kínos, feszült pillanat, amikor Takács zsebéből kiesik a keresett kulcs. Fordulópontja viszont az a hely, ahol az apa főnöke dicsérő szavainak hatására egészen más hangon kezd el a fiával beszélni, mint korábban. Ez a fordulópont egyúttal Pisti keserű megvilágosodásának kezdete is: apja szerepjátszása itt lepleződik le előtte.

A novellának állapotváltozási folyamatként való vizsgálata során megfigyelhetjük, hogy a novella szövegszerkezete és eseményszerkezete eltér: a kiinduló állapot nem azonos a novella első bekezdéseivel. A kisleánynak az apjáról és a hivatalról alkotott régi képzetait közvetlenül ezeknek az illúzióknak a leomlása, a valósággal való szembesülése után, azaz az apja szobájába való belépés előtt ismerjük meg. Így a szembesítés jóval hatásosabb. Az állapotváltozási folyamatként való értelmezés megmutatja, hogy a kisleány milyen hangulatban, milyen várakozásokkal lépett a hivatalba, és milyen feldúlt lelkiállapotban távozott onnan.

A befejezés kulcsmondata („Boldog volt, zavart, nyugtalan és riadt.”) felől visszatekintve megállapíthatjuk, hogy Pisti a feladat sikeres végrehajtásán kívül nyilván a főnök dicsérete miatt volt „boldog”. „Riadtságát” és „nyugtalanágát” viszont addigi elképzeléseinek összeomlása okozta: a szembesülés apja alacsony társadalmi rangjával és jellemhibájával (kétszínűség, szolgálatteljesítés); s talán egyúttal saját jövőjének homályos megsejtése is; „zavartságát” pedig minden bizonnyal ennek az összetett tapasztalatnak a feldolgozhatatlansága.

Ugyanez a megközelítés segíthet hozzá, hogy a változásfolyamatban felmérjük a mellékalakok (az elefántmozgású Szász bácsi, az apró termetű főnök) és a figuraértékű tárgyak (maga a hivatal, az apa íróasztala, a folyosó stb.) szerepét. Így megfogalmazhatjuk azt, hogy a nagy leértékelődési folyamatban, az apakép leomlásában mindezeknek meghatározó szerepük van.

A kulcsot mint ellentétpárok rendszerét vizsgálva az ember társadalmi létezésének meglehetősen vigasztalan képét olvashatjuk ki a novellából. A gyermek és a felnőtt szembeállításában egyben szabadság és rabság, korlátatlanság és korlátozottság, természet és társadalom szembeállításában is. Ezt az összképet erősíti fel a kint és bent szembeállításnak megfelelő fény és homály ellentétpár, valamint a rácsok mögött rabokként görnyedő hivatalnokok képe. Ebbe a társadalomképbe illik az is, hogy a főnök – az egyetlen, aki nem alávetett – madárszerű, azaz szabad. Pisti talán épp a látottak alapján akar „repülő” lenni. El akarna szabadulni attól a megkötöttségtől, amelyben az ő repülő, szabad mozgásával Szász bácsi „súlyos elefántléptei” állnak szemben.

Az ellentétpárok rendszerében minden mozgás, hasonlat teljesebb értelmet nyer. A fenti rabság–szabadság motívumkör elemein kívül igaz ez a műben megjelenő olyan tárgyakra is, mint amilyen Pisti zoknijai, az apa íróasztala (és szobaszáma) vagy a főnök csíptetője és „ezüst haja” – vagyis a társadalmi helyzetet kifejező motívumok.

A kulcsban szembesül egymással a család, az egyén, a „kisvilág” és a társadalom, a nagyvilág

értékrendje. Kiderül, hogy az, aki otthon apaként a legnagyobb, és fizikailag is megtermett, a hivatalban, vagyis a társadalom mércéje szerint kisebb, mint az „apró” természetű főnök. Az apa a fia előtt szerepjátszó szolgazsarnokként lepleződik le, aki az alatta lévőkkel zsarnokoskodik, a fölötté állók előtt viszont megalázkodik. Mindez azonban – ha az ellentétpárok logikáját követjük, s a többi szereplő viselkedését is figyelembe vesszük – nem Takács úr személyes hitványsága csupán, hanem társadalmi törvény. Magát a beavatás során feltáruló felnőttvilágot az egyenlőtlenség, az alá-fölérendeltség és a szabadság hiánya jellemzi.

4. ÖSSZEHASONLÍTÓ NOVELLAELEMZÉS

Amennyiben a Kosztolányi- és a Hemingway-novella összehasonlítása túl nehéz feladatnak tűnik a tanulók képességeihez mérve, alternatívaként választható a Sánta Ferenc-szöveggel való összehasonlítás, lásd a 6. modult!

RÁHANGOLÓDÁS

Előzetes kérdések a szöveghez
– otthoni feladat

1. lépés

T/4.

39. oldal

OTTHONI FELADAT

Tanári instrukció

- A diákok otthon olvassák el Ernest Hemingway *Indián tábor* című novelláját, majd oldják meg a feladatokat. A feladatok megoldásának elsődleges célja, hogy a diákok úgy jöjjenek az órára, hogy a felületes olvasáson túllépve valamennyire már elmélyedtek a szövegben.
- A feladatokat személyre szabottan oszthatjuk ki, de akár a választás lehetőségét is megadhatjuk a diákoknak. A feladat kiadásakor mondjuk el, hogy a következő órán kisorsolt vagy a tanár által kiválasztott személyek beszámolnak a munkájukról, és ezzel fogjuk kezdeni a novella közös feldolgozását.

Kiemelt képességek, készségek: 1. Művészetbefogadás, a cselekmény rekonstruálása
2. Művészetbefogadás, előzetes ismeretek alkalmazása új szövegen
3. Művészetbefogadás, elemzési technikák fejlesztése

Célcsoportok – differenciálás: 1. gyengén olvasó diákok
2. átlagos szövegértés
3. jó elemzési képességű diákok

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni munka

Ebben a részben Ernest Hemingway (1898–1961) amerikai író *Indián tábor* c. novelláját fogjuk elolvasni és értelmezni. Először néhány feladat segítségével gyakoroljuk a már megismert értelmezési modellek önálló alkalmazását. Ezután pedig összehasonlítjuk a két novellát, és alkalmazzuk az összehasonlító novellaelemzés technikáit.

ERNEST HEMINGWAY: INDIÁN TÁBOR

A tóparton még egy kihúzott csónak feküdt. A két indián várakozva állt.

Nick és apja a farülésre került, az indiánok eltolták a csónakot, s az egyik beugrott evezni. George bácsi a táborigi csónak farába ült. A fiatal indián eltolta a táborigi csónakot, s beszállt, hogy George bácsit átvigye.

A két csónak sötétben indult el. Nick jóval maguk előtt hallotta a ködben a másik csónak evezővilágítását. Az indiánok gyors, kurta csapásokkal eveztek. Nick hátradűlt, apja átfogta a karjával. Hideg volt a vízen. Az indián, aki velük evezett, nagyon keményen dolgozott, de a másik csónak mindjobban megelőzte őket a ködben.

- Hova megyünk, papa? – kérdezte Nick.
- Át az indián táborba. Egy indián nő nagyon beteg.
- Ó – mondta Nick.

Az öböl túlfelén partra futott a másik csónak, mire odaértek. George bácsi már szivarozott a sötétben. A fiatal indián felhúzta egy darabon a csónakot a partra. George bácsi mindkét indiánnak szivart adott.

A fiatal indián lámpát vitt, felmentek mögötte a partról, s átvágtak egy csuromharmatos réten. Aztán erdőbe értek, s egy ösvényen haladtak, azon eljutottak a fahordó úthoz, amely felvezetett a hegyekbe. A fahordó úton sokkal világosabb volt, mert kétoldalt kivágták a szálfákat. A fiatal indián megállt, elfújta a lámpáját, s mentek tovább az úton.

Az útkanyarral fordultak, ekkor egy kutya jött elő ugatva. Szemben fény világított a kunyhókból, itt laktak az indián kéreghántók. Újabb kutyák rontottak nekik. A két indián visszaküldte őket a kunyhókhoz. Az úthoz legközelebb eső kunyhó ablaka világos volt. Egy öregasszony állt a kunyhóbejáratnál, kezében lámpa.

Benn faágyon fiatal indián asszony feküdt. Két napja próbálja már a gyereket megszülni. A tábor valamennyi öregasszonya segédkezett neki. A férfiak kivonultak az útra, ott ültek a sötétben s dohányoztak, távol az asszony lármájától. Éppen felsikoltott, mikor Nick és a két indián belépett a kunyhóba, apja és George bácsi után. Az alsó ágyon feküdt, nagy, dagadt teste felnyomta a takarót. Fejét oldalra fordította. A felső ágyon hevert a férje. Három nappal ezelőtt igen csúnyán megvágta baltával a lábát. Pipázott. A szobában nagyon rossz szag volt.

Nick apja megparancsolta, hogy tegyenek vizet a kályhára, s amíg a víz melegedett, ő Nickkel beszélgetett.

- Ennek az asszonynak gyereke lesz, Nick – mondta.
- Tudom – mondta Nick.
- Nem tudod – mondta az apja. – Ide figyelj. Most van abban, amit vajúdásnak hívnak. A kisbaba meg akar születni, s az asszony is meg akarja szülni. Minden izma azon igyekszik, hogy a baba megszülessen. Ez történik olyankor, amikor jajgat.

– Értem – mondta Nick.

Éppen akkor felkiáltott az asszony.

– Ó, papa, nem tudsz neki adni valamit, amitől abba hagyja a jajgatást? – kérdezte Nick.

– Nem. Nincs semmi érzéstelenítőm – mondta az apja. – De a jajgatás nem érdekes. Én nem is hallom, mert nem érdekes.

A férj a felső ágyon a fal felé fordult.

A konyhán dolgozó asszony intett az orvosnak, hogy forró a víz. Nick apja kiment a konyhába, s úgy a fele vizet átöntötte a nagy üstből a mosdótálba. Zsebkendőből kibugyolált különböző dolgokat, s beletette őket a vízbe, amit az üstben hagyott.

– Ennek forni kell – mondta, s dörzsölni kezdte a kezét a mosdótál forró vizében egy darab szappannal, amelyet a táborból hozott magával. Nick nézte az apja két kezét, amint egymást dörzsölik a szappannal. Apja nagyon alaposan és gondosan megmosta a kezét, s közben beszélt.

– Tudod, Nick, a kisbabáknak fejjel előre kellene születniük, de néha nem így születnek. Ha nem, olyankor egy csomó bajt csinálnak mindenkinek. Lehet, hogy ezt az asszonyt meg kell operálnom. Nemsokára megtudjuk.

Mikor megfelelőnek találta már a kezét, bement és munkához látott.

– Hajtsd föl azt a takarót, légy szíves, George – mondta. – Nem akarok hozzányúlni.

Később, mikor operálni kezdett, George bácsi és három indián fogta le az asszonyt. Az megharapta George bácsi kezét, és George bácsi azt mondta:

– Átkozott indián szuka! – és a fiatal indián, aki csónakon áthozta George bácsit, nevetett rajta. Nick tartotta a mosdótálat apjának. Hosszú ideig tartott a dolog.

Apja felemelte az újszülöttet, és megütögette az arcát, hogy megindítsa a lélegzést, aztán átadta az öregasszonynak.

– Fiú, látod Nick – mondta. – Tetszik az asszisztensmesterség?

– Tetszik – mondta Nick. Félrenézett, hogy ne lássa, mit csinál az apja.

– Ez az. Most már jó lesz – mondta az apja, és valamit a mosdótálba tett.

Nick nem nézett oda.

– Most még néhány öltés kell – mondta az apja. – Ha akarod, megnézheted, Nick, ha nem, nem.

Összevarrom a vágást, amit csináltam.

Nick nem nézte. Kíváncsisága hosszú időre lelohadt.

Apja befejezte és felállt. George bácsi és a három indián férfi is felállt. Nick kivitte a mosdótálat a konyhába.

George bácsi a karját nézegette. A fiatal indián visszaemlékezően mosolygott.

– Teszek rá egy kis hiperoxidot, George – mondta az orvos.

Az indián asszony fölé hajolt. Az már nyugodt volt és nagyon sápadt. Szemét lecsukta. Nem tudott sem arról, mi lett az újszülöttel, sem másról.

– Reggel visszajövök – mondta az orvos és felegyenesedett. – Délre itt kell lennie az ápolónőnek St. Ignace-ból, ő majd hoz mindent, amire szükségünk van.

Izgatott és beszédes volt, mint a labdarúgók mérkőzés után az öltözőben.

– Ez az orvosi lapba való, George – mondta. – Császármetszés zsebkéssel, és a varrás viaszolt horgászelőkével.

George bácsi a falnak támaszkodott, karját nézte.

– Hát te nagy ember vagy, az ám – mondta.

– Kellett volna egy pillantást vetni a büszke apára. Azok állják legrosszabbul ezeket a kis ügyeket – mondta az orvos. – Meg kell mondanom, ez elég csendesen viselkedett.

Leemelte a takarót az indián fejről. Kezét nedvesen húzta vissza. Egyik kezében lámpával fellépett az alsó ágy peremére és bevilágított. Az indián arccal a falnak fordult. Torka egyik fülétől a másikig át volt vágva. Vére tócsában folyt össze oda, ahol teste besüppedtette az ágyat. Feje a bal karján nyugodott. A nyitott borotva, élével felfelé, a pokrócon feküdt.

– Vidd ki Nicket a kunyhóból, George – mondta az orvos.

Nem volt rá szükség. Nick a konyhaajtóban állt, s jól látta a felső ágyat, mikor apja egyik kezében a lámpával visszabillentette az indián fejét.

Éppen hajnalodni kezdett, mikor a fahordó úton visszafelé ballagtak a tóhoz.

– Nagyon sajnálom, hogy elhoztalak, Nickie – mondta az apa, akiből teljesen eltűnt az operáció utáni vidámság –, kár volt ilyen szörnyű heccen keresztülmenned.

– Az asszonyoknak mindig ilyen nehéz a szülés? – kérdezte Nick.

– Nem, ez nagyon-nagyon kivételes eset volt.

– Miért ölte meg magát, papa?

– Nem tudom, Nick. Nem bírta a dolgot, azt hiszem.

– Sokan megölik magukat, papa?

– Nem nagyon sokan, Nick.

– Sok asszony?

– Asszonyok nem nagyon.

– Sohase?

– De igen. Néha megölik magukat.

– Papa.

– Tessék.

– Hova ment George bácsi?

– Hamarosan előkerül.

- Nehéz meghalni, papa?
- Nem, azt hiszem elég könnyű, Nick. Minden attól függ.

A csónakban ültek, Nick a farában, apja evezett. A nap éppen jött fel a hegyek mögül. Feketesügér ugrott, körözött utána a víz. Nick húzta a vízben a kezét. Melegnek érezte a reggel metsző hűvöségében.

Kora reggel a tavon, a csónak farában, míg apja evezett, biztosan érezte, hogy ő sose fog meghalni.

1. Adj rövid válaszokat a történettel kapcsolatos kérdésekre!

- a) Milyen napszakban játszódik a történet? Mely szavak utalnak erre? Gyűjts ki legalább négyet!
- b) Kik és miért mennek át az indián táborba?
- c) Milyen útvonalon haladnak a táborig? Mi jut erről az eszedbe?
- d) Mivel foglalkoznak az indiánok? Tudod, hogy mi ez a foglalkozás? Ha nem, nézz utána!
- e) Milyen komplikáció adódott a szülésnél? Hogyan oldja meg ezt Nick apja?
- f) Milyen nem várt esemény zavarja meg az operáció sikerét?
- g) Hogyan zárul a történet?
- h) A fenti kérdések segítségével mondd el újra a történetet! (A következő órán lehet, hogy meghallgatja az osztály.)

2. A novella mint beavatástörténet

- a) Milyen két nagy titokkal szembesül Nick az elbeszélésben?
- b) Hogyan viszonyul a kisfiú ezekhez a titkokhoz?
- c) Ki a novellában a beavató? Mibe akarta, és mibe nem akarta beavatni Nicket?
- d) Gondold végig a novella utolsó két bekezdését! Szerinted miért szokták az amerikai irodalmárok ezt a történetet a „befejezetlen beavatás” példajaként emlegetni?
- e) Azonosítsd a novella helyszíneit, motívumait, szereplőit a beavatási rítusok megfelelő elemeivel!
- f) Foglald össze a fenti kérdések alapján, hogy mennyiben tekinthető az Indián tábor beavatástörténetnek!

3. A novella mint ellentétpárok rendszere

- a) A novella cselekménye két ellentétes esemény köré épül. Melyek ezek? A szöveg minél több motívumát rendezd ez alá az eseménypár alá!
- b) Milyen alapon csoportosíthatjuk a szereplőket? Nevezd meg minél több szempontot! (Figyelj a szereplők megnevezésére és az ismétlődő jelzőkre!)
- c) Mi a jelentősége annak, hogy az elbeszélő olyan szűkmarkúan bánik a nevekkal és a jellemzésekkel?
- d) Mi a jelentősége annak, hogy a történet indiánok között játszódik? Mit képvisel az apa az indiánok között? Ennek alapján állíts fel újabb ellentétpárt!
- e) Milyen értékeket képvisel az apa a novella fordulat előtti részében, és mit a fordulat utániban? Milyennek láthatjuk az embert az apában az indián halála előtt, és milyennek utána?
- f) Foglald össze néhány mondatban, hogy mi mondható el a novelláról mint ellentétpárok rendszeréről!

MEGOLDÁSOK A T/1–3. FELADATOKHOZ

1.

- a) A novella elején az éjszakára utaló kifejezés: „sötétben”, „csuromharmatos réten”. A novella vége felé hajnalodik: „éppen hajnalodni kezdett”; „a nap éppen jött fel a hegyek mögül”; „kora reggel a tavon”.
- b) Nick, az apja, aki orvos, George bácsi és a kísérőik mennek, azért, hogy Nick apja segítsen egy indián nőnek megszülni a gyermekét.
- c) Tavon át csónakkal, harmatos réten át, erdőben, ösvényen, fahordó úton fel a hegyekbe, útkanyar, kutya jön szembe, a konyhóban fény. Ezek a motívumok a beavatás rítusok egyes elemeit idézik: pl. a beavatandónak a szörnyeteg gyomrába kell behatolnia, avatási alagúton kell végigmennie. A sötétből a fény felé haladás, a tóparttól a hegyek felé mozgás szimbolikusan megjeleníti a tudatlanságtól a beavatási szertartáson át a tudás megszerzéséig vezető utat is.
- d) Kéreghántók
- e) Farfekvés, császármetszést végez.
- f) A születendő gyermek apjának „a torka egyik fülétől a másikig át volt vágva.”
- g) Nick apja mentegetőzik, a halálról beszélgetnek, Nick „biztosan érezte, hogy ő sose fog meghalni.”

2.

- a) Születés és halál
- b) Némileg passzívan, az apja irányítja kezdetben a dolgokat, Nick az ő szavait és mozdulatait figyeli. Utána „félrenézett, hogy ne lássa, mit csinál az apja”, de közben verbálisan megerősíti az apját, hogy tetszik neki az asszisztensmesterség. A halállal szembesülve válik aktív kérdezővé, apja „alulmaradása” az ára az ő aktivitásának. Ugyanakkor a novella utolsó mondata úgy is értelmezhető, hogy nem fogadja el azt a valóságot, amivel szembesülnie kell.
- c) Nick apja a beavató, aki csak a születés titkaiba akarja beavatni a fiút.
- d) A beavatás azért tekinthető befejezetlennek, mert Nick önmagára nézve nem fogadja el az élet végességének megmásíthatatlan tényét. Nem fogadja el a születés és halál szoros összetartozását.
- e) Kizakadás: a hosszú úton való megérkezés az indián asszony konyhójához. A konyhóban történő dolgok jelentik, a határhelyzetet, ahol Nick a lét legfontosabb kérdéseivel szembesül. A hazafelé út pedig a visszatérés, beilleszkedés.
- f) Kulcsszavak: felnőtté érlelő élmény, a születés és halál titkaival való szembesülés, van beavató és beavatott, felismerhető a beavatási mítoszok hármastagolása, a beavatott valamilyen tanításban részesül stb.

3.

- a) Születés és halál
tő, víz, fény, út, nőiség, fájdalom, kiáltozás, kimondás, vágás, sötétség, férfiak, vér, rejtőzködés, titok, csend, elhallgatás, vágás
- b) Szempontok: nemek szerint, indiánok és nem indiánok, felnőtt és gyerek, öreg és fiatal, beavató és beavatott
- c) A konkrét történettől az általános jelentéstartalmak felismeréséig vezeti el az olvasót. Nem a történet egyedisége, egyszerűsége a fontos, hanem a benne feltárolt általános igazságok, létkérdések.

- d) A történet cselekményében az indiánok a természetet, civilizálatlant jelenítik meg a civilizációval szemben. Az apa a tudással felvértezett hatalom megtestesítője, aki be tud avatkozni a dolgok természetesen zajló menetébe.
- e) A fordulat előtt az apa a tudást, hatalmat képviseli, olyan ember, aki úrrá tud lenni az indiánok között kezelhetetlen helyzetben, aki uralja a születést. A fordulat után azonban a halállal, az elmúlással szemben tehetetlen emberként jelenik meg.
- f) Az *Indián tábor* c. novella ismétlődő motívumait vizsgálva számos ellentétpárt figyelhetünk meg: térbeli (kint-bent, fent-lent), időbeli (éjszaka-hajnal), társadalmi (indián – nem indián, kéreghántó – orvos), életkorok közötti (idős-fiatal, gyerek-felnőtt), magatartásbeli (passzív-aktív, tevékeny-tétlen). Az ellentétpárokat sorba rendezhetjük, kiemelve a legátfogóbb ellentétpárokat, azokat, amelyeknek a többi ellentétpár csak változata, ismétlése, alapesete. Ilyen értelemben azt mondhatjuk, hogy ennek a novellának a főbb motívumai a születés és halál ellentéte köré szerveződnek. Ennek az ellentétpárnak a felállítása segít bennünket abban, hogy a konkrét történettől eltávolodva az értelmezés során általánosabb-átfogóbb állításokat fogalmazzunk meg a szövegről. (Ld. az a) feladatot!)

Az ellentétpárok megalkotása az értelmezéshez szükséges eltávolodást segíti elő. Ennek megfelelően lélektani és társadalmi típusokról, etikai értékekről, az emberi létezés egyetemes problémáiról tehetünk megállapításokat.

Az otthoni feladatok megbeszélése

2. lépés

T/4. 43. oldal
25 PERC

Tanári instrukció

- Véletlenszerűen vagy jelentkezős alapon minden fenti feladat egy-egy felelősét kiválasztjuk, és az óra elején a kiválasztott diákok prezentálják a megoldásaikat, tulajdonképpen ők tartják az óra egy részét.
- Fontos, hogy előre tisztázzuk az értékelés módját (felelet jegyre, szóbeli vagy írásbeli szöveges értékelés, tanulótársak értékelnek). Minden megoldás végén hagyjunk időt az esetleges hibák javítására, a tévedések korrigálására és az értékelésre.
- Fontos, hogy a feladat végére egységes táblai vázlat készüljön, és hangsúlyozzuk, hogy a házi feladatban szereplő kérdések és problémák egyben olyan elemzési szempontok is, amelyek más novellákra is alkalmazhatóak.

Kiemelt képességek, készségek: szóbeli kifejezőkészség fejlesztése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: tanulói beszámoló

||| 4. Beszéljétek meg közösen az előző feladatokra adott megoldásaitokat!

Az elbeszélői nézőpont

3. lépés

(ki beszél, ki lát és ki értékeli?)

T/5.

43. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a tanulók gyakorolják, mennyire másképpen hangzik ugyanaz a történet különböző szempontokból elmesélve. Minden csoport kap egy szövegrészt, illetve egy nézőpontot, a feladatuk az, hogy készítsenek jegyzeteket ahhoz, hogy az *Indián tábor* a megadott nézőpontból néhány mondatban elbeszéljék.
- Végül minden csoport kijelöli valamelyik tagját, aki elmondja a történetet. A többi csoportnak az a feladata, hogy kitalálja, kinek a szempontjából hangzott el a történet, és hogy mit lehet tudni arról, kinek szólt az elbeszélő. Kérjük mindig indoklást is!

Kiemelt képességek, készségek: szövegalkotás, lényegkiemelés, vázlatkészítés, szövegértelmezés az elbeszélői nézőpontok azonosítása

Célcsoport – differenciálás: hat heterogén csoport

Munkaformák: csoportos munka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: Feladatkártyák az egyes csoportoknak:

- Meséld el az *Indián tábor* történetét néhány mondatban úgy, mintha te lennél a felnőtt Nick, aki egy baráti társaságban visszaemlékszik gyerekkori élményére!
- Meséld el az *Indián tábor* történetét néhány mondatban úgy, mintha te lennél az orvos, aki a kollégáinak beszámol az eseményekről!
- Meséld el az *Indián tábor* történetét néhány mondatban úgy, mintha te lennél a városi lap tudósítója, aki az újságban megírja, hogy mi történt a környékbeli indián táborban!
- Meséld el az *Indián tábor* történetét néhány mondatban úgy, mintha te lennél az egyik indián, aki tanúja volt az eseményeknek. A hallgatóság a többi indián, aki nem volt ott.
- Meséld el az *Indián tábor* történetét néhány mondatban úgy, mintha George bácsi írná le a történeteket a naplójába!
- Meséld el az *Indián tábor* történetét néhány mondatban úgy, mintha te lennél Nick, aki közvetlenül a hazaérkezése után számol be barátainak a történetekről!

5. Tanároto k instrukciói alapján meséljétek el a történetet különböző nézőpontokból!

4. lépés

T/6.

43. oldal

5 PERC

Tanári instrukció: Az előadások alapján gyűjtsük össze azokat a vonásokat, amelyekben egy történet különböző elbeszélései a narrátor szempontjából eltérhetnek:

- Az eseményeket az elbeszélő művekben mindig valaki valamilyen nézőpontból jeleníti meg.
- Ez az elbeszélő (narrátor) lehet:
 1. belül az elbeszélés világán,
 2. lehet egyúttal szereplője is az eseményeknek,
 3. de lehet láthatatlan, kívülálló elbeszélő is. A kívülálló elbeszélő továbbá lehet: megnevezett személy, megrajzolt alak, gyakran akár a szerzővel azonosított történetmondó is.
- Az eseményekről tudósíthat egyes szám első személyű elbeszélő is, aki szintén lehet az események külső szemlélője, mellékszereplője vagy főszereplője.
- Mindezek mellett természetesen további variációk is adódhatnak.
- Az elbeszélő helyzete az elbeszélte eseménysorhoz képest időben is többféle lehet:
 1. visszatekinthet távoli múltra,
 2. az elbeszéléssel egy időben történő eseményekről is tudósíthat.
- Többféle viszonya lehet az elképzelt olvasóhoz, hallgatóhoz:
 1. jó ismerősként is megszólíthatja az olvasót,
 2. nem vesz tudomást róla.

Kiemelt képességek, készségek: absztrakciós készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

||| 6. Beszéljétek meg az előző feladat tanulságait!

Elbeszélői nézőpontok
különböző szövegekben

5. lépés

T/7.

43. oldal

10 PERC

Tanári instrukció: A cél a csoportok elbeszéléseiben megfigyeltek alkalmazása ismeretlen szövegekre.

Kiemelt képességek, készségek: szövegértelmezés, az elbeszélői nézőpontok azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

7. Vizsgáld meg az alábbi szövegrészeket, és a megismert szempontok alapján írd le vagy mondj el minél több mindent az elbeszélőről és a hallgatóságról!

- a) „A rossz kinézésű ember egy nyár végi napon, délután tűnt fel a kisvárosban. Az állomás felől közeledett, de nem az ingázókkal, hanem valamivel később, a távolsági gyorsal érkezhetett, amelyik csak a nyári menetrend szerint áll meg ezen az állomáson.”

(Bodor Ádám: *Egy rossz kinézésű ember*)

- b) „Én, Osztatni András 1915 Február hó 5-dikén kezdem meg ezt a feljegyzési könyvecskét, nőülésem előtti napon.

Fűtve-dúlva az izgalomtól a szememre álom még szállani nem akar, előhúszom ezért máris jegyzetkönyvem, mit Bindernél vettem korona negyvenért (amint megláttam rögtön megtetszettek a halványlila vonalazású lapjai és az indigószín vászonkötés, el is határoztam magamat, hogy Napló jegyzeteket fogok belevezetni mostantól, ahogy házas ember leszek.)”

(Závada Pál: *Jadviga párnája*)

- c) „Akár óhajtják hallani, uraim, akár nem óhajtják, most szeretném elmondani, miért nem tudtam én még féreg se lenni. Ünnepelesen kijelentem, hogy sokszor akartam féreg lenni. De még erre se találtam méltónak. Esküszöm, uraim, hogy a tudat túltengése – betegség, igazi, hamisítatlan betegség.”

(Dosztojevszkij: *Feljegyzések az egérlyukból*)

- d) „Ma nem mentem iskolába. Azaz mentem, de csak, hogy hazakérezkedjem az osztályfőnökömtől. Apám levelét is átadtam neki, amelyikben »családi okokra« hivatkozva kérelmezi a felmentésem. Kérdezte, mi volna az a családi ok. Mondtam neki, hogy apámat behívták munkaszolgálatra; akkor aztán nem is akadékoskodott tovább.”

(Kertész Imre: *Sorstalanság*)

- e) „Már reggel légy résen, készülj. Anyád majd nagyot sóhajt, és még mielőtt föltenné melegedni azt az átkozott tejeskávét, valami olyasmit mond, hogy HÁT MEGÉRTÜK EZT IS, FIAM. Te ne menj ebbe bele. Ne simogasd anyád selymes, elrongyolt kezét, ne csikarj ki könnyeket.”

(Esterházy Péter: *Pápai vizeken ne kalózkodj!*)

MEGOLDÁSOK

7.

- a) Mindentudó elbeszélő: kívülről szemléli a főhőst, de majdnem mindent tud róla. Az „érkezhetett” szó az elbeszélő elbizonytalanodására is utalhat, nem tud mindent, csak esetleg a szóbeszédekből. A hallgatóságról sem derül ki semmi.
- b) Én-elbeszélés: a narrátor E/1. személyben beszéli el a történetet, naplószerűen, maga is része az eseményeknek, amelyeknek nagyon pontos koordinátáit adja meg. Nemcsak a szöveg keletkezésének idejére és körülményeire utal, de az írás anyagára, a füzet eredetére is kitér, ezzel is hangsúlyozva a mű születési körülményeinek, az alkotói folyamatnak a fontosságát. A narrátor reflektál magára az alkotói folyamatra. (Mivel naplóról van szó, nincs feltételezhető hallgatóság.)
- c) Szintén én-elbeszélés: az E/1. személyű elbeszélő gondolatainak spontán felszínre törésének a látszatát kelti a szöveg, amely utal a hallgatóságra, az olvasóra is. Megszólítja olvasóját, vitatkozik, szembeszegül vele.

- d) Egy gyerek szemszögéből láttatja a szerző az eseményeket: a gyerek E/1. személyben számol be a történekről. (Lehetne akár napló is; nincs kapcsolat a hallgatósággal.)
- e) Az olvasó az elbeszélő megszólítottja. Az olvasót ismerősként, tegezve megszólító narrátor, akiről e részlet alapján semmit nem tudhatunk meg. (Az elbeszélő a felszínen a megszólított hallgatóval a jövőben történő eseményekről beszél, felszólító és tiltó mondatokban is: mit csináljon, mit ne csináljon a hallgató. Sejtteni lehet ugyanakkor, hogy a megszólított egyben maga az elbeszélő, tehát belső monológról lehet szó.)

Házi feladat

6. lépés

Elbeszélői nézőpontok vizsgálata
A kulcs és az *Indián tábor* című
 novellákban

T/8.

45. oldal

OTTHONI FELADAT

az órai megbeszélés 10 perc

Tanári instrukció

- A diákok egyik része *A kulcs*, a másik része az *Indián tábor* című novellában végignézi, hogy milyen az elbeszélői nézőpont, változik-e, ki lát, honnan, ki értékeli stb.
- Az órán töltsük ki együtt a két novellát összehasonlító táblázatot!

Kiemelt képességek, készségek: szövegértelmezés, az elbeszélői nézőpontok azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni, frontális ellenőrzés

8. Házi feladat

Válaszd ki az egyik novellát, és töltsd ki a táblázat arra vonatkozó oszlopát!

SZEMPONTOK	A KULCS	INDIÁN TÁBOR
Ki mondja el a történetet?		
Hol helyezkedik el a történethez képest időben?		
Hol helyezkedik el a történethez képest térben?		
Közl-e olyasmit az elbeszélő, amit a főszereplő nem tud?		

Közöl-e olyasmit, amit a Takács Pista, illetve Nick ugyan tud, de épp nem jut eszébe, az olvasó viszont kíváncsi lehet rá?		
Az elbeszélő miért nem egyes szám első személyben mondja el a történetet?		
Keress olyan szavakat, amelyeket Takács Pista, illetve Nick biztosan nem használna!		
Keress olyan szavakat, amelyek valamiképp a főszereplők gyermeki látásmódját, passzív (ismert, de nem használt) szókincsét tükrözik!		

MEGOLDÁS

SZEMPONTOK	A KULCS	INDIÁN TÁBOR
Ki mondja el a történetet?	Mindentudó elbeszélő	Mindentudó elbeszélő
Hol helyezkedik el a történethez képest időben?	Múltbeli eseményekre tekint vissza.	Múltbeli eseményekre tekint vissza.
Hol helyezkedik el a történethez képest térben?	A kisfiú helyével megegyező helyen van.	Végig a főszereplők mozgását követi.
Közöl-e olyasmit az elbeszélő, amit a főszereplő nem tud?	Nem.	Igen, pl. előbb tudjuk meg, hogy az asszony vajúdik, mint azt Nick apja elmagyarázza a fiának.
Közöl-e olyasmit, amit a Takács Pista, illetve Nick ugyan tud, de épp nem jut eszébe, az olvasó viszont kíváncsi lehet rá?	Igen, a hivatal jellemzése, az azokkal kapcsolatos érzelmei, saját zaklatott lelkiállapotának látható jegyei.	Igen, pl. az indián táborba vezető út jellemzése, apja lelkiállapotának jellemzése, a napszakok pontos követése
Az elbeszélő miért nem egyes szám első személyben mondja el a történetet?	Talán azért, mert hiteltelen lenne Pista figurája akkor, ha ő maga ilyen éles szemmel tudna reflektálni a saját beavatására.	Nick sem annyira érett még, hogy be tudjon számolni a saját beavatásáról.
Keress olyan szavakat, amelyeket Takács Pista, illetve Nick biztosan nem használna!	„rengeteg épület”; „kongó folyosó”; „elefántlépteivel visszafelé gurult azon a végeérhetetlennek tetsző úton”	Sokkal közelebb áll a gyermeki látásmódhoz ez a szöveg. Több benne a tömondat, nem olyan gazdagok a leírások. A sok párbeszéd, kérdés-válasz miatt is többet megtudunk Nick pillanatnyi gondolataiból.
Keress olyan szavakat, amelyek valamiképp a főszereplők gyermeki látásmódját, passzív (ismert, de nem használt) szókincsét tükrözik!	nekivágott, bandukolt, apró emberke, fülig vörösödött	George bácsi

Nézőpontok

7. lépés

T/9.

46. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- Mindkét feladat azt célozza, hogy a tanulók felismerjék, hogy a fotókon jelen van mindig egy odaértett narrátor is, aki meghatározza, hogy milyen szempontból figyelhetjük mi, nézők a képet. Ennek felismerése után érdemes kimondani, hogy a verbális szövegek esetén sincs ez másként.
- A) Miután a csoport(ok) megtervezték a jeleneteiket, mutassák be az osztálynak, a többiek találják ki, hogy melyik jelenet melyik képhez tartozik. (Az is lehetséges, hogy az osztály egyik fele nem nézi a jelenetet, csak hallgatja, és pusztán a hangzó szöveg alapján próbálja meg a képekhez rendelni a hallottakat.)
- B) Ha az egész osztály ezt a feladatot oldja meg, úgy bontsuk 4 fős csoportokra az osztályt, és szabjuk meg pontosan az időhatárokat! 5 perc alatt jussanak az egyes csoportok konszenzusra a kérdésekben, majd újabb, az előzőtől eltérő 4 fős csoportokban vessék össze válaszaikat, a jónak ítélt gondolatokat jegyezzék fel.

Kiemelt képességek, készségek: A) empátikus készség, B) reflektálás, kooperáció

Célcsoportok – differenciálás: A) kreatív, jó képzelőerővel bíró diákok, B) analitikusabb gondolkodású diákok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: A) rövid jelenet tervezése, B) kérdések megválaszolása

9. Nézzétek meg a képeket!

A) Tervezzetek jelenetet!

Képzeljétek el, hogy melyik képen kinek a szemszögéből látjuk a gyereket! Találjatok ki egy rövid jelenetet, amelyben megjelenítitek szereplőként azt is, akinek a szemszögéből lefotózták a kislányt! Szóaljanak is meg a szereplők!

B) Nézőpontok

- Jellemezzétek mindegyik képnél külön-külön azt a személyt, akinek a szemszögéből látható a kislány!
- Fogalmazzatok meg, hogy minek alapján gondolunk bármit is erről a személyről!
- Gyűjtsetek érveket arra vonatkozóan, hogy ez a személy azonosnak tekinthető-e a fotóssal, vagy sem!
Igen, mert
Nem, mert
- Idézzetek fel néhány olyan óriásplakátot, filmrészletet, ahol hasonló perspektívából volt látható egy szereplő! Milyen hatása volt ennek a plakátnak, illetve filmrészletnek?

8. lépés

T/10.

47. oldal

30 PERC

Tanári instrukció

- A csoportok tagjai állapodjanak meg egy munkamegosztásban: a csoport egyik része a szövegalkotási feladatot oldja meg, a másik része pedig követi az alakuló szöveget, és „szövegértési feladatlapot” állít össze a szövegről (2-3 feleletválasztós kérdés, egyenként 2-3 válaszlehetőséggel). A kérdéseket csomagolópapírra írják.
- Amikor a csoportok elkészültek (erre kb. 10 percet hagyjunk), minden csoportból először valaki felolvassa az elkészített szöveget, majd felrakják a táblára a „kérdőívet”, a többi csoport pedig megoldja azokat. A szöveget író csoport elárulja a helyes válaszokat, és minden csoport maga pontozza a teljesítményét (minden helyes válasz 1 pont).
- Amikor az összes csoport feladatát megoldották, eredményhirdetés következik – esetleg jutalmazással.

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotás, kreativitás, humorérzék

Célcsoport – differenciálás: 3-4 fős heterogén csoportok

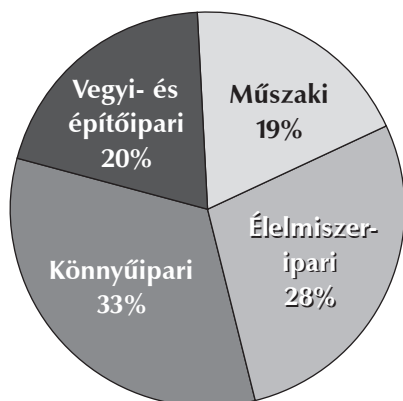
Munkaformák, Módszerek, eljárások: csoportmunka

Eszközök: csomagolópapír, filctollak

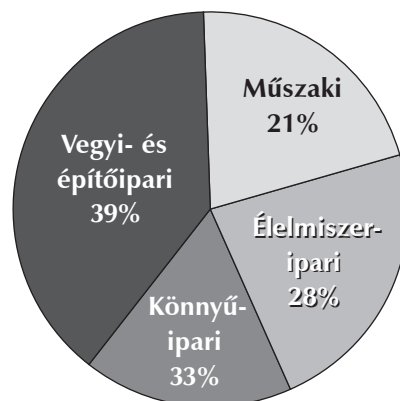
10. Alkossatok csoportokban szövegeket!

- Írjátok egy olyan sporthírt, amely labdarúgó-válogatottunk győzelméről tudósít úgy, hogy a narrátor magát többes szám első személyű alany használatával jeleníti meg!
- Írjátok meg az alábbi diagramok alapján a megadott szavak egy részének felhasználásával egy cipőgyár nyilatkozatát, amelyben a cég – természetszerűleg – minél jobb színben igyekszik feltüntetni magát!

Indokolt minőségi kifogások aránya %

Indokolatlan minőségi kifogások aránya %

Példa:

EGY MOSÓSZERGYÁR NYILATKOZATA

Tulajdonképpen a mi termékeink a legkevésbé kifogásolhatóak, hiszen először is az arányokat tekintve az indokolt kifogások száma alig több, mint a műszaki cikkekkel kapcsolatosak, amelyekből számszerűleg viszont összehasonlíthatatlanul több termékkel kapcsolatban érkezett reklamáció (a miénknek mintegy 56-szorosa!). Másodszor pedig indokolatlanul kifogásolt termékeink száma ugyan alig kevesebb az indokolatlan élelmiszeripari panaszokénál, a mi ágazatunkban viszont a kifogások háromnegyede teljesen indokolatlan, ezzel szemben az élelmiszereket ért panaszok jóval több mint a fele jogos is.

C) Írjatok egy, mostanában az osztály több tagját foglalkoztató termékhez szórólapot!

Fogalmazzatok úgy, hogy a narrátor

- tudós legyen vagy
- kisgyerek legyen vagy
- deszkás legyen vagy
- háziasszony legyen!

A dialógus elliptikus volta

9. lépés

T/11.

48. oldal

25 PERC

Tanári instrukció

- Cél: A feladat célja, hogy a diákok rájöjjenek, hogy a dialógus természetéből adódóan homályos lehet a külső szemlélő számára, mert szituációhoz kötött.
- Előkészületek: Az osztályt úgy kell rendezni, hogy a tábla előtt legyen tér a párbeszéd megjelenítéséhez.

Kiemelt készségek, képességek: A) előadói készség; B) előadói készség; C) szövegalkotás; D) szövegalkotás; E) empátia.

Célcsoport – differenciálás: A) szerepelni szerető diákok; B) szerepelni szerető diákok; C) rendezői vénájú diákok; D) gondolkodni szerető diákok; E) kreatív diákok.

Munkaformák: csoportos, frontális munka

Módszerek, eljárások: szituációs játék, belső hang, tanulságok rögzítése

11. Olvassátok el a következő szöveget! Csoportokban fogtok vele dolgozni.

„– Na végre, hogy előkerült*. Hol bujkált? Beszéljen!

– Nem bujkáltam.

– Akkor miért kellett napokig kutatni maga után?... Hogy néz ki?! Csupa cafat, latyak a ruhája.

– Erdőben meg mocsarakban kellett...

– Bujkálni?

– Mondom, hogy nem bujkáltam. Kerestem... kerestem valakit.

– A gyilkost?

– Nem a gyilkost.

– Hát akkor kicsodát?

– Hát akkor kicsodát? Ön azt a feladatot kapta, hogy nyomozza ki ennek a Gyurcsányinak* a gyilkosát. Igaz?

– Én már akkor is mondtam, hogy nem értek az ilyesmihez... Miért nem a bűnügyi csoport? Miért éppen én*?

– Akkor miért vállalta?

– Mert amikor ön megkért... vagy rám parancsolt... nem is tudom, volt a hangjában valami szeretet... vagy fenyegetés... szóval elvállaltam.”

(Lázár Ervin: *Krimi*)

- A) Ki lehet a három szereplő? Hogyan beszélnek egymással? Mi történhet? Tervezzétek meg a jelenetet, majd játsszátok el!
- B) Ki lehet a két szereplő? Hogyan beszélnek egymással? Mi történhet? Tervezzétek meg a jelenetet, majd játsszátok el!
- C) Írjátok be az alábbi szerzői utasításokat a szövegbe: csönd, zavartan matat, felemeli a hangját, csapkod, meghunyászkodik, dadog, jelentőségteljesen írni kezd!
- D) Egészítsétek ki a párbeszédet úgy, hogy a szituáció minden egyes mozzanata mindenki számára érthető legyen! Segítségül *-gal jelöltünk néhány szöveghelyet, amely magyarázatra szorul!
- E) Egészítsétek ki a párbeszédet: fogalmazzatok meg, hogy mi lehet az egyes mondatok kimondásakor a szereplők fejében! Írjátok minél több mondathoz ki nem mondott gondolatot!

A feladat megoldásának menete:

1. A tanár kiosztja a feladatokat: az A) csoport háromfős, a B) csoport kétfős, a C) D) E) csoport két-három fős legyen. Osztálylétszámtól függően bármelyik csoport feladata kiadható többször.
2. Először az A), majd a B) csoport eljuttassa a jelenetet, majd megbeszéljük közösen, hogy mit

gondolunk, eredetileg három vagy két szereplő lehet-e a darabban. (Lázár Ervin darabjában két szereplő beszélget.)

3. A kétszereplős jelenetet újra eljátsszuk úgy, hogy a C) csoport előtte elmondja a szerzői utasításait.
4. Ismét a kétszereplős jelenetet játsszuk el úgy, hogy minden mondat elhangzása után megállnak a szereplők, és az E) csoport belső hangként elmondja (egyes szám első személyben), hogy mit gondolhat a mondat elhangzásakor az adott szereplő.
5. Végül a D) csoport felolvassa a saját verzióját. Ekkor megbeszéljük, hogy az általuk kiegészített szöveg párbeszédei mennyiben természetesek.

Dialógus – monológ?
 10. lépés
 T/12. 49. oldal
 10 PERC

Tanári instrukció: A diákok önállóan kitöltik a táblázatot, majd azt közösen ellenőrizzük. A táblázat a feladatlapban nem említett szempontok szerint is rögzíthető.

Kiemelt készségek, képességek: a tanultak alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni, frontális munka

12. Attól függően, hogy egy szövegben egyirányú vagy kétirányú az információátadás, megkülönböztetjük a dialogikus és a monologikus szövegeket. Írd be a táblázatba a felsorolt jellemzőket!

	MONOLÓG	DIALÓGUS
tulajdonságok		
szövegtípus		

chat; levél; komédia; óda; változatlan beszélő; beszélőváltás; az ismert tényeket nem említi, ezért homályos; részletező; szituációhoz kötött; nem a pillanatnyi szituáció függvénye; önkényes; helyzetfüggő.

Milyenek tűnsz?

11. lépés

T/13.

49. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

Cél: a diákok saját tapasztalataikra támaszkodva ébredjenek rá arra, hogy más-más ember szemében ők maguk más színben tűnnek föl.

Lépések:

1. a diákok megválaszolják a kérdéseket,
2. közös megbeszélés.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, képzelőerő

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: kérdőív, közös megbeszélés

13. Gondolj két közeli ismerősödre, akit szeretsz! Az egyik legyen felnőtt (például édesanyád vagy édesapád), a másik egy barátod! Válaszolj az alábbi kérdésekre!

- Amikor utoljára azt mondta, hogy jól nézel ki, mi volt rajtad?
a felnőtt:
a barátod:
- Mit kaptál ajándékba tőle utoljára?
a felnőttől:
a barátodtól:
- Ha volna néhány órád, amit közösen eltöltenél vele, mit csinálnátok, hogy mindketten jól éreztétek magatokat?
a felnőttel:
a barátoddal:
- Mit gondolsz, mit tart ő a legjobb tulajdonságodnak?
a felnőtt:
a barátod:
- És mit tart a legrosszabbnak benned?
a felnőtt:
a barátod:

Kinek a szemszögéből?

12. lépés

T/16.

50. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

Cél: Annak tudatosítása, hogy egy személy különböző emberek látószögéből másnak tűnik.

- Lépések:

1. Ismertetjük a situációt: adott egy 30 éves, csinos kozmetikusnő. Férjzett, egy hároméves gyerek anyja. Képzeltük el néhány napját: elutazik vonattal a nővéréhez; vásárol; elmegy az orvoshoz, mert egy kis baleset éri; találkozik régi osztálytársaival stb.
2. Egy önként vállalkozó az osztályból legyen a kozmetikusnő. Ő megkapja az összes instrukciókártyát, amit a többi majdani szereplő is.
3. Rakjunk ki két széket a „színpadra” (a tábla elé, vagy ha körben ülünk, a kör közepére)!
4. Osszuk szét a hat instrukciót hat jelentkezőnek, majd némi gondolkodási idő után a jelentkezők menjenek oda egyesével a nőhöz, és szólítsák meg a kezükbe kapott instrukciónak megfelelően. A nőt játszó diák, ha tud, reagáljon a helyzetnek megfelelően.
5. Miután mind a hat szereplővel lefolyt a párbeszéd, mindegyik szereplő mondja el, ő milyennek látta a nőt az adott szerepből.

- Előzetes felkészülés:

Az instrukciókártyákat az óra előtt másoljuk le, és vagdossuk szét!

- Eszközök – hat instrukciókártya:

1. Egy nem látó ember most szállt föl a vonatra. Belép a fülkébe, ahol megkérdezi, hogy van-e szabad hely. Mit mond? Mit csinál? Játssz el! (Három-négy mondatnál többre ne tervezd a jelenetet!)
2. Az ügyeletes orvos rendelési ideje vége felé jár, amikor behoznak lábujjficammal egy beteget, egy 30 év körüli nőt. A dolog nem veszélyes, csak vissza kell rántani a helyére a sérült lábujjat. Hogyan viselkedik az orvos? Játssz el! (Három-négy mondatnál többre ne tervezd a jelenetet!)
3. A pénztáros egy éjjel-nappaliban szolgálja ki a vevőket. A most soron következő nő már egy órája kotorászik a pénztárcájában, hogy ne papírpénzzel kelljen fizetnie. Hogyan viselkedhet a pénztáros? Játssz el! (Három-négy mondatnál többre ne tervezd a jelenetet!)
4. A férj már alig várja, hogy a felesége, aki kicsit szeleburdi, de éppen ezért szeretni való, hazajöjjön: vacsorával és egy rég vágyott karkötővel várja ugyanis. Hogyan viselkedik, amikor hazajön a feleség? Játssz el! (Három-négy mondatnál többre ne tervezd a jelenetet!)
5. Egy nő utazik a buszon. Meglát egy ismerős arcot: sokáig kell kotorásznia az emlékei között, míg rájön: egy tíz éve nem látott osztálytársa ül vele szemben. Hogyan viselkedik? Játssz el! (Három-négy mondatnál többre ne tervezd a jelenetet!)
6. A hároméves kisfiú egyáltalán nem akarja abbahagyni a mókát, amit a függönybe való be-és kicsavarodás nyújt már percek óta. Édesanyja rászól. Hogyan viselkedik? Játssz el! (Három-négy mondatnál többre ne tervezd a jelenetet!)

Kiemelt készségek, képességek: előadói készség, képzelőerő

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: szituációs játék

14. Egy személy különböző szemszögekből

Tanároktól útmutatása alapján játsszatok szituációs játékot!

13. lépés

T/15.

50. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- Cél: Megmutatni, hogy ugyanaz a szituáció más látószögű, más preferenciájú emberek számára mást jelent.
- Lépések: A feladat ugyanaz, mint az előbb, csak most instrukciókártyák nélkül, és nem a személy, hanem a helyzet kötött.

1. Ismertessük a diákokkal a következő szituációt: Vonaton utazik egy 16 évesből álló kisebb baráti társaság. Jól mulatnak: nem túl harsányak, de azért bekapcsolják közepes hangerővel a magnót. Ők négyen vannak a fülkében, de rajtuk kívül vannak még mások is. A feladat, hogy játsszuk el a másokat. Ki hogyan reagál, mit mond, vagy hogyan hallgat?
2. Jelöljünk ki négy embert, akik a fiatalokat játsszák, és rendezzük be a vonatfülkét. Ezután szabad a vásár, bárki beülhet utasnak a fülkébe.
3. Ha nehezen indul a játék, adjunk ötleteket! Például: Mit mond az, akinek fáj a feje; aki imádja a hallgatott zenét, csak tanulnia kell; aki éppen karon ülő gyereket altatná el; a zeneértő, akinek szakmai problémái vannak az együttessel; stb.

Kiemelt készségek, képességek: előadói készség, képzelőerő

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: szituációs játék

15. Egy helyzet különböző szemszögekből

Tanároktól útmutatása alapján játsszatok szituációs játékot!

14. lépés

T/16.

50. oldal

10 PERC

Tanári instrukció: A diákok megoldják a feladatokat, majd ellenőrizzük a válaszokat.

Kiemelt készségek, képességek: fogalmazás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni, frontális munka

16. Oldd meg a következő feladatot!

a) Hogyan meséled el, hogy a tanárod szerinted „pikkel” az egyik osztálytársadra, mert már negyedik alkalommal hívta őt ki felelni?

- az édesanyádnak:
- a barátodnak:
- az osztályfőnöködnek:

b) Olvasd el az alábbi esetet, majd válaszolj a kérdésekre!

Egy fiatal, tanult nő elviszi egyéves kislányát az orvoshoz. Az orvos egy, a nővel egyidős férfi, akinek hasonló korú kislánya van. Az orvos megvizsgálja a gyereket, közben beszélget az anyukával. Láthatóan megértik egymást, szimpatikusak is egymásnak, de az egész találkozás nem tart tovább öt-hat percnél. A vizsgálat vége felé felmerül a kérdés, hogy mennyit alszik a gyerek. Mire az anya mondja, hogy bizony keveset, éjszaka sokszor fel kell hozzá kelni, és nappal sem tud egy-két óránál többet aludni folyamatosan. Erre a doktor a már korábban felvett baráti hangnemet folytatva közli, hogy akkor bizony nincs más esély, csak a máktea (amiről egyébként köztudomású, hogy mérgező). Akkor aztán alszik majd a gyerek.

Az orvos így tulajdonképpen egyértelműen káros dolgot ajánlott az anyának. Megtehetette-e ezt az ismertetett szituációban?

- Mik lehettek az ő szempontjai, amelyek alapján úgy döntött, hogy megengedi magának ezt a poént?
- A szituáció mely elemei szólnak az ellen, hogy el lehessen sütni egy ilyen viccet?

c) Az órán különböző helyzeteket, illetve személyeket vizsgáltunk különböző nézőpontokból. Az alábbi kérdések alapján próbáld meg összegezni, hogy mitől függ egy-egy ember látószöge egy-egy helyzetben!

A SZEREP

- A társadalomban az éppen aktuális szituációban társadalmi státusunknak, korunknak, nemünknek stb. megfelelően különböző szerepeket töltünk be. Gondold végig, hogy te kikkel szemben töltöd be

a gyerek szerepét:

a felnőtt szerepét:

a diák szerepét:

a nő vagy férfi szerepét:

a kompetens (hozzáértő) szerepét:

a beosztott szerepét:

A FELKÉSZÜLTÉG

- Egy szituációban a látószögünk erősen függ a felkészültségünk mértékétől. A felkészültség
 - lehet a konkrét helyzet ismerete (másképp látjuk az eseményeket, ha tudjuk, hogy azért tört ki a verekedés, mert a bántalmazott előzőleg lopott);
 - lehet előzetes tudás (másképp dicsérjük meg valakinek a fekete öltözetét, ha tudjuk, hogy az a gyász színe a kultúránkban, és hogy az illető egyébként sosem jár feketében).

Gondold végig ennek alapján, hogy *A kulcs* vagy az *Indián tábor* című novellában a gyerekszereplőnek milyen felkészültsége volt a helyzet értékeléséhez!

AZ ATTITŰD

- A társadalmilag vagy születésből adódóan meghatározott szerepen és az elsajátított felkészültségen kívül természetesen egy-egy esemény, személy értékeléséhez nagyban hozzájárul az értékelő személy alapvető beállítottsága, attitűdje is (szűkszavú vagy bőbeszédű; érzéseire vagy a rációra hallgat inkább stb.).

MEGOLDÁS:

b)

- A világról való előzetes tapasztalatai alapján dönthetett úgy, hogy úgy beszél a nővel, mintha az a barátja lenne. Valószínűleg úgy látta, hogy hasonlóan gondolkodnak (hiszen eddig is megértették egymást), hasonló élethelyzetben vannak (kb. egykorúak, azonos korú a gyerekük is), és kölcsönös a szimpátia. Emberileg tehát teljesen érthető, hogy az orvos a barát nézőpontjából kezdett el beszélni.

- Az orvosnak kevés valódi ismerete volt a nőről. Előzetes tapasztalatai alapján ítélte a nőről, és feltételezte, hogy az tudja, hogy a máktea káros. Nem volt tehát birtokában annak a biztos tudásnak, hogy a nő nem veszi-e komolyan a szavait, és nem rohan-e haza mákteát főzni. Ráadásul nem gondolt arra, hogy az ő szavai ebben a helyzetben különösen fontosak, hiszen egy orvostól tanácsot, szakvéleményt várunk.

Szemponttáblázat készítése

15. lépés

T/17.

52. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- Ennek a feladatnak a célja, hogy az eddigi novellaelemző órák tapasztalatának felhasználásával újra felelevenítsük az értelmezés során felhasznált szempontokat. A tanár felrajzol egy üres táblázatot, majd ötletbörzét kezdeményez a lehetséges szempontokról.
- Először csak a táblázaton kívülre kerüljenek szempontok, majd közösen beszéljék meg, hogy mi az értelmes sorrend. Ez persze többféle lehet, az itt szereplő szempontsor és sorrend csak útmutató jellegű.

Kiemelt képességek, készségek: elemzési szempontok, ismeretek rendszerezése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: közös munka, frontális

17. Gyűjtsetek minél több elemzési szempontot, és írjátok bele a táblázatba!

SZEMPONTOK	KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A KULCS	ERNEST HEMINGWAY: INDIÁN TÁBOR

MEGOLDÁS

SZEMPONTTÁBLÁZAT

SZEMPONTOK	KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: <i>A KULCS</i>	ERNEST HEMINGWAY: <i>INDIÁN TÁBOR</i>
főszereplők életkora		
apa–fiú viszony		
elbeszélői nézőpont		
apa viszonya a beavatáshoz		
fiú viszonya a beavatáshoz		
megrendítő tapasztalatok feldolgozása		
mennyiben csalódástörténet?		
Hogyan, mihez viszonyítva bizonyosodik be a nagynak hitt apák parányiséga?		

A szemponttáblázat közös kitöltése

16. lépés

T/18.

53. oldal

20 PERC

Tanári instrukció

Az összegyűjtött szempontok alapján hasonlítsuk össze a két novellát, ügyelve arra, hogy az azokkal kapcsolatos személyes problémák, ötletek, élmények is felszínre kerülhessenek! A kulcsszavak kerüljenek be a táblázatba.

Kiemelt képességek, készségek: megbeszélés, elemzési készség, vázlatírás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

||| 18. Töltsétek ki a fenti táblázatot az összegyűjtött szempontok alapján!

Összehasonlító elemzés írása

17. lépés

T/19.

53. oldal

OTTHONI FELADAT

Tanári instrukció

- Az órán megbeszélte szempontok és táblázat alapján a diákok szövegezzenek egy esszét a két novelláról, amelyben összehasonlítják a műveket, és leírják saját véleményüket is azokról.
- Fontos, hogy a feladat során diákjaink számára hangsúlyozzuk az írás folyamatjellegét. Ne csak a produktumra koncentráljunk, hanem esetleg külön értékelhetjük a piszkozatot, a vázlatot. Fontos, hogy adjunk módot az átírára, korrekcióra.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni munka

19. Otthoni feladat: összehasonlító elemzés írása

Készíts összehasonlító elemzést a két novelláról! Az anyaggyűjtést már együtt elvégeztük (lásd a táblázatot). Te tervezd meg az elemzésedet, készíts saját gondolkodástérképet, írd piszkozatot, ezt esetleg vitasd meg valamelyik osztálytársaddal, majd írd meg az esszét! Tanárod útmutatásai alapján módod nyílik majd a javításra, átírára is.

REFLEKTÁLÁS

Önértékelő kérdőív kitöltése

18. lépés

T/19.

53. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

Előre döntsük el, hogy a diákok önértékelése milyen szerepet kap a diákok értékelésében, részét képezi-e a tanári értékelésnek, figyelembe vesszük-e az osztályozásnál, szöveges értékelésnél. Mindenképpen reflektáljunk rá!

Kiemelt képességek, készségek: önértékelési képesség

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: kérdőív kitöltése, önértékelési szempontokkal való kiegészítés

20. Töltsd ki a kérdőívet az elmúlt órák munkájára vonatkozóan! Egészítsd ki két további értékelési szemponttal!

ÁLLÍTÁS	IGEN	RÉSZBEN	NEM	MEGJEGYZÉSEIM, KÉRDÉSEIM
Otthon elolvastam az <i>Indián tábor</i> című novellát, és válaszoltam a rá vonatkozó kérdésekre.				
Örültem, hogy én mondhatam el a többieknek a házi feladatom megoldásait. Rossz volt, hogy nekem kellett kiállnom az osztály elé. Sajnálom, hogy nem nekem kellett elmondani a házi feladat kérdéseire adott válaszaimat. (Húzd alá a rád vonatkozó állítást, és az alapján töltsd ki a táblázatot!)				
Megértettem, miért fontos, hogy ki és milyen szemszögből mond el egy történetet.				
Megértettem, hogy milyen nyelvi elemek fejezik ki, hogy ki egy adott történet elbeszélője.				
Tudtam követni az órákat, és átlátható jegyzeteket készítettem.				
Többször hozzászóltam a közös megbeszélésekhez.				

5. SYLVIA PLATH: BEAVATÁS

SYLVIA PLATH amerikai származású költő és író (Boston, 1932 – London, 1963). Az 1950-es évek amerikai irodalmának kiemelkedő alakja, elsősorban verseinek hatása jelentős, elemi erejű, drámai vallomásosságuk okán (pl. *Apu* című verse). Meghökkenítő, de valójában csak öngyilkossága után fedezték fel és értékelték művészetét, ekkor jelent meg egyetlen regénye, *Az üvegbura* is. Elbeszéléseket, novellákat is írt, s megjelentek naplói is. Prózai műveire az erőteljes önéletrajziség jellemző, regényének témája kamaszkori, ifjúkori válsága. Versei magyarul a *Zúzódás*, novellái *Az ötvenkilencedik medve* című kötetben jelentek meg (a *Beavatás* című elbeszélés is ebben a kötetben jelent meg). Férje (Ted Hughes) a XX. századi angol irodalom jelentős költője.

BEAVATÁS

– Olyan sötét és meleg van ebben a pincében, mint egy dunsztosüvegben – gondolta Millicent, miközben szeme hozzászokott a különös félhomályhoz. A csönd pókhálóktól volt puha, és a kőfalba magasan vágott kicsi, négyzetes ablakon át beszüremlett az októberi telihold halványkék fénye. Millicent már látta, hogy egy farakáson ül, a kazán mellett.

Hátrasimította a haját. Kemény és ragacsos volt a tojástól, amit nemrég törtek szét a fején, mikor bekötött szemmel térdelt a leányszövetség oltára előtt. Egy ideig csend volt, majd hallotta a halk recsenést, és érezte, hogy a hideg, nyúlós tojásfehérje szétterül a fején, és lecsorog a nyakán. Valahonnan elfojtott nevetést hallott. Mindez hozzátartozott a szertartáshoz.

Aztán a lányok megfogták, és továbbra is a kendővel a szemén Betsy Johnsonék házának folyosóin a pincébe vezették, és rázárták az ajtót. Egy óra múlva érte jönnek, akkor vége lesz a Patkánypernek: elmondja, amit el kell mondania, és hazamegy.

Ez az éjszaka volt ugyanis a nagy finálé, a tűzpróba. Nem férhetett hozzá kétség, hogy bekerül. Egyetlen esetről sem tudott, hogy valakit meghívtak a gimnáziumi leányszövetségbe, és ne felelt volna meg a beavatáson. Az ő esete azonban egészen más lesz. Erről gondoskodni fog. Pontosan nem tudta volna megmondani, mi készítette a lázadásra, de az biztos, hogy volt valami köze Tracyhez és a hangamadarakhoz.

Melyik lansingi gimnazista lány ne szeretne most a helyében lenni, gondolta vidáman Millicent. Melyik lány ne szeretne a kiválasztottak között lenni, még ha ez öt napig tartó beavatással jár is iskola előtt és után, amely péntek éjjel éri el csúcspontját és végét, mikor a Patkányperben felavatják az új lányokat. Még Tracyt is elfogta a sóvárgás, mikor meghallotta, hogy Millicent egyike az öt meghívott lánynak.

– Semmi sem változik köztünk, Tracy – mondta neki Millicent. – Eztán is mindig együtt leszünk, úgy, mint eddig, és jövőre biztos te is bekerülsz.

– Tudom, de akkor is – szólta Tracy halkán –, meg fogsz változni. Talán észre se veszed. Semmi sem marad változatlan.

Csakugyan, gondolta Millicent. Milyen borzalmas is volna, ha az ember nem változna... ha arra volna ítélve, hogy élete hátralévő részét az előző évek szürke, félénk Millicentjeként élje le. Szerencsére minden változásban, fejlődésben, mozgásban van.

Tracyre is sor kerül. Majd elmeséli Tracynek azt a sok hülyeséget, amit a lányok mondtak neki, és Tracy is megváltozik, mert belép a bűvös körbe. Majd ő is megismeri a rituálét, ahogy a múlt héten Millicent.

– Először is – mondta az öt jelöltnek Betsy Johnson, a leányszövetség virgonc, szőke titkára, mikor múlt hétfőn az iskolai menzán ücsörögtek néhány szendvics mellett –, először is mindenkinek lesz egy nővére. Ő parancsol nektek, és azt kell tennetek, amit mond.

– Ne felejtsetek el, amit a feleselésről és a mosolygásról mondtunk – szól közbe Louise Fullerton nevetve. Louise a gimnázium másik kitűnőseje volt, csinos, barna hajú, sötét bőrű lány, a diáktanács elnöke. – Csak akkor szólalhattok meg, ha a nővéretek kérdez tőletek valamit, vagy azt parancsolja, hogy beszéljetek valakivel. És nem mosolyoghattok, bármennyire szeretnétek.

A lányok idegesen nevettek. Megszólalt a csengő, jelezve a délutáni órák kezdetét.

Jó multság lesz, gondolta Millicent, amint kivette könyveit a fiókjából, és izgalmas újdonság: hozzátartozni egy szoros közösséghez, a lansingi gimmi krémjéhez. Ez persze nem iskolai szervezet. Sőt, Mr. Cranton, az igazgató egyenesen be akarta tiltani az egész beavatást, mert úgy gondolta, nem demokratikus, és zavarja az iskolai munkát. De nem tehetett ellene semmit. A lányoknak öt napig nem volt szabad festeni magukat és becsavarni a hajukat, amit persze mindenki észrevett, de hát mit tehettek ez ellen a tanárok?

Millicent leült az asztalához a tanulószobában. Holnap büszkén, nevetve, rúzs nélkül jön iskolába, vállig érő, kibontott, sima hajjal, és mindenki tudni fogja, még a fiúk is, hogy a kiválasztottak egyike. A tanárok tanácstalanul mosolyognak majd, s talán azt gondolják: szóval most Millicent Arnoldot szúrták ki. Nem gondoltam volna.

Egy-két évvel ezelőtt tényleg nem sokan gondolták volna. Millicent már régen várta, hogy befogadják, régebben, mint mások. Mintha már évek óta ülne egy pavilonban, kizárva a táncteremből, és csak bámulná az ablakon át a terem csillogó belsejét, ahol a fény tiszta és a levegő olyan, mint a méz, nézné sóvárogva a vidám párokat, ahogy keringőznek a soha véget nem érő zenére, nevetgélnek kettesével vagy csoportokban, és senki sincs egyedül.

De most végre, egy hétig tartó harsonaszó és vigasság közepette eleget tesz a meghívásnak, és a „Beavatás” jelzetű főbejáraton át belép a bálterembe. Felkapja bársonyszoknyáját, selyemuszályát vagy valami hasonlót, amit a kitagadott királylányok viselnek a mesékben, és elfoglalja jogos birodalmát... Megszólalt a csengő, a szünet véget ért.

– Várj, Millicent! – Louise Fullerton jött mögötte, Louise, aki mindig olyan kedves volt hozzá, előzékeny, és már a meghívás előtt is sokkal barátságosabb, mint a többiek.

– Figyelj csak – Louise utolérte, együtt mentek a folyosón latinra, a következő órájukra –, van valami dolgod ma iskola után? Szeretnék beszélni veled a holnap napról.

– Rengeteg időm van.

– Akkor találkozunk a társalgóban osztályfőnöki óra után, és elmegyünk a presszóba vagy valami.

Ahogy Louise mellett sétált a presszó felé, Millicentet a büszkeség hulláma öntötte el. Mindenki láthatta, hogy ő és Louise a legjobb barátok.

– Tudod, annyira örültem neki, hogy megszavaztak – mondta Louise. Millicent elmosolyodott.

– Egészen lázba hozott a meghívás – vallotta be –, csak azt sajnáltam, hogy Tracy nem jutott be.

Tracy, gondolta. Ha létezik olyan, hogy „legjobb barát”, Tracy volt az ebben az évben.

– Igen, Tracy – mondta Louise. – Helyes lány, fel is vették a listára, de... a végén három fekete golyót kapott.

– Fekete golyó? Az meg mi?

– Hát, elvileg nem volna szabad elmondanom egy kívülállónak, de mivel a hét végére már úgymint tag leszel, nem hiszem, hogy ártanék veled. – Már a presszónál jártak. – Szóval – magyarázta halkán Louise, miután elhelyezkedtek egy bokszt bizalmas magányában – minden évben egyszer a leányszövetség összeírja az összes lányt, akinek a tagsága szóba jöhet...

Millicent lassan szürcsölte a hideg, édes italt, a fagyaltot az alján a végére hagyta. Figyelmesen hallgatott, Louise folytatta: – ...és aztán tartunk egy nagy összejevetelt, ahol felolvassuk a lányok nevét, és mindet egyenként megtárgyaljuk.

– Igen? – kérdezte Millicent gépiesen. Furcsa volt a hangja.

– Ó, tudom, mit gondolsz most – nevetett Louise. – De az egész egyáltalán nem olyan szörnyű. Igyekeznek mellőzni a rosszindulatú pletykát. Egyszerűen sorra vesznek minden lányt, és megbeszélik, ki miért tartja vagy nem tartja alkalmasnak a klubba. Aztán jön a szavazás. Három fekete golyó kizár egy lányt.

– Megkérdezhetném, mi történt Tracyvel? – mondta Millicent. Louise nevetése kicsit kelleetlenül csengett.

– Hát, tudod, milyenek a lányok. Figyelnek az apróságokra. Úgy értem, néhányan úgy gondolták, hogy Tracy túlságosan különböző. Talán javasolhatnál neki egy pár új dolgot.

– Például?

– Például azt, hogy ne jöjjön térdzokniban az iskolába, vagy ne hordja abban az ócska táskában a könyveit. Tudom, ez nem hangzik valami nagy dolognak, de az ilyenek választják el egymástól az embereket. Te is tudod, hogy egyetlen lansingi lány sem venne térdzoknit, még farkasordító hidegben sem, és az az iskolatáska is olyan gyerekes.

– Tényleg – mondta Millicent.

– Ami a holnapi napot illeti – folytatta Louise –, Beverly Mitchell lesz a nővéred. Figyelmeztetlek: ő a legkeményebb, de ha rendben mennek a dolgok, ez annál nagyobb dicsőség lesz rád nézve.

– Kösz, Lou – mondta Millicent hálásan, és azt gondolta, hogy mindez nem is olyan vicces. Ez a középkori kínvallatás rosszabb, mint egy hűségpróba. Mit kell egyáltalán bizonyítanom? Hogy képes vagyok arcizomrándulás nélkül parancsokat teljesíteni? Vagy egyszerűen csak élvezik, hogy ugráltathatnak minket?

– Tulajdonképpen csak egyre kell vigyáznod – mondta Louise, miközben fagyaltja maradékát kanalazta –, hogy nagyon aláztatos és engedelmes legyél, mikor Bevvél vagy, és csak azt tedd, amit ő mond. Ne neved, ne beszélj vissza, és ne próbálj viccelődni, mert Bev annál jobban megnehezíti a dolgodat, és hidd el, ehhez aztán igazán ért. Fél nyolckor legyél nála.

Millicent ott is volt. Megnyomta a csengőt, és leült a lépcsőre, úgy várta Bevet. Pár perc múlva nyílt az ajtó, és megjelent Bev, komoly arccal.

– Állj fel, pocok – parancsolta Bev.

Volt valami a hangszólásban, ami nem tetszett Millicentnek. Már-már rosszindulatú volt. És a „pocok” megnevezést is olyan kellemetlenül személytelennek érezte, még akkor is, ha minden beavatan-dó lányt így hívtak. Megalázó volt, mintha egy számot adtak volna neki. Az egyéniség megcsúfolása. Lázadás öntötte el.

– Azt mondtam, állj fel. Süket vagy?

Millicent felállt, s nem mozdult.

– Befelé a házba, pocok. Ágyazz be, és rakd rendbe a szobámat az emeleten!

Millicent némán ment fel a lépcsőn. Megtalálta Bev szobáját, és elkezdett beágyazni. „Milyen abszurd helyzet”, gondolta magában mosolyogva, „hogy ez a lány úgy parancsolgat nekem, mint egy szolgának.”

Bev hirtelen az ajtóban termett.

– Tüntesd el azt a mosolyt az arcodról! – kiáltott rá.

Úgy látszott, van valami ebben a kapcsolatban, aminek a fele se tréfa. Bev szemében, Millicent egészen biztos volt benne, a hatalommámor kemény, fényes szikrája villant.

Útban az iskola felé Millicentnek, tíz lépéssel mögötte, Bev könyveit kellett cipelnie. Mire a presz-szóhoz értek, már a lansingi fiúk és lányok sokasága várta a parádét. A többi jelölt is ott volt, úgyhogy Millicent megnyugodott. Most már nem lehet olyan rossz, hisz nincs egyedül.

– Mit csináltsunk velük? – kérdezte Betsy Johnson Bevtől. Aznap reggel Betsy „pocok”-jának egy ócska, színes napernyővel kellett átsétálnia a téren, s közben a Mindig szívárványt ker című dalt énekelni.

- Én tudom – mondta Herb Dalton, a jóképű kosárlabda-kapitány. Bev szembetűnő változáson ment át. Egyszeriben nagyon lágy és csábos lett.
- Te nem mondhatod meg, hogy mit csináljanak – mondta Bev mézesmázos hangon. – A férfiaknak ebbe nincs beleszólásuk.
- Oké, oké – nevetett Herb, és hátralépett, úgy téve, mintha egy ütést védene ki.
- Kezd késő lenni – jött oda hozzájuk Louise. – Mindjárt fél kilenc. Legjobb lenne, ha az iskolába vezényelnénk őket.

A „pockok”-nak charlestonlépésben kellett az iskoláig menni, és mindegyiknek meg kellett próbálnia túlénekelni a másik négyet a saját dalával. Az iskolában persze nem lehetett hülyéskedni, de még ott is érvényes volt az a szabály hogy az órán kívül és ebédszünetben nem beszélhettek fiúval... sőt még iskola után sem. A leányszövetség tagjai ezért beszervezték a legnépszerűbb fiúkat, hogy menjenek oda a „pockok”-hoz, és hívják őket randevúra, vagy próbálják őket szóra bírni, és a pocok néha úgy meglepődött, hogy mielőtt észbe kapott volna, elkezdett beszélni. A fiú ezt jelentette, a lány pedig rossz pontot kapott.

Mikor Millicent délben fagyaltért állt sorba az ebédlőpultnál, Herb Dalton elindult felé. Millicent már azelőtt észrevette, hogy a fiú megszólította, de gyorsan lesütötte a szemét, és azt gondolta: túl előkelő, túl barna és mosolygós. Én pedig túl sebezhető vagyok. Éppen vele kellene vigyáznom?

Nem szólok semmit, gondolta, csak kedvesen mosolygok.

Kedvesen, némán Herbre mosolygott. Herb válaszvigyora csodás volt. Egész biztosan több, mint amennyit a kötelesség diktált.

– Tudom, hogy nem szólhatsz hozzám – mondta Herb nagyon halkán. – De klasszul viselkedsz, a lányok is ezt mondják. És nekem tetszik a hajad így, egyenesen.

Bev közeledett feléjük, piros ajkán számító mosollyal.

– Miért a pockokra vesztegeted az idődet? – trillázta vidáman. – Lakat van a szájukon. Herbnek azonban még volt egy dobása búcsúzóul. – De ez a lány olyan vonzóan hallgat. Millicent mosolyogva ette a fagyaltját a pultnál Tracyvel. A kívülálló, mint Millicent is eddig, általában gyerekes bohóckodásnak tartották a beavatást, és gúnyolódtak rajta, de csak azért, hogy elrejtsek titkolt irigységüket. Tracy azonban megértő volt, mint mindig.

– Azt hiszem, Tracy, a mai este lesz a legszörnyűbb – mondta Millicent. – Úgy hallom, a lányok busszal átvisznek minket Lewistonba, és a téren fognak szerepeltetni.

– Vedd fel a fapofát – javasolta Tracy. – De magadban ne vess, ahogy csak tudsz.

Millicent és Bev már a többi lány előtt elment a busszal. A Lewiston térig vezető úton végig állniuk kellett. Látszott, hogy Bevet nagyon dühíti valami. Végül megszólalt:

– Ma az ebédnél Herb Daltonnal beszéltem. – Nem – mondta Millicent őszintén.

– De én láttam, hogy rámosolyogtál. Ez majdnem ugyanolyan rossz, mintha beszélgettél volna vele. Ügyelj rá, hogy ne forduljon elő még egyszer.

Millicent hallgatott.

– Még van egy negyedóránk – mondta aztán Bev. – Azt akarom, hogy menj végig a buszon, és kérdezd meg az embereket, mit ettek reggelire. De jól vigyázz: nem mondhatod meg, hogy ez beavatás.

Millicent végignézett a zsúfolt buszon, és hirtelen hányingere lett. Hogy fogom megtenni, gondolta, hogy menjek oda ezekhez a kőkemény arcú emberekhez, akik ridegen bámulnak ki az ablakon?...

– Hallottad, pocok.

– Elnézést, asszonyom – mondta Millicent udvariasan egy nőnek, aki a legelső ülésen ült. – Felmérést végzek. Meg tudná mondani, mit eszik reggelire?

– Hát... ööö... csak narancsdzsúsz, pirítóst és kávé – mondta az asszony.
 – Köszönöm. – Millicent odament a következőhöz, egy ifjú üzletemberhez. Ő tükörtojást és pirítóst evett, és hozzá kávé ivott.

Mire Millicent a busz végére ért, mindenki mosolygott rá. Nyilvánvalóan látják, gondolta, hogy ez valamiféle beavatás. Végül már csak egy férfi maradt, aki a hátsó ülés végében ült. Kicsi volt és vidám, és pirosposzsgás, ráncos arca sugárzó mosolyba terült szét, amint Millicent közeledett felé. Barna kabátjában, erdőzöld nyakkendőjével úgy festett, mint egy manó vagy egy víg kobold.

– Elnézést, uram – mondta Millicent mosolyogva –, felmérést végzek. Mit eszik reggelire? – Hangamadár-szemöldököt pirítóson – hadarta a kis ember.

– Micsodát? – kiáltott fel Millicent.

– Hangamadár-szemöldököt – magyarázta a kis ember. – A hangamadarak a mitológiai pusztákon élnek, egész nap repkednek, és vadul, édesen dalolnak a napba. A színük égővörös, és nagyon finom a szemöldökük.

Millicent elnevette magát. Csodálatos volt, hogy egyszeriben ilyen összetartozónak érezte magát egy idegennel.

– És ön is mitológiai?

– Nem egészen – válaszolta a kis ember –, de remélem, egyszer még az leszek. Mitológiaiának lenni csuda jól tesz az ember önbecsülésének.

A busz bevágódott a megállóba; Millicent sajnálta, hogy ott kell hagynia a kis embert. Szerette volna tovább kérdezgetni a hangamadarokról.

És Millicent attól kezdve egyáltalán nem érezte kínosnak a beavatást. Vidáman járta végig a Lewiston tér boltjait, törött keksz és mangót kért, és csak nevetett magában, mikor az emberek először értetlenül bámultak, aztán felderültek, és úgy válaszoltak bolond kérdéseire, mintha teljesen komolyan gondolná őket, és mintha valami tekintélyes személy volna.

Annyi ember él tokba bújva, de a kedves érdeklődésre felnyílnak, és csodálatosan kitárulkoznak. Miért is kellene belépnie egy klubba ahhoz, hogy kapcsolatba kerüljön más emberi lényekkel?

Egy délután Millicent és Liane Morris, szintén egy beavatandó lány, arról beszélgetett, hogy milyen lesz, ha már bevették őket a leányszövetségbe.

– Ó, én tudom – mondta Liane –, a nővérem tagja volt, mielőtt két éve leérettségizett.

– Tulajdonképpen mit csinálnak ebben a klubban? – érdeklődött Millicent. – Hát hetente egyszer gyűlést tartanak... felváltva rendeznek vendégséget... – Szóval ez csak amolyan exkluzív baráti kör...

– Azt hiszem... bár ez egy kicsit furcsa megfogalmazás. De az biztos, hogy növeli a lány presztízsét. A nővérem elkezdett járni a futballcsapat-kapitánnyal, miután bekerült. Nem rossz, én mondom.

Nem, tényleg nem rossz, gondolta Millicent, amint a Patkányper reggelén az ágyban heverészett, és az eresz alatt csiripelő verebeket hallgatta. Herbre gondolt. Akkor is olyan kedves lett volna, ha nem viseli magán a leányszövetség jegyeit? Járna-e vele (ha ugyan járna) csak önmagáért, minden megkötés nélkül?

Volt még egy dolog, ami zavarta. Hogy ő bejut, Tracy meg kint reked. Mert ez már csak így van. Millicent tanúja volt jó néhány ilyen esetnek.

Odakint a verebek még mindig csiripeltek, és ahogy feküdt az ágyban, Millicent maga elé képzelte őket: fakó szürkésbarna madarak raja, egyik olyan, mint a másik, mind egyforma. És akkor, miért, miért nem, a hangamadarak jutottak az eszébe. A puszták fölött szárnyalnak, énekelve és rikoltozva járnak be az égbolt hatalmas tereit, alábuknak és felröppennek, büszkén erejükre, melyet szabadságuk s magányuk ad nekik. Millicent ekkor döntött.

Betsy Johnson pincéjében, a farakáson ülve, tudta, hogy győztesen került ki a tűzpróbából, az egyéniségnek ebből az égetőkemencéjéből, mely után kétféle győzelem várt rá. A könnyebbik az

lett volna, hogy királylányi koronájával együtt megkapja egy válogatott társaság címkéjét is. A másik győzelem nehezebb volt, de tudta, hogy arra vágyik. Ez nem afféle arisztokratikus különválás volt. Egyszerűen rájött, hogy más út is vezet abba a fényektől ragyogó, emberekkel és étellel teli táncterembe.

Nehéz lenne ezt ma este elmagyarázni a lányoknak, de később majd elmeséli Louise-nak, hogy is volt az egész. Hogyan bizonyított valamit a maga számára azzal, hogy mindent végigcsinált, még a Patkánypert is, és aztán úgy döntött, hogy mégsem lép be a leányszövetségbe. És hogyan marad mégis mindenkinek a barátja. Mindenkinek a testvére, Tracynek is.

Az ajtó kinyílt mögötte, és egy fénysugár szelte át a pincepuha homályát. – Hé, Millicent, kijöhetsz. Itt az idő. – Néhány lány állt odakint.

– Megyek – válaszolta Millicent, és ahogy felkelve, a lágy sötétségből a vakító fény felé indult, azt gondolta: Csakugyan itt az idő; a legkeményebb, legnehezebb rész ideje, a beavatásnak az a része, melyet saját magam találtam ki.

És akkor, valahonnan nagyon messziről, egy vad, édes dallamú fuvolaszó szállt Millicent felé, s ő tudta, hogy a hangamadarak énekét hallja, ahogy az ég hatalmas terein át suhannak és keringnek a széles, kék horizont előtt, és bíborvörös szárnyuk a fényes napba villog.

Millicentben egy másik, erős és túlradó dallam kelt szárnyra, diadalittas válasz a hangamadarak zenéjére, akik olyan tisztán és lankadatlanul énekelnek a messzi földek fölött szárnyalva. És Millicent tudta, hogy a saját, személyre szóló beavatása csak most kezdődik.

(Kishonthy Edina fordítása)

RÁHANGOLÓDÁS

Beavatás másként és máshol

1. lépés

T/1–2. 60. oldal

8-10 PERC

Tanári instrukció

- Cél, hogy az előző órákhoz kapcsolódva jelenjen meg az új aspektus és az új történet.
- Az asszociációs feladat elvégzése után a „megoldások” alapján kell folytatni a beszélgetést. Az a cél, hogy egyre inkább azok a kérdések, problémák kerüljenek előtérbe, amelyek lényege a beavatási rítusból való kimaradás vagy a beavatás elutasítása. A felvezető kérdések során érdemes felvetni, hogy miért lehet valakinek az a szándéka, hogy ne avatódjék be, milyen okok, körülmények vezethetnek oda, hogy valaki ellenálljon a beavatásnak, beavatásának.

Kiemelt készségek, képességek: tanult ismeretek felidézése, asszociációs készség, fogalom-meghatározás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális (felidézés, megbeszélés), egyéni munka

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés, feladatmegoldás

- ||| 1. Gondolkodjatok az alábbi kérdéseken, s fogalmazzatok meg saját válaszaitokat, véleménye-
teket! A beszélgetés során érveljétek saját állításaitok, ötleteitek mellett!

- a) Véleményetek szerint szégyen-e, ha valakit „kihagynak” a rítusból?
- b) Mi lehet az oka annak, hogy a modern, játékos beavatásoknak a legtöbb esetben az a menete, hogy a jelölteknek nevetséges, megalázó helyzeteket kell kiállniuk, elviselniük?
- c) Ha ti lennétek a szertartás vezetői, milyen próbatételek elé állítanátok a jelölteket?
- d) Szerintetek mennyiben kell attól tartania egy embernek, hogy egy közösség által vagy épp a tömegkommunikáció (reklámok, divatirányzatok) által diktált, sugallt minták hatására elveszíti, elveszítheti önállóságát, saját személyiségét?

2. Írjátok a táblázatban felsorolt szavak mellé azokat a szavakat (tárgyakat, fogalmakat, érzéseket, hangulatokat), melyek a megadott szavakról eszetekbe jutnak!

megalázás, megalázott	
lázadás, lázadó	
patkány	
hangamadár	
beilleszkedés	
megfelelés	
bolondozás, bolondság	
zaklatás	
vágyakozás	
büszkeség	
kiválasztott	
büntetés	

JELENTÉSTEREMTÉS

Az elbeszélés felolvasása

2. lépés

T/3.

62. oldal

8 PERC + 10 PERC

Tanári instrukció

- A felolvasás előtt vagy után tisztázni kell az angol nevek kiejtését!
- A felolvasás után néhány percet hagyunk a tanulóknak, hogy befejezhessék az előzetesen kapott feladatokat, majd térjünk vissza az előző feladathoz is, hogy az asszociációs elképzeléseket összevegyhessük a történet eseményeivel, cselekményével.
- Beszéljük meg részletesen, hogy a szavak, fogalmak milyen elvárásokat, véleményeket alakítanak ki bennünk, s hogy ezek hogyan változnak, módosulnak az aktuális történet hatására.

Kiemelt készségek, képességek: figyelemkoncentráció, lényegkiemelés, szövegértés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: tanári felolvasás, irányított beszélgetés

3. A szöveg felolvasása alatt húzzátok alá a történet szereplőinek nevét!

Próbáljátok meg a felolvasás alatt (és után) a történet cselekményét tagolni – figyeljete az esetleges térváltásokra, idősíkok váltására, fordulópontokra, fontosabb eseményekre!

Szövegértés-ellenőrzés

3. lépés

T/4.

62. oldal

8 PERC + 10 PERC

Tanári instrukció

A feladatok célja a szövegben való újbóli elmélyedés, újraolvasás és az előzetes feladatokkal kiegészítve a történet feldolgozása. A második egység – megbeszélés – során a csoportok közlésszik, ismertetik feladataik megoldását. Így mód nyílik arra, hogy a tanulók reflektáljanak a többiek munkájára, s a tanárnak is lehetősége van arra, hogy kiegészítsen, pontosítson, ha szükséges.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, szövegelemzés, kooperáció, problémamegoldó képesség

Célcsoportok – differenciálás: A) rendszerezési nehézségekkel küzdő tanulók; B) lényegkiemelési problémákkal küzdő tanulók; C) információgyűjtési és következtetési nehézségekkel küzdő tanulók; D–E) „kreatív” tanulók – lányok és fiúk külön.

Munkaformák: csoportmunka, frontális munka

Módszerek, eljárások: tanári instrukciók segítségével csoportmunka, majd irányított beszélgetés

4. Mit tudunk meg a szereplőkről?

A) Csoportosítsátok a szereplőket a következő szempontok alapján!

Barát	
Beavatandó társ	
Beavató	
Kívülálló	

B) Néhány mondatban fogalmazzatok meg, hogy milyen viszonyban van Millicent az alábbi szereplőkkel!

Tracy	
Louise Fullerton	
Herb Dalton	
kicsi ember (barna kabátos)	
Liane Morris	

C) Állapítsátok meg, hogy az alábbi mondatok közül melyek igazak, és melyek hamisak! Ha nem lehet egyértelműen eldönteni, próbáljátok megfogalmazni, hogy miért nem lehet kategorikus választ adni! (Válaszaitokat a szövegbeli idézetekkel támasszátok alá!)

ÁLLÍTÁS	IGAZ HAMIS	VÉLEMÉNY, IDÉZET
Millicent általában rúzsozza az ajkát.		
Tracy azért nem került a beavatandók közé, mert térdzoknijában jár.		
Herb Dalton szerelmes Millicentbe.		
Millicent fél Herb Daltontól.		
A hangamadár tölgyesekben fészkel.		
A történet elbeszélőjének neve Millicent.		
A beavatásra kiválasztottakat patkányoknak nevezik.		
A kicsi ember hangamadár-szemöldököt eszik pirítóssal.		

D – E) Írjátok át a történetet Herb Dalton szemszögéből, ahogyan ő mondaná el! (fiúk)
Írjátok át a történetet Tracy szemszögéből! (lányok)

Ügyeljetez arra, hogy ezek a személyek (szereplők) mit tudhatnak és mit nem az elmondottakból!

REFLEKTÁLÁS

Házi feladat

4. lépés

T/5.

64. oldal

Tanári instrukció

- A megbeszélést követően az első három csoport tagjainak házi feladata az, hogy írják át a történetet vagy a D, E csoporthoz hasonló szemszögből, vagy olvasói szempontból foglalják össze az elbeszélést.
- A D és E csoport tagjainak házi feladata a történet „folytatásának” megírása. Alternatív vagy szorgalmi feladatként adjuk egy hangamadár (bármilyen technikával készült) rajzának az elkészítését.

Kiemelt készségek, képességek: önálló szövegalkotás, tanult ismeretek alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni, otthoni munka

5. Házi feladat

- a) Ha az órán az A), B) vagy C) csoportban dolgoztál, írd meg a történetet a D–E) csoport szemszögből, vagy olvasói szempontból foglald össze!
- b) Ha az órán a D–E) csoportban dolgoztál, írd meg a történet folytatását!
- c) Készítsd el egy hangamadár rajzát bármilyen technikával!

RÁHANGOLÓDÁS

„Hívószavak”

5. lépés

T/6.

64. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A játék lényege, hogy az elbeszélésből idézeteket, hívószavakat sorolunk, s a tanulóknak az a feladatuk, hogy megmondják, mi a szerepe az adott szónak, idézetnek a történetben (mikor, hol hangzik el, ki mondja, kinek a neve stb.).
- Alternatív feladat lehet, hogy a tanulók párokat alkotva egymásnak mondanak a felsoroltakhoz hasonló hívószavakat az elbeszélésből. Ennek az lehet a célja, hogy azok a problémák kerüljenek fókuszba, melyek a novella kapcsán a tanulókat érdeklik, foglalkoztatják.

Hívószavak:

tojás –

Mr. Cranton –

pocok –

Arnold –

mosoly –

„Semmi sem marad változatlan.” –

fuvolaszó –

leányszövetség –

„Mitológiai lenni csuda jól tesz az ember önbecsülésének.” –

Kiemelt készségek, képességek: asszociációs képesség, figyelem-koncentráció, felidézési képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított játék

6. Játék az elbeszélés szavaival, mondataival

A játék lényege, hogy az elbeszélésből idézeteket, hívószavakat sorolunk, a ti feladatotok, hogy megmondjátok, mi a szerepe az adott szónak, idézetnek a történetben (mikor, hol hangzik el, ki mondja, kinek a neve, stb.).

Házi feladat megbeszélése

6. lépés

T/7.

64. oldal

5-10 PERC

Tanári instrukció

- A cél az, hogy az előző órán feladott házi feladatok kapcsán „felvegyük a fonalat”, felidézzük az előző órán megbeszélteket (megbeszélés, értékelés, önértékelés, nyomon követés, tanulásegítés).
- A tanulók párban olvassák fel, illetve mutassák be (rajz) egymásnak munkáikat. Ezt követően kérjük meg őket arra, hogy ajánlják az osztály előtti bemutatásra érdemes munkákat (a társukét) egy-egy mondatos indoklással.

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros és frontális munka

Módszerek, eljárások: felolvasás

7. Ha úgy ítéled meg, hogy jól sikerült a házi feladatod, akkor olvasd fel, vagy mutasd be a hangadarról készült rajzodat!

JELENTÉSTEREMTÉS

Összegzés, rendszerezés

7. lépés

T/8.

64. oldal

20 PERC

Tanári instrukció

A felsorolt kérdésekre adott válaszok, ötletek alapján összefoglaljuk az elbeszélésről tanultakat, s néhány új szempontot is bevezetünk az értelmezésbe. A megbeszélés során készüljön táblai vázlat, jegyzet!

Kiemelt készségek, képességek: vitakészség, érvelés, véleményalkotás, osztott figyelem

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés, eszmecsere, jegyzetelés

8. Beszéljétek meg az alábbi kérdéseket! Jegyzeteljétek a füzetekbe!

- a) Lehetséges-e szerintetek egyszerre lenni nonkonformistának (az általános, bevett szokásokat elvető, viselkedési szokásokhoz, hagyományokhoz nem alkalmazkodó) és demokratának – azaz elvetni a többséghez való alkalmazkodást, ugyanakkor tisztelni a többségi akaratot?
- b) Millicent másoknál régebben és erősebben vágyott arra, hogy a leányszövetség tagja lehessen. Mi lehet ennek az oka? Mit árul el ez személyiségéről?
- c) Hogyan gondolkodik Millicent Herb Daltonról sorban állás közben, mielőtt a fiú megszólítaná? Általában is milyen ellentmondás jellemzi Millicent emberekhez, kapcsolatokhoz, közösséghez való viszonyát?
- d) Szerintetek Millicent identitásfáltése (önazonosságának féltése) normális tulajdonság-e? Hogyan viszonyul ez az önazonosság-féltés a leány önmagáról alkotott képéhez?
A válasz megadása előtt keressétek meg az elbeszélésben azokat a részeket, ahol Millicent önmagát minősíti!
- e) Hogyan jellemeznétek, határoznátok meg az elbeszélő és a főszereplő viszonyát? Ki lehet a történet elbeszélője?
- f) Érdekes az elbeszélés időszerkezete is. Véleményetek szerint hány nap eseményeit beszéli el a novella, és hogyan épül fel az időbeliség szempontjából?

REFLEKTÁLÁS

Házi feladat

8. lépés

T/9.

64. oldal

Tanári instrukció

- Cél, hogy a tanulók gyakorolják az önálló véleményalkotást, kritikai közelítést, értelmezést. A feladatok közül természetesen mindenki a neki tetsző témát válassza ki, és azt írja meg.
- Adjuk fel házi feladatnak még a Sánta Ferenc-novella elolvasását!

Kiemelt készségek, képességek: kritikai képesség, véleményalkotás, tanult ismeretek értelmezése, alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

9. Írj rövid terjedelmű értékelést (bírálatot, kritikát)

- a) az órákon elhangzottakról;
- b) az elbeszélésről;
- c) az elbeszélés hősről!

Csak az egyik témát kell kiválasztanod és kidolgoznod!

Próbáld úgy megoldani a feladatot, hogy írásod elején fogalmazz meg egy saját állítást vagy kérdést a témával kapcsolatban, majd erre „válaszoljon” írásod többi része! Állításaid mellett érvelhetsz az elbeszélés szövegéből vett idézetekkel, de saját életedből vett tapasztalataiddal is!

6. A NOVELLA MINT ELLENTÉTPÁROK RENDSZERE ÉS CSELEKMÉNYE MINT ÁLLAPOTVÁLTOZÁSI FOLYAMAT

SÁNTA FERENC: EMBERAVATÁS

SÁNTA FERENC (1927, Brassó) József Attila- és Kossuth-díjas író, drámaíró. Erdélyi származású, kortárs szerző, gyermekkorát Erdély nagyobb városaiban (Marosvásárhely, Kolozsvár) töltötte, 1945-ben került a debreceni református kollégiumba, de tanulmányait félbehagyta. 1954-ben jelent meg első, nagy visszhangot kiváltó elbeszélése (*Sokan voltunk*). Novelláira, regényeire az erdélyi magyar irodalom tradícióinak követése mellett a szociális és társadalmi-politikai kérdések, erkölcsi dilemmák középpontba állítása jellemzőek (*Nácik*, *A Müller család halála*, *Hús óra*, *Az ötödik pecsét* – novellák, regények; *Éjszaka* – dráma). Műveinek leggyakrabban az elesett, kisémmizett, hátrányos helyzetű szegény emberek a hősei, s az ő sorsukat követve, bemutatva vetődnek fel a fentebb említett kérdések. 1970-ben jelent meg az Isten a szekéren című kötet (válogatott novellák).

EMBERAVATÁS

Sohasem volt gyönyörűbb az ég, kedvesebb a nap, szebbek a házak, s az emberek is mintha csupa szerető jóságból állnának – úgy láttam a világot. Legszívesebben szaladtam volna. Ha valaki szembejött velem, s minduntalan jöttek, lehajtottam a fejem, ki ne kacagjon senki, mert nevetés nyújtózkozott a számon. Attól féltem, bolondnak néznek. Pedig nem voltam az, csak végtelenül boldog. Olyan nagy, tele érzéssel, hogy belebizsergett a hátam. Nem is mentem, úgy lépkedtem, mintha táncba járnék.

Mikor az utcánk elejére értem, lecsendesítettem a járásomat. Minden mosolygásom visszaparancsoltam a lelkem közepébe, s olyan komolyan, lassan, mint ki mindennapos dolgát teszi, befordultam a sarki hentes ajtaján. Egy asszony állt csak a pultnál. Szépen megvártam, hogy mondja, mit akar, aztán a helyébe léptem, s feltekintettem a hentes arcára. Úgy mondtam, mintha az egész boltját meg akarnám venni.

– Kérek egy fél kiló tepertyűt, egy kiló kenyeret s egy csomag vajat is hozzá!

– Vajat? – kérdezte a segéd.

– Vajat – mondtam, s úgy néztem a szemébe, hogy jöjjön verekedni, ha nem hiszi, s nem ad. Már a tepertyűt szórta a zacskóba, s a mérleg nyelvét nézte, nehogy elhibázza. Közben szólott csak reám.

– Kit ütöttetek le, te?

Máskor biztos haragudtam volna az ilyen szólásért. Nem egyébért, csak mert úgy illik ilyenkor, s nem is nagyon, hogy azért kapjunk hitelt máskor is, ha kérünk. De most ő volt az első ember, akinek kimondhattam. Megint kergettem az arcom örömét, a hangom megerősítettem, el is nyújtottam egy kevéssé, hogy öregebbnek szóljon.

– Tudja, ma fizetés volt, s viszek haza valamit a családnak.

Valaki kacagni kezdett a hátam mögött, gyöngyöző, kedves nevetéssel. A főnök felesége a pénztárban ült, s amikor megfordultam a hangjára, épp a papírpénzét rakosgatta össze, azokról nézett rám. Szép, kerek arca volt, dúsan omló hullámos haja, s erős, telt melle, amit mindig megnéztem, s most a vérem a fejembe szállt, hogy éppen rajtam kacag.

– Engem tetszik nevetni? – kérdeztem. De már meg is bántam, hogy ilyen gyorsan szóltam. Arra gondoltam, mit mondhatnék, ha azt válaszolná: igen, éppen engem.

– Hány éves vagy? – kérdezte, s a nevetés mintha mind odagyűlt volna, ragyogott a két szemében.

Gyorsan rápillantottam két kerekedő mellére, s mire kimondtam, már meg is toldottam az eszten-dőim számát.

– Én tizenhat – s úgy néztem rá, mint előbb a segédre, aki nem akarta elhinni, hogy vajat is tudok venni, ha éppen kedvem szottyán rá. Észrevehette az első pillantásomat, mert összébb vonta magán a köpenyét, de a mosolygása nem szűnt.

– Na, vedd el a csomagodat – mondta.

A segéd már nyújtotta, s én kivettem a kezéből sorra a kenyeret, tepertyűt s a vajat. Odamentem a kasszához fizetni. Már tegnap bugyellárist varrattam magamnak, s most, hogy elosztottam minden csomagomat a hónom alatt, elővettem szépen. Lett volna apróm is épp annyi, hogy fussa fizetésre, de a tízpengősömet vettem elő. Letettem a márványlapocskára, s elsimítottam a tenyeremmel. Nem néztem fel közben, féltem, hogy megint rosszfélé talál tévedni a szemem.

– Tessék visszaadni...

Vártam, vegye el, s már szidtam is magamat, hogy jobb lett volna csak az aprót adni, s hazavinni a nagy pénzt. Elég lett volna itt csak megmutatni. De most már vigye gyorsan – gondoltam. De nem vette el. Rátette az ujjait, s nyugtatta rajta, épp az enyém mellett. Addig, míg felemeltem a fejem, s az arcába néztem.

Ahány hajam szála volt, mind megborzongott. Egy szempillantás alatt kalapálni kezdett a szívem, a homlokom meghűvösödött, s akkorát nyeltem, hogy hallani lehetett. Az asszony épp, egyenesen a szemembe nézett. Szempilláit kicsit összevonta, s ajka körül, az egész arcán kicsi, aprócska mosoly bújócskázott. S amikor lassan elhúzta a pénzt, s kezébe vette, akkor is mind csak engem nézett. S még akkor is, egy árva szó nélkül, mikor elém tette a visszajáró pengősöket. Nem számoltam egyet sem, ahogy volt, úgy sepertem bele a bukszámba. Egyet kint hagytam a nagy sietségben, s ő utánanyúlt. Ki akartam venni a kezéből, de az ujjait befészkelte a markomba, s úgy nyomta a tenyerem közepébe.

– Tessék – mondta, s nézett a szemembe, hogy alig tudtam az ajtót megtalálni, mikor elindultam.

Mintha perzselő nagy tűzből jöttem volna hűvös levegőre, úgy éreztem magam. Mentem hazafelé, s míg a fejem szédült, mintha megforgattam volna, arra gondoltam, hogy: lám, tényleg ilyen a világ, s az asszony is éppolyan, nem akartam hinni, de csakugyan úgy van. Mindjárt megbolondul, ha az embernél pénzt lát. S hogy belekaptam ebbe a témába, hagytam, berzenkedjen s szálljon gondolatom. Le-lecsuktam a két szempillámat, s hagytam, lássanak a szemeim. A hentesné nézését, szép virágfehér nyakát s tovább, amit éppenséggel akar. Egészen addig, míg sok dolgon keresztül az én édesanyámhoz nem tévedt az eszem, s akkor hirtelen egész belevörösödtem. Visszahoztam az eszem a valóságos világba, s a lépésemet is megszaporoztam. S hogy még közelebb jussak a világhoz, a csomagjaimat sorra orrom elé vettem, s szagolgattam őket. Jó erős tepertyű, sápadt, gyöngé vaj, friss meleg kenyér. A nyálam összefutott, s megmozdult a nyelvem, mintha máris ennék. S egyik örömből a másikhoz csapongtam mindjárt. Vittem haza én már máskor is anyámnak, de sohasem ennyit s még egyszer se fizetést.

Mikor munka végeztével a nevem kiáltották, s a fizetőasztalhoz léptem, még nem vettem észre, de hogy visszatértem a pénzzel a kezemben, s ujjam számhoz vittem, hogy megmelegítsem a pénzolvasáshoz – mintha tükör előtt állnék, úgy villant eszembe, pontosan úgy mozgom, mint az édesapám. Még a járásom is, ahogy előléptem, akárcsak az övé. Az ujjaimat is egymáshoz morzsoltam, s vittem a számhoz, hogy megnedvesítsem, ahogyan ő szokta. Pedig a kezemben kevés aprón kívül egy árva tízes volt csak. Akkor is elszégyelltem magam, mint anyám előtt nemrég. Mert én apám nyomába soha még közel sem léphetek.

Már látszott a házunk kerítése, s én gondolatban hol anyám kezét láttam, ahogy a pénzt lassan

beleszámolgattam: a tepertyű ennyi, vaj, kenyér meg ennyi, és a többi itt van, hol meg a kenyeret megkenve jó vastagon vajjal. Leginkább mégiscsak ezt láttam, s emlékeztem, hogy ha nem szakítom le, csak úgy megfogom a számmal a karéjt, akkor a fogaim helye mind meglátszik a vaj tetején, akár meg is számolhatom. Hogy mért pont ez jutott eszembe, nem tudom, de folyton mind azt láttam. Mintha nem is nappal, de éjszaka lenne, s nem az utcán járnék, hanem az ágyban aludnék. Gyorsan betaszítottam a kaput, s beléptem az udvarra. Az egyik első lakó, mi az udvar mélyén laktunk, kint ült az ajtójuk előtt, s meg sem várta, hogy reá köszönjek, rám tekintett, két kezét a térdein nyugtatta, s hunyorgott a napsütésben, ahogyan nézett.

– Na, letelt? – kérdezte.

Én szerettem volna az orra elé rázni a pénzemet is, de nem tehettem. Tudtam már a rendjét, hogy milyen szóra mi jön, s szép lassan, meg sem állva, visszaszóltam hozzá, és egy aprócskát, csak úgy a szavak közé hintve, sóhajtottam is.

– Le... aztán holnap újra kezdjük.

Ő csak rábólintott.

– Így van ez... – mondta.

Nem is olyan régen, pár napja alig van még, dohányért szalasztott. Most meg visszaszólok.

– Majd csak lesz valahogy...

– Lesz – mondta, s többet nem nézett rám. Én pedig a diófa alatt, ami az udvarunk közepén állott, hátrakanyarodtam a mi szobánk felé. Tenyeremmel lesimítottam a hajamat, s beléptem az ajtón.

– Megjöttél, fiam? – kérdezte anyám, amikor a csomagjaimat leraktam az asztal sarkára.

– Meg. Volt kenyerünk itthon?

Kezét a kötényébe törölgette, s előrejött az asztalhoz. Én vizet töltöttem magamnak. Lehúztam az ingem, s mosakodni kezdtem. Gyorsan befejeztem, s anyám nyújtotta felém a törölközőkendőt. Közben zsörtölődött. Nem haragudtam rá, apámmal is így tett mindig, ha nélküle vásárolt.

– Nem kellett volna ennyi minden, fiam. Még vajat is, ki látott még ilyet...

Magamra húztam az ingem, s fésülködés közben válaszoltam.

– Hagyja, édesanyám, nem kerül az rossz helyre. Most már ne sajnálja...

Tudtam, hogy a pénzt várja anyám, s legszívesebben máris adtam volna, és még szívesebben mindjárt, ahogy az ajtón beléptem. De nem siethettem, és tudtam, ő sem kéri, hanem megvárja, míg magam adom oda. Sokszor elgondoltam én már ezt a pillanatot. Magamat, anyámat, a pénzes bukszámot s a vajas kenyeret is hozzá. Visszaakasztottam a kendőt a szegre, ingem ujját is felhajtottam, s csak azután álltam édesanyám elé. Mikor látta, hogy a zsebembe nyúlok, megigazította a kendőjét a fején, s mintha gyors dolga lenne, fordulni akart a kályha tüze mellé. Csak a szavamra állott meg.

– Várjon, édesanyám. Itt a fizetésem...

Megállt, visszalépett, aztán két kezét a hasán összefogta, s hogy borítani kezdtem bukszám az asztalra, odalépett ő is. Kezét kinyújtotta, s én beleszámoltam a pénzt utolsó fillérig.

– A többiért ezt a kicsi apróságot vettem...

Nézte a pénzt, s az ujjával mindjárt megérintette egy s másik darabját. Egyiket erre, másikat arra, osztogatni kezdte. Feltaszított párat az ujjá tövéig, másokat hátra a kéz párnája felé, s egyet-kettőt egész a tenyere szélére. Elmerült magában, mintha ott sem volnék. Fejét egy kevéskét vállá felé hajtotta, s ahogy a homlokára néztem, nem tudtam hirtelen, nem a tenyerébe látok-e, mert ráncba szaladt az is. Ha elgondolom, az egész életünket tartotta a tenyerébe. Azt szortírozta, egyik napját erre, másik napját arra, míg ki nem töltötte mind a hét napunkat. Halál és születés, reggeli, vacsora, az egész életünk a tenyerébe feküdt. Csoda, hogy nem szakadt le a karja.

Egy pengőt kivett a többi közül, s az asztalra tette.

– Tedd el, fiam – mondta –, s vigyázz, ne költsd el egyszerre.

Épp hogy megköszöntem szépen, már nyílt az ajtó, s ahány testvérem volt, mind beszaladt raj-

ta. Megmondhatta valaki nekik, hogy már megérkeztem, s a csomagot keresték, s hogy mit hoztam bennük. Alig tudott rendet teremteni édesanyám közöttük. Széket kerítették, az asztalhoz másztak. Csak akkor nyugodtak, mikor édesanyám kiöntötte az én mosdóvizemet, újat töltött helyette, és rájuk parancsolt.

– Gyerünk, egy-kettő, kezet mosni, mindenki!

Én már a kályha mellett ültem, s úgy tettem, mintha az újságot olvasnám. De nem járt ott az eszem. Friss volt a tepertyű, hozzám szállt a szaga. A vajat is már kibontotta anyám, szép sárgán virított, s jó meleg ízét a nyelvemen éreztem. De régen készültem már erre a napra. Nekem vaj, tepertyű s a boldogság egy volt. Előző napon bementem a henteshez, és biztosan megtudtam, hogy lesz-e máma tepertyűjük? Mert első fizetésemből úgy teszek ünnepet, hogy megveszem a boldogságot, a tepertyűt s a vajat. A testvéreim már az asztalnál ültek, s készülődtem én is. Vártam, szóljon anyám, s hívjon az asztalhoz. De hiába lestem, nem szólt rám egy szót sem. Minden gye-reknek kenyeret szelt szépen, jól megkente vajjal, és kicsi halmocskában a tepertyűt is elosztotta rendben. Ami pedig megmaradt, azt összecsomagolta, s az ablakba rakta. Melléje tette a maradék vajat is. S mint aki elvégezte dolgát, körüljárta szemével az asztalt, s a legkisebbekhez odaszólt kedvesen.

– Egyél, kicsi lelkem, ugye, milyen finom, harapjad, kis szívem... Jó finom tepertyű, ízes kis vajacska – állt és nézte őket, mintha a világon semmi más nem lenne, s nem tudna egyébről.

Nem hittem a szememnek. Nem tudtam, mit csinál, azt hittem, csak játszik. De étel dolgában nem szokta, s nem is szabad tennie. Tán megfeledkezett? Hisz az nem történhet. Hiszen legelőször nekem osztott mindig. A szívem feldobban, s minden szép nyugalom egy perc alatt elszállott. Néztem anyámat. Épp a kályhához jött. Amikor mellé ért, odafordultam hozzá. De mintha tartanak, alig jött a hangom.

– Én is éhes vagyok, édesanyám...

Rám se nézett. A fedőt szedte le a nagy lábasról, és közben válaszolt.

– Eszünk mi is, fiam, eszünk mi is mindjárt...

S már merítette is két cseréptányérba a forró bablevest, mit épp akkor húzott le a tűzről. Az egyikbe nekem szedett, a másikba magának. Kenyeret nyújtott, s a tányéromba kanalat tett. Aztán leült a kicsi székére, ölébe vette a maga tányérját, s fújni kezdte a párolgó levesét. Még meg sem kóstolta, amikor reám nézett.

– Hagymát vágjak hozzá, fiam?

Apámnak szokott mindig hagymát adni, ha bablevest ettünk. Most engem kínált meg. Lenéztem rá, s láttam, a szívem beledobban, úgy is néz reám, ahogyan édesapámra szokott. Úgy is várja éppen, hogy mit válaszolok. S épp a lábamnál ül, ahogy apám mellett. Ahogy felemelte a fejét, épp a kezemig ért. S mintha most látnám először, hosszú évek után, most vettem észre, milyen ősz a haja. Én édes Istenem, mint a fehér hó! Milyen öreg már az én édesanyám. Rászóltam csendesen, mintha megcsókolnám.

– Vágjon, édesanyám. Vágjon hagymát hozzá.

S amíg vágta s készítette nekem, szépen hátradőltem az ajtó sarkának. Odatekintettem az asztalhoz, hol öcséim ettek. Néztem a tepertyűt, a sok vajjas kenyeret, s megértettem végre, hogy abból nekem nem jár. Apámnak se jutott sohase belőle. Ő is így szokta, félreült ilyenkor, s édesanyám is csak melléje kuporodott. Sose jutott volna az eszembe, hogy ők nem kóstolják. Gyerekeké volt az, nem a felnőtteké. Alig vettem észre, hogy sóhaj szalad ki a számon. Sokszor próbáltam tréfából csinálni, de soha nem sikerült, s most nem is akarattal, éppen úgy sóhajtottam, mint az édesapám. S egy perc alatt ettől mindent felejtettem. Tudok már úgy sóhajítani, mint az édesapám. Erősebb öröm költözött belém, mint amilyen a fizetés perce volt. Hogy bizonyos legyek, még egyszer felsóhajtottam. Éppolyan volt, mint az előbb. Ha valaki nem lát, összetéveszthetett volna az édesapámmal. Épp akkor jött vissza anyám, s mikor leült a helyére, csendesen a karjához értem, s odaintettem fejemmel a gyerekek felé.

– Ugye, hogy jól tettem. Nézze csak, hogy esznek...

Letette a kanalát, s az asztalhoz nézett. Rajtuk felejtette a szemeit, s gyöngye, kedves mosoly sétált az arcára, s ahogy ment, elsöpörte egy pillanatra a ráncait.

– Kicsi lelkecskéim!

A tányérom fölé hajoltam, s kanalazni kezdtem újból a levest, s a bicskám hegyével hagymát szedtem hozzá. Jó vereshagyma volt, s olyan szép karikákra vágva, ahogy édesanyámon kívül senki más nem vágja.

Amikor a délutáni álmomból felébredtem, odaszóltam édesanyámnak, hogy elmegyek sétálni, s ne várjanak haza, majd csak vacsorára. Mikor kiértem a kapun, zsebre tettem két kezemet, s elkezdtem fütyörészni. Lassan sétálgattam végig az utcákon. Mikor a hentes felé közeledtem, megfésültem a hajam, s a kabátomat is megigazítottam. Az ajtó előtt meghúztam a derekamat, s beléptem az üzletbe. Sokan voltak bent, nem figyelt senki rám. Egyenesen a pénztárhoz tartottam. Már messziről két szemembe fogtam a hentesné arcát. Úgy néztem pontosan, mint ő engem délben. Kacaghatott volna most már, biztos meglett volna a válaszom rögtön. Hiszen délben is tudtam volna én beszélni, de akkor még nem lehetett. Most már igen. Ki tagadhatná, hogy nem vagyok már gyerek. Odaértem hozzá, s mielőtt egy szót is beszélhetett volna, kivettem zsebemből az anyám egypengőjét, amit elkölteni adott. S ahogy megszólaltam, hagytam, hogy arcomra kiüljön a mosoly, éppolyan, mint az övé volt, amikor folyton engem nézett.

– Ezzel az egy pengővel többet tetszett visszaadni az előbb, ha emlékszik még rám...

S mielőtt mozdulhatott volna, a kezébe nyomtam, pont a tenyerébe, mint ő tette volt velem. Eddig rám nézett, s most gyorsan elkapta a szemét. De én nem engedtem, addig tartottam a szememmel, míg feltekintett rám. Aztán körülnézett, és amikor látta, hogy senki sem néz minket, mosolyogni kezdett. Az arcomba nézett, szempilláit kicsit összevonta, s úgy mosolygott reám. Olyan szépen, hogy az én szívem feldobogott tőle.

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés

T/2.

69. oldal

3+5 PERC

Tanári instrukció

- A cél tanári felvezető kérdéssel, kérdésekkel a beavatás fogalmának „kiszélesítése”. A beszélgetés előtt a tanulók végezzenek 2-3 perces egyéni vagy páros gyűjtőmunkát a témáról! (A novella elolvasása otthoni feladat volt.)
- Ezt kövesse a közös beszélgetés, mely már a Sánta-elbeszélés témájára koncentrálódik, s melynek során a tanulók – esetleg – fel tudják használni az előzetesen kitöltött szemponttáblázatot.
- Javasolt kérdések:
Mit értelmezhetünk még – az eddig megismerteken kívül – beavatásként? Ki, kik lehetnek beavatató személyek („szertartásmesterek”, mentorok), és miért?
A munka, az életkezdés egyes eseményei (munkakezdés, házasság, első nagyobb utazás stb.) miért értelmezhetők beavatásként, beavatódásként?

A cél az, hogy előtérbe kerüljön a munka fogalma mint a beavatás, beavatódás egyik lehetséges változata. A diákok fogalmazzák meg véleményüket a felnőtté válásról, a felnőtté válásról.

számukra tipikusnak tűnő jellemzőiről. Fontos, hogy a tanulók maguk fogalmazzanak meg olyan szituációkat, élethelyzeteket, melyek rokoníthatóak, azonosíthatóak a beavatás fogalmával.

Kiemelt készségek, képességek: információgyűjtés, felidézési képesség (tanult ismeretek mozgósítása), asszociatív képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni vagy pármunka

Módszerek, eljárások: frontális munka; felidézés, megbeszélés

1. Véleményed szerint milyen élethelyzeteket lehet az eddig megismerteken kívül még beavatásként értelmezni? Írd be a táblázatba ötleteidet, javaslataidat!

Beavatási helyzet	A beavatandó (személy, csoport)	A beavató (személy, csoport)

JELENTÉSTEREMTÉS

Egy probléma – értékek,
ellentétpárok

2. lépés

T/3.

69. oldal

TERVEZETT IDŐ:

8-10 perc + 15 perc megbeszélés

Tanári instrukció

- Mivel az elbeszélést a modul címéhez igazodva ellentétpárok rendszereként szeretnénk értelmezni, előzetesen kis csoportokban azt a feladatot kapják a diákok, hogy megadott fogalmak mellé írják azok ellentétét. A csoportmunkát – természetesen – segíteni kell, ha elakadnának a tanulók. A feladatokat az egyes csoportok külön kapják meg.
- A megbeszélés első fázisában a csoportok ismertetik megoldásaikat, majd ennek rendszerezése következik. Tisztázni kell, hogy miként viszonyulunk ezekhez a fogalmakhoz (helyes–helytelen, jó–rossz, pozitív–negatív), és miért. Ezt követően mutassuk meg az értékosztályok (értékosztályok – Hankiss Elemér nyomán) táblázatát, s hagyjunk pár percnyi időt a tanulóknak, hogy beszéljék meg, hogy csoportjuk ellentétpárjait ők minek nevezték (milyen szempont kötötte szerintük össze a szavakat), s a megismert értékosztályok közül melyikbe sorolnák ellentétpárjaikat. Meg kell beszélni, hogy milyen esetleges eltérések, különbségek vannak a tanulók szempontja és Hankiss Elemér osztályai között. Azt is tisztázni kell, hogy ezeket az ellentétpárokat értékfogalmaknak nevezzük, de meg kell próbálni tisztázni az érték fogalmát is. Természetesen, ahol szükséges, az értékosztály szempontjához is magyarázatot kell fűzni.

A feladatokhoz tartozó értékosztályok:

- A) érzékeléssel kapcsolatos értékek
- B) érzelmekkel kapcsolatos értékek

- C) vitális (élettel, erővel, tevékenységekkel kapcsolatos) értékek
- D) ismerettel, megismeréssel kapcsolatos értékek
- E) közösségi élettel kapcsolatos értékek
- F) morális értékek
- G) anyagi javakkal, tárgyakkal, eszközökkel kapcsolatos értékek

Kiemelt készségek, képességek: együttműködés, szövegértés, szövegelemzés, fogalomalkotás

Célcsoportok – differenciálás: differenciálatlan vegyes csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, frontális megbeszélés

2. Értékek – ellentétpárok

- A) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

kellemes –
 édes –
 tiszta –
 világos –
 meleg –
 csendes –
 fényes –

- B) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

boldog –
 vidám –
 szeretett –
 vonzó –
 bizonytalan –
 érzelmekben gazdag –

- C) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

erős –
 sikeres –
 egészséges –
 gyors –
 élő –

mozgó –
aktív (cselekvő) –

- D) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

igaz –
érthető –
logikus –
lehetséges –
új –
valószínű –
nyilvánvaló –
objektív (az egyén tudatától, érzéseitől független) –
megszokott –
meglepő –
hiteles –

- E) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

hűséges –
hasznos –
szabad –
alárendelt –
híres –
gazdag –
barát –
megbecsült –
közösséghez tartozó –

- F) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

jó –
önzetlen –
szorgalmas –
egyenes –
becsületes –
ártatlan –
független –

- G) Írjátok a felsorolt fogalmak mellé ellentétpárjukat (egy-egy fogalom mellé többet is írhattok)! Fogalmazzatok meg, hogy szerintetek mi a közös a felsorolt szavakban, ellentétpárookban! Próbáljátok meghatározni azt a szempontot, amely összeköti ezeket az ellentétpárokat!

- hasznos –
- olcsó –
- ritka –
- szükséges –
- tartós –
- sok –

Házi feladat

3. lépés

T/4–5. 72. oldal

Tanári instrukció: A házi feladat a táblázat kitöltése, előtte röviden össze kell foglalni az órán elhangzottakat, s egy-két instrukciót kell adni a feladat önálló megoldásához.

Kiemelt készségek, képességek: önálló tevékenység, analogikus képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, Módszerek, eljárások: egyéni, otthoni munka

3. Házi feladat: a táblázat segítségével alkossátok meg az elbeszélés ellentétpárjainak rendszerét!

ÉRZELEMKIFEJEZÉSEK	
CSELEKVÉSEK, A CSELEKVŐ JELLEMZŐI	
A pénztárosnő a fiú tenyerébe nyomja az ujjait, illetve a pénzt.	
Passzív	
	Merész
Ahogy a főszereplő ösztönösen tenné, ahogy szeretné.	
TÁRGYI MOTÍVUMOK	
vaj, „tepertyű”	
SZEREPLŐK, SZEREPEK	

Házi feladat megbeszélése

4. lépés

T/4–5. 73. oldal

6-8 PERC

Tanári instrukció

- A házi feladat megbeszélése, értékelése alkalmat teremt a téma folytatására, az előző órán elhangzottak felelevenítésére.
- A folytatáshoz ajánlatos a tankönyv 4., 5. feladatának megválaszolásával kiegészíteni a házi feladatot.

Kiemelt készségek, képességek: vitakészség, érvelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: megbeszélés, értékelés

4. A házi feladat megbeszélése során ismertesd megoldásodat te is!

A novellában az ellentétpárok egy részének két oldala között időbeli viszony is fennáll. Határozzátok meg, és jelöljétek a házi feladat táblázatában számozással a korábbi és a későbbi állapotot!

5. A mosolygás, boldogság, öröm, jókedv szavak az elbeszélés elején és végén is jelen vannak.

Mivel azonos – egy helyen kimondva is – a boldogság az elbeszélés elején, és mivel (több dologgal is) a végén, a fordulópont utáni részben? Ennek alapján jellemezzétek az öröm (1) – öröm (2) ellentétpárt!

Történetírás

5. lépés

T/6. 73. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A feladat az előző fázis ellentétpárjai alapján rövid történet alkotása, melynek témája egy ellentét. A tanulók párban dolgozzanak, s maguk döntsék el, hogy mely ellentétről írnak történetet.
- A feladat funkciója annak felmérése, hogy a tanulók megértették-e, képesek-e alkalmazni az újonnan tanultakat.

Kiemelt készségek, képességek: együttműködés, tanult ismeretek alkalmazása, szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: tanári instrukciók alapján végzett írásbeli feladat

6. Pármunka: feladatokat az, hogy a korábban vizsgált ellentétpárok alapján írjatok egy rövid történetet, melynek témája egy állatok választott ellentét!

Magatok döntsétek el, hogy mely ellentétről írtok történetet.

Értékelés

6. lépés

T/7.

73. oldal

6–8 PERC

Tanári instrukció: Hallgassunk meg néhány írást, s akik szeretnék beadni munkájukat, azoktól szedjük be a tanóra végén.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés hallás után

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: felolvasás, rövid tanári reflexiók

7. Ha elkészültetek, olvassátok fel írásokat, vagy adjátok be! Figyelmesen hallgassátok mások megoldásait, s röviden értékeljétek megoldásaikat!

Az elbeszélés mint állapotváltozás

7. lépés

T/8.

73. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

A téma nem teljesen új, hiszen Kosztolányi: *A kulcs* című elbeszélésével kapcsolatban már szerepelt. A cél az, hogy a Sánta-novella újraolvasásával (részletek kiemelésével) folyjon beszélgetés, vita e témakörben. Az elhangzó hasznos, értékes véleményekről készüljön táblai vázlat vagy jegyzet!

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, szövegelemzés, együttműködés, érvelés, vitakészség, kritikai képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés, vita a tankönyv kérdései alapján

8. Milyen változás zajlik le a történet kezdőpontja és végpontja között? Mi történik a főhős-elbeszélővel? Milyen események zajlanak le, s milyen belső folyamatokról kapunk információt?
9. Milyen jelei vannak annak, hogy az elbeszélő (főszereplő) élete, sorsa átalakult, megváltozott?
10. Milyen következményei vannak a változás(ok)nak? Milyen társadalmi szerepbe kerül a főszereplő?
11. Véleményetek szerint, ha a hiányzó családtag (az apa) visszatérne ebbe a „világba”, annak milyen következményei lennének?

REFLEKTÁLÁS

Kritikai megközelítés

8. lépés

T/12–18. 74. oldal

8–12 PERC

Tanári instrukció

A cél a tanultak közös újraértelmezése, újragondolása. A kérdések inkább csak kiindulópontként szolgálnak, fontosabb, hogy a diákok megfogalmazzák saját véleményüket, ítéletüket.

Kiemelt készségek, képességek: érvelés, vitakészség, kritikai képesség, ítéletalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés, eszmecsere

12. Az elbeszélés világának egyik sajátossága, hogy az emberek, mindenekelőtt a főszereplő (elbeszélő) magatartását hagyományok, szokások, íratlan szabályok határozzák meg. Keressetek erre példákat a szövegből! Fogalmazzátok meg véleményeteket arról, hogy a ti életekben vannak-e ilyen, ezekhez hasonló íratlan törvények!
13. Szerintetek a szerző egyetért-e ezekkel a szabályokkal? Ti elfogadhatónak tartjátok ezeket a hagyományokat? Melyekkel nem értetek egyet és miért?
14. Hogyan viszonyul a főszereplő a nőkhöz? Elfogadható-e számotokra ez a viszonyulás? Milyen jellegzetességei vannak ebben a világban a női szerepeknek?
15. Milyennek ítéletek a novella címét? Mennyiben felelt meg a címmel kapcsolatos elvárásaitoknak a történet?
16. Elfogadhatók-e számotokra a novellában megjelenő értékek? Indokoljátok is válaszotokat!
17. Vannak-e a történetben számotokra meglepő, meghökkentő fordulatok? Ha igen, mi ezekben a váratlan, meglepő?

18. Hogyan viszonyul egymáshoz a történet ideje és az elbeszélés ideje? Milyen időbeli viszony van a főszereplő és az elbeszélő között? Milyen viszony van a novella cselekménye és jelentése, művészi üzenete között?

Házi feladat

9. lépés

T/19.

76. oldal

Tanári instrukció

- A tanulók önálló szövegváltozatot készítenek vagy a teljes műről, vagy annak valamely részletéről.
- Lehetséges szempontok:
 - A szöveg egy részletének átírása E./3. személyű elbeszélő módba
 - A szöveg átírása egy mellékszereplő szemszögéből
 - A szöveg átírása „mai körülmények” közé

Kiemelt készségek, képességek: önálló szövegalkotás, tanult ismeretek alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: otthoni munka

Módszerek, eljárások: egyéni szövegalkotási feladat

19. Házi feladat

Feladatod az, hogy készítsd el a szöveg vagy a szöveg egy részletének változatát! Az alább felsorolt lehetőségek közül egyet dolgozz ki!

- a) Írd át a szöveg egy 10–15 soros részletét E./3. személyű elbeszélő módba!
- b) Írd meg a szöveg változatát egy mellékszereplő szemszögéből!
- c) Írd át a szöveget „mai körülmények” közé!

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: A KULCS ÉS SÁNTA FERENC: EMBERAVATÁS CÍMŰ
NOVELLÁJÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

RÁHANGOLÓDÁS

Felidézõ

10. lépés

T/20.

76. oldal

5-10 PERC

Tanári instrukció

- A lépés célja, hogy a két novella összehasonlító elemzése előtt felidéztessük a tanulókkal a fejezet korábbi moduljaiban megjelent kulcsfogalmakat. A táblára írjuk a fogalmakat, majd megkérjük a tanulókat, hogy néhány percig önállóan írják össze azokat a gondolataikat, ismereteiket, melyek ezekhez a fogalmakhoz kötődnek.
- A következő fázisban a tanulók a táblára írják ötleteiket, gondolataikat, majd rövid közös megbeszélés következik.
- Javasolt fogalmak:
 - beavatás
 - felnőtt (felnőtté válás)
 - gyerek
 - apa, anya, család
 - családfő
 - munka

Kiemelt készségek, képességek: tanult ismeretek felidézése, alkalmazása, értelmezése; asszociációs képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális munka

Módszerek, eljárások: pókhálóábra, irányított beszélgetés

||| 20. Idézzétek fel közösen a fejezetben korábban megjelent kulcsfogalmakat!

JELENTÉSTEREMTÉS

Egy téma, két történet?

11. lépés

T/21.

76. oldal

15+15 PERC

Tanári instrukció

- A feladatok megoldásához szükség van mindkét szöveg (illetve azok részleteinek) újraolvasására. A kérdések, feladatok (állítások) célja az, hogy a két novella világát, elbeszélői sajátosságait össze lehessen hasonlítani.

- A tanulók feladata kettős: egyrészt újra kell olvasniuk a szövegeket, másrészt különböző összehasonlításokat kell tenniük, illetve ehhez kapcsolódóan kritikai véleményüket is meg kell fogalmazniuk. A csoportok a munka befejezése után szószólójuk révén ismertetik a többiekkel megoldásaikat. A többi csoport tagjainak az a feladata, hogy vázlatot, jegyzetet készítsenek az elhangzottak alapján.
- A D) és E) csoport kérdései azonosak, hogy mód nyíljon a tanulók véleményének, értékelésének összehasonlítására is. Az azonos kérdéseket kapó csoportok véleményét lehetne felváltva ismertetni, hogy „azonnal” kiderüljön, van-e köztük véleménykülönbség, illetve az, hogy hogyan, milyen érvekkel támasztják alá véleményüket.
- A válaszok, megoldások ismertetését kövesse a két novelláról szóló közös megbeszélés, melynek célja az összegzés mellett kritikai álláspont kialakítása.

Kiemelt készségek, képességek: együttműködés, szövegértés, szövegértelmezés, problémamegoldó képesség, kritikai képesség, érvelés

Célcsoportok – differenciálás: A) olvasási, értelmezési nehézségekkel küzdő tanulók; B) differenciálási nehézségekkel küzdő tanulók; C) átlagos képességű tanulók; D) jó képességű, irodalom iránt nem érdeklődő tanulók; E) kreatív, irodalom iránt érdeklődő tanulók

Munkaformák: csoportmunka, frontális munka

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka, szövegértelmezés, kritika, irányított beszélgetés

21. Egy téma, két történet?

Kosztolányi Dezső: *A kulcs* és Sánta Ferenc: *Emberavatás* című novelláinak összehasonlítása

A) Igazoljátok vagy cáfoljátok az állításokat, válaszoljátok meg a kérdést, fejezzétek be a mondatot! Megoldásaitokhoz fűzzetek magyarázatokat, indoklást!

- Takács Pista fél Szász bácsitól.
- Az *Emberavatás* elbeszélő-hőse nem szeret dolgozni.
- Takács Pista és az *Emberavatás* főszereplője félnek szüleiktől.
- Az *Emberavatás* főszereplője megéri mindazt, ami történik körülötte.
- Takács Pista nem érti a felnőttek világát.
- Mi a szerepe az anyáknak a két elbeszélésben?
- Az *Emberavatás* című elbeszélés a könnyebb olvasmány, mert...

B) Igazoljátok vagy cáfoljátok az állításokat, fejezzétek be a mondatot! Megoldásaitokhoz fűzzetek magyarázatokat, indoklást!

- Az *Emberavatás* főszereplője egy félárva fiú.
- *A kulcs* című elbeszélés fő kérdése, hogy hol van a kamrakulcs.
- Takács Pista folyosókon való tévelygése a számára ismeretlen felnőtt világban való eltévedés metaforája.
- Az *Emberavatás* című elbeszélés nem Budapesten játszódik.
- Az *Emberavatás* című elbeszélés fő motívumai a vaj és a „tepertyű”.
- Takács Pista boldogan távozik a Hivatalból, mert megoldotta a rá bízott feladatot.
- Az *Emberavatás* című elbeszélés a könnyebb olvasmány, mert...

C) Igazoljátok vagy cáfoljátok az állításokat, válaszoljátok meg a kérdéseket, fejezzétek be a mondatot! Megoldásaitokhoz fűzzetek magyarázatokat, indoklást!

- Takács Pista *A kulcs* című novella főszereplője.
- Mi a szerepe *A kulcs* című elbeszélésben a mellékszereplőknek (a kapus, Szász bácsi, a „kolbászos” fiatalember, a „kopasz” hivatalnok)?
- Takács Pista számára a legdöbbenetesebb élmény az, hogy apja megalázkodik a főnök előtt.
- Mi a szerepe az *Emberavatás* című novellában a mellékszereplőknek (hentesegéd, hentesné, szomszéd, testvérek)?
- Melyik novella mond ki többet mondanivalójából? Válaszotokat indokoljátok!
- *A kulcs* című novellában több váratlan esemény, mozzanat van, mely arra készíti az olvasót, hogy átértékelje korábbi elvárásait.
- *A kulcs* című novella a nehezebb olvasmány, mert...

D) Igazoljátok vagy cáfoljátok az állításokat, válaszoljátok meg a kérdéseket, oldjátok meg a feladatokat! Megoldásaitokhoz fűzzetek magyarázatokat, indoklást!

- Emeljétek ki *A kulcs* című elbeszélésből azokat a mondatokat, amelyekben az elbeszélő értelmezi a cselekményt, ahol megfogalmazza a jelentést!
- A kimondás helyett az utalás, sejtetés mely eszközeit alkalmazza Kosztolányi, melyeket Sánta Ferenc? Példákkal igazoljátok állításaitokat!
- Az *Emberavatás* című novella elbeszélő-főhőse megtalálja helyét, szerepét a világban.
- A két novella főszereplőinek átalakulása, változása nem rokonítható.
- Az *Emberavatás* című novella értelmezését jórészt „elvégzi az elbeszélő”.
- A két novella közül Kosztolányi műve igényel a befogadók részéről intenzívebb elemzést, értelmezést, mert...

E) Igazoljátok vagy cáfoljátok az állításokat, válaszoljátok meg a kérdéseket, oldjátok meg a feladatokat! Megoldásaitokhoz fűzzetek magyarázatokat, indoklást!

- Emeljétek ki *A kulcs* című elbeszélésből azokat a mondatokat, amelyekben az elbeszélő értelmezi a cselekményt, ahol megfogalmazza a jelentést!
- A kimondás helyett az utalás, sejtetés mely eszközeit alkalmazza Kosztolányi, melyeket Sánta Ferenc? Példákkal igazoljátok állításaitokat!
- Az *Emberavatás* című novella elbeszélő-főhőse megtalálja helyét, szerepét a világban.
- A két novella főszereplőinek átalakulása, változása nem rokonítható.
- Az *Emberavatás* című novella értelmezését jórészt „elvégzi az elbeszélő”.
- A két novella közül Kosztolányi műve igényel a befogadók részéről intenzívebb elemzést, értelmezést, mert...

REFLEKTÁLÁS

Ajánló

12. lépés

T/22.

83. oldal

5 PERC

Tanári instrukció

- A feladat célja, hogy a tanulók írásban röviden foglalják össze egyéni véleményüket a két elbeszélésről, írjanak „könyvajánlót”, „fülszöveget” azokról. Minden tanuló önállóan dolgozzon, írásaikat szedjük be, és a következő órán röviden reflektáljunk, értékeljük azokat! Mivel a tanulók szabadon választhatják meg, hogy mely műről írnak, az is „kiderül” esetleg, hogy melyik mű nyerte el a többség tetszését.
- Ha nem fér bele az órába, házi feladatként is adható.

Kiemelt készségek, képességek: önálló szövegalkotás, kritikai képesség, véleményalkotás, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: szövegalkotási feladat

22. Írj a füzetedbe rövid könyvajánlót a két elbeszélés közül arról, amelyik jobban tetszett neked! Ügyelj arra, hogy úgy kell megfogalmazni véleményed, ajánlásodat, mintha olyan emberekhez szólnál, akik nem ismerik a szerzőket és a műveket, s az a célod, hogy kedvet csinálj a mű elolvasásához!

RÁHANGOLÓDÁS

Kölcsönös tudás

13. lépés

T/23.

83. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A feladat felidézi azokat az ismereteket és képességeket, amelyek arról szólnak, hogyan befolyásolja a beszélők kölcsönös tudása azt, hogy mit hagynak kimondatlanul a dialógusban.
- A feladat után beszéljük meg a megoldásokat!

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, pragmatikai viszonyok felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni munka

Módszerek, eljárások: feladat

23. Az alábbi beszélgetések szereplőiről állapítsd meg, hogy mit tudnak egymásról, és figyeld meg azt is, miből derül ez ki (mi az, amit nem mondanak ki, mert a másik számára úgymint ismert)!

a)

- Jössz este a Mucihoz?
- Karesz ott lesz?
- Nem tom, én nem beszéltem vele.
- Mér, nem hívott fel?
- Nem, mér hívott volna?
- Aszitem, fel szokott hívni.
- Hülye vagy, csak akkor egyszer hívott.
- Hát nem tom, lehet, hogy megyek.

b)

- Halló, jó napot kívánok, elnézést a zavarásért, ért Ön a számítógépekhez?
- Miért kérdezi?
- Ma már majdnem minden munkához kell tudni valamit róluk.
- Igen, valamennyit én is tudok, miért kérdezi?
- És nem akar többet megtudni róluk?
- Azt hiszem, nekem elég, amit tudok.
- De minden nap van valami újdonság, amiről biztos nem szerez tudomást.
- Nyugodt lehet, hogy tudomást szerzek róla.
- Honnan szerez tudomást?
- Figyelem az internetet meg az újságokat.
- De egész más az, ha szakértőtől kap naprakész felvilágosítást.
- Nekem nem kell felvilágosítás.
- És ha majd mégis kell?
- Akkor majd keresek az interneten.
- De a mi szakértőink folyamatosan naprakészen tartanak.
- Köszönöm, de azt nem kérem.
- És egy egyszeri intenzív tanfolyamot? Azzal nagyon gyorsan felzárkózhat.
- Nem akarok tanfolyamra járni, köszönöm, nem érdekel. Viszonthallásra.

JELENTÉSTEREMTÉS

Kooperatív viselkedés

14. lépés

T/24.

85. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A feladat célja a kooperatív, illetve nem kooperatív kommunikációs viselkedés legalapvetőbb sajátosságainak felfedeztetése. Mivel mindenki találkozott már ilyen kommunikációs helyze-

tekkel, egy rövid példa (beszélgetéskezdet) után könnyedén tudja a megadott alapállásból folytatni a beszélgetést.

- A csoportokban egy-egy pár játssza el a szituációkat (az egyik párból az egyik fél nem kooperatív, a másik párban mindketten kooperatívak), a fennmaradó 1-2 ember figyelje a beszélgetés jellegzetességeit, és a játék után válaszoljanak együtt a kérdésekre.

- A) – Itt lehet személyit csináltatni?
 – Igen.
 – És önnek adjam a papírokat?
 – Nem.
 – ...
- B) – Tessék mondani, elment már a debreceni IC?
 – Nem, kint áll a D vágányon.
 – Az hol van?
 – ...

Kérdések:

1. Hasonlítsátok össze a két válaszadó magatartását: Milyen benyomást keltenek a válaszadók (például: udvarias, udvariatlan; készséges, kelletlen; flegma, figyelmes)?
2. Vajon mennyire tudja a válaszadó, hogy mire kíváncsi a kérdező?
3. Mit vár el a kérdező a megkérdezettől, és mire törekszik a válaszadó?

Kiemelt készségek, képességek: pragmatikai kompetencia, szövegalkotás

Célcsoportok – differenciálás: 5-6 fős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportos feladat

Módszerek, eljárások: szituációs játék

24. Kooperatív és nem kooperatív viselkedés

Tanárotok útmutatása alapján játsszátok el a megadott szituációkat!

Amikor kommunikálunk, beszélgetünk egymással, különböző mértékben lehetünk kooperatívak. A kooperatív kommunikációs viselkedés fő jellegzetessége az, hogy alkalmazkodunk partnerünk szándékaihoz, tekintettel vagyunk arra, hogy milyen ismereteknek van a birtokában, és milyen információkat szeretne megszerezni, és általában segítőkésznek mutatkozunk abban, hogy sikerüljön elérni a célját.

Sunnyogás

15. lépés

T/25.

85. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A cél a kooperatív, illetve nem kooperatív viselkedés különböző formáinak felismertetése. A feladat olyan párbeszéd produkálása, amelyben feltehetően mindenkinek van némi tapasztalat.

talata, ugyanakkor erkölcsi aggályok fűződhetnek hozzá. Ha ennek a veszélye fennáll, ne végeztessük el a gyakorlatot. A „sunnyogásnak” nevezett viselkedésformának ugyanis az a lényege, hogy valamilyen tény leplezése céljából (őszinteség, mentegetőzés vagy magyarázkodás helyett) az egyik fél megpróbálja megakadályozni a másikat abban, hogy az elérje a célját (vagyis hogy kiderítse az igazságot).

- Az egyes csoportokban ketten vesznek részt a szerepjátékban (a „rossz gyerek” és a „jó gyerek”), ketten pedig figyelik őket, mégpedig úgy, hogy az egyik jegyző csak a „rossz gyereket”, a másik pedig csak a „jó gyereket” figyeli, és feljegyzik, ami történik. A tanár próbáljon itt-ott belehallgatni a szituációs játékokba, és jegyezze fel a nem kooperatív kommunikáció néhány jellegzetes példáját.

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotás, pragmatikai kompetencia

Célcsoportok – differenciálás: 4 fős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportos feladat

Módszerek, eljárások: szituációs játék

25. Olvassátok el a következő problémahelyzetet, és kövessétek az utasításokat!

Egy tréfa kedvéért az osztályoddal „kölcsonvettétek” a szertárból a csontvázat egy hétvégére, nem tudhattátok, hogy a hétvégén biológiatanároknak volt továbbképzés az iskolában, és feltétlenül szükségük lett volna a csontvázra. Az egyikőtök a biológiatanárt fogja játszani, a másíktök az egyik gyanúsítottat. A biológiatanárnak persze az a célja, hogy kiderítse, ki tette, vagy kik tették a galádságot; a csínytevőnek viszont az a célja, hogy a tanár minél kevesebb információnak jusson a birtokába. Fontos: A tanulónak nem a saját vagy mások mentegetése a célja (nem magyarázkodni akar, és nem másokat bemártani), és nem is hazudhat, hanem a „nyomozás” akadályozására kell törekednie. Ha vége a beszélgetésnek, üljetek mind a négyen össze (a két jegyzővel), és írjátok le, hogy milyen eszközöket alkalmazott a gyanúsított a „nyomozás” hátráltatására!

REFLEKTÁLÁS

A kooperatív viselkedés elemei

16. lépés

T/26.

85. oldal

5 PERC

Tanári instrukció

- A cél a kooperatív kommunikáció legfőbb kívánalmainak felismerése (ezek nagyjából megfelelnek Grice ún. konverzációs maximáinak, lásd háttéranyag). A legfontosabb ezek közül az átadott információ mennyisége (se többet, se kevesebbet ne mondjunk, mint amennyit a partner szándékai megkívánnak) és relevanciája (próbáljunk a beszélgetés témájának leginkább megfelelő információt átadni).
- Ügyeljünk arra, hogy kiderüljön: a kommunikációban a nem kooperatív viselkedés általában ezek valamelyikének nem felel meg.

Kiemelt készségek, képességek: absztrakciós képesség, érvelés, vitakészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: megbeszélés

26. Olvassátok el és beszéljétek meg az ismeretközlő szöveget!

A beszélgetés során a *kooperatív viselkedés legfőbb feltételei* a következők:

- Legjobb tudásunk szerint vegyük figyelembe, hogy mit tud a partnerünk arról, amiről beszélgetünk (a beszélgetés témájáról);
- Legjobb tudásunk szerint vegyük számításba, hogy mi a partnerünk szándéka a beszélgetésben, és próbáljuk segíteni annak megvalósítását; ennek érdekében
- Ne mondjunk se többet, se kevesebbet annál, mint amennyit a beszélgetőpartner vár tőlünk;
- Ennek megfelelően törekedjünk arra, hogy minél inkább a témába illő dolgot mondjunk!

RÁHANGOLÓDÁS

Kohézió és relevancia

17. lépés

T/27.

86. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A cél a szövegkohézióról és a kooperatív kommunikációs viselkedésről tanultak felidézése, ezen belül a szövegkohézió és a kommunikációban a relevanciakövetelmény alapvető azonosságának a felismerése.
- A közvetett beszédalakítás során a koherens szöveg létrehozásához kénytelenek vagyunk kifejezni azokat a párbeszédből hiányzó elemeket, amelyek a beszédhelyzetből kikövetkeztethetők, és amelyek nélkül a folyamatos szöveg nem lenne koherens (lásd a példát a megoldásra).
- A megoldás megbeszélésekor emeljük ki, hogy a párbeszédekben mennyi mindent kimondatlanul lehet hagyni, amit folyamatos beszédben el kell mondani!

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros munka

Módszerek, eljárások: fogalmazás

27. Olvasd el figyelmesen először az egész beszélgetést, próbáld meg elképzelni a helyzetet, utána pedig írd le történet formájában azt, hogy hogyan zajlott mondatonként Piroska és Mari beszélgetése!

Például kezdődjön így a történet: Piroska megkérdezte Marit, hogy...

Amikor elkészültél a szöveggel, húzd alá benne azokat a kifejezéseket, amelyek a párbeszédben nem szerepeltek, vagyis amelyeket a történet megfogalmazásának kedvéért kellett beleírnod!

PIROSKA

Nem jössz le a jövő héten hozzánk a telekre?

MARI

Fűzfőn leszek.

PIROSKA

Ugorjak át én?

MARI

De a Kati meg Füredre megy.

PIROSKA

Akkor én áthozom a Katit Siófokra, és te is gyere át.

MARI

Miért, nem tudnátok együtt átjönni?

PIROSKA

De mi pont középen vagyunk, miért ne találkoznánk nálunk?

Párbeszéd és folyamatos szöveg

Már volt szó arról, hogy a sikeres párbeszédben az egymás utáni megnyilatkozások úgy követik egymást, hogy a beszélők kooperatív módon viselkednek (a helyzet figyelembevételével oda tartozó dolgokat mondanak, se többet, se kevesebbet, mint szükséges). A folyamatos szövegben – ahhoz, hogy összefüggő legyen – sokkal több nyelvi összekapcsoló elemre van szükség, mint a párbeszédben.

MEGOLDÁS

Pl.: Piroska megkérdezte Marit, hogy nem lenne-e kedve a következő héten leutazni hozzájuk a telekre, Siófokra. Mari azt válaszolta, hogy nem tud, mert Fűzfőn lesz. Piroska felajánlotta, hogy akkor átmegy ő Fűzfőre. Mari erre azt mondta, hogy ő szeretne Katival is együtt lenni, de Kati Füreden lesz. Erre Piroska felajánlotta, hogy átviszi Füredről Katit Siófokra, és ott mindhárman találkozhatnak. Marinak erre az az ötlete támadt, hogy Piroska Katival együtt menjen át hozzá Fűzfőre. Piroska ez ellen azzal érvelt, hogy Siófokon érdemes találkozniuk, mert az pont középen van Fűzfő és Füred között.

JELENTÉSTEREMTÉS

Tegyük implicitté!

18. lépés

T/28.

87. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A cél annak felismertetése, hogy a szövegben a kohézió megtörése, a dialógusban pedig a relevancia-elv megsértése egyaránt azzal a következménnyel járhat (ha nem teljes érthetlenséghez vezet), hogy a hallgató vagy olvasó a hiányzó információt automatikusan kitölti, így implicit információ keletkezik. A feladat „laboratóriumi körülmények között” mutatja be ezt a folyamatot.

- Ügyeljünk arra, hogy a tanulók csak akkor nézzék meg a Hemingway-szöveget, amikor már át-alkították a részletet. A megoldás után foglaljuk össze a tanulságot (lásd magyarázó szöveg).

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, implicit információ észrevétele

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, módszerek: egyéni munka

28. Olvasd el a következő rövid jelenetet, amely már ismerős lehet a Hemingway-novellából!

Húzd alá benne azokat a részleteket (mondatokat vagy mondatrészleteket), amelyek kihagyhatók a szövegből anélkül, hogy annak érthetősége, összefüggősége sérülne!

Ha ezzel kész vagy, hasonlítsd össze az általad megrövidített változatot az Indián tábor szövegével!

A part homokos részén kikötve állt egy könnyű táborig csónak, amelyből nemrég egy fiatal indián szállt ki. A tóparton még egy kihúzott csónak feküdt, egy másik indiáné. A két indián várakozva állt. Az orvost várták, akit át kellett szállítaniuk a tó túlsó partjára, ahol egy fiatal indián asszony vajúdott; az orvosnak a szülésben kell majd segédkeznie.

Az orvos a fiával, Nickkel és egy ismerősükkel, George bácsival közeledett a part felé. George bácsi azért jött, hogy segítsen az orvosnak, Nick pedig azért, mert apja nem akarta otthon hagyni egyedül. Amikor a partra értek, az indiánok sietősen bemutatkoztak, majd a csónakokra mutattak, hogy ki hová üljön. Nick és apja, az orvos a farülésre került, a nagyobbik csónakba. Az indiánok eltolták a csónakot, s az egyik beugrott evezni. George bácsi a táborig csónak farába ült. A fiatal indián eltolta a táborig csónakot, s beszállt, hogy George bácsit átvigye.

MEGOLDÁS

(Több megoldás is lehetséges, ez egy lehetséges verzió.)

A part homokos részén kikötve állt egy könnyű táborig csónak, amelyből nemrég egy fiatal indián szállt ki. A tóparton még egy kihúzott csónak feküdt, egy másik indiáné. A két indián várakozva állt. Az orvost várták, akit át kellett szállítaniuk a tó túlsó partjára, ahol egy fiatal indián asszony vajúdott; az orvosnak a szülésben kell majd segédkeznie.

Két felnőtt férfi és egy gyerek jött az úton. Az orvos a fiával, Nickkel és egy ismerősükkel, George bácsival közeledett a part felé. George bácsi azért jött, hogy segítsen az orvosnak, Nick pedig azért, mert apja nem akarta otthon hagyni egyedül. Amikor a partra értek, az indiánok sietősen bemutatkoztak, majd a csónakokra mutattak, hogy ki hová üljön. Nick és apja, az orvos a farülésre került, a nagyobbik csónakba. Az indiánok eltolták a csónakot, s az egyik beugrott evezni. George bácsi a táborig csónak farába ült. A fiatal indián eltolta a táborig csónakot, s beszállt, hogy George bácsit átvigye.

Az Indián táborban szereplő rész:

A tóparton még egy kihúzott csónak feküdt. A két indián várakozva állt.

Nick és apja a farülésre került, az indiánok eltolták a csónakot, s az egyik beugrott evezni. George bácsi a táborig csónak farába ült. A fiatal indián eltolta a táborig csónakot, s beszállt, hogy George bácsit átvigye.

„Ezt nem gondolhatta komolyan!”

19. lépés

T/29.

87. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

A cél annak felfedeztetése, hogy a társalgási maximák másféle megsértése, vagyis az, amikor a valósággal élesen szemben álló dolgot állítunk (úgy, hogy ezzel a hallgatóság is tisztában van), ironikus hatást kelt. Bizonyos körülmények között az elvárható viselkedéstől való eltérés (például: udvariatlanság) is hasonló hatást kelthet.

Kiemelt készségek, képességek: humorérzék, az irónia felismerése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, módszerek: páros munka

29. Társaddal játsszátok el a következő párbeszédet úgy, hogy ironikus válaszokat adjatok a kipontozott helyeken!

- a) [Mindenki tudja, hogy Pista éjjel-nappal dolgozik, egy perc ideje sincs.]
– Pista, nem jössz le a Balatonra hétvégére?
- b) [Vera nagyon el van hívva, és most is éppen egy hatalmas süteményt fal.]
– Vera, úgy látom, egy picit felszedtél magadra az utóbbi időkben.
- c) [Bori megjelenik három hatalmas könyvvel a kezében, alig bírja.]
– Bori, ilyen sokat kell tanulnod?
- d) [Az utolsó busz is elment, amikor Jóska hazaindul.]
– Gyalog mész haza?

MEGOLDÁS

- a) Pl.: Persze, menjünk, már indulhatunk is.
b) Pl.: Pedig femmit fe efek, fogyóvok.
c) Pl.: Á, dehogyis, ez nekem semmi.
d) Pl.: Nem, repülővel/helikopterrel/tengeralattjáróval/...

REFLEKTÁLÁS

A maximák megsértésének
következményei

20. lépés

T/30.

88. oldal

5 PERC

Tanári instrukció

Olvassunk fel néhányat az előző két feladat megoldásai közül! Kérdezzünk rá arra, hogy milyen hatásai lehetnek – a feladatok tanulságai szerint – a párbeszédben a relevancia-elv, a folyamatos beszédben pedig a kohézió megsértésének (lásd magyarázó szöveg)!

Kiemelt készségek, képességek: általánosító képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: közös megbeszélés

30. A szabályok megsértése

Az együttműködő (kooperatív) társalgás szabályainak megsértése – és ehhez hasonlóan az összefüggő szövegre vonatkozó szabályok megsértése – nemcsak megértési nehézségekhez, udvariatlan viselkedéshez stb. vezethet, hanem például szokásos eszköze az implicit (ki nem mondott) közlésnek is. Ha nem közvetlenül arra reagálunk, mint amit beszélgetőtársunk mondott, vagy ha nem egész közvetlenül kapcsolódik a szövegben egy mondat az őt megelőzőhöz, akkor a hallgatóság önkéntelenül kiegészíti, áthidalja a hiányt, megkeresi a legvalószínűbb hiányzó láncszemet, és ez a hiányzó láncszem (hacsak nem volt eleve a kölcsönös tudás része) implicit közlésként működik.

Más együttműködési szabályok megsértése más hatások kiváltására alkalmas, például láttuk, hogy a nyilvánvalóan nem valóság-hű közlés (amelyről minden beszélgető fél tudja, hogy nem igaz, vagyis ellentmond a beszélgetőtársaink kölcsönös tudásának) a gúny, az irónia eszköze lehet.

7. SZABADON VÁLASZTOTT NOVELLA FELDOLGOZÁSA KISCSOPORTBAN, TANULT SZEMPONTOK ALAPJÁN

ELŐZETES FELADAT:

Anton Pavlovics Csehov: *A csinovnyik halála*, valamint Mikszáth Kálmán: *Péri lányok szép hajáról* című novellájának elolvasása

ANTON PAVLOVICS CSEHOV: A CSINOVNYIK HALÁLA

Egy kiváló szép estén a nem kevésbé kiváló Ivan Dmitrics Cservjakov, hagyatéki végrehajtó, a földszinti zsöllye második sorában ült, és látcsövén keresztül gyönyörködött a Corneville-i harangok-ban. Gyönyörködött, és a földi boldogság csúcspontján érezte magát. De hirtelen... Elbeszélésekben gyakorta találkozunk ezzel a „hirtelen”-nel. Igazuk is van az íróknak: az élet olyannyira bővelkedik váratlan meglepetésekben! Nos: Cservjakov arca hirtelen elfintorodott, szeme kidülledt, lélegzete elállt... leeresztette szeme elől a látcsövet, előrehajolt és... hupci!!! Amint tetszett látni – tüszentett. Tüszenteni sehol senkinek sem tilos. Tüszent a paraszt, tüszent a rendőrkapitány, sőt, némelykor még a titkos tanácsos is. Mindenki tüszent. Cservjakov nem is jött zavarba, megtörülkőzött zsebkendőjével, és mint udvarias ember, körülnézett: nem zavart-e meg valakit a tüszentésével? Ekkor azonban menthetetlenül zavarba jött. Észrevette, hogy a zsöllye első sorában, az előtte ülő öregúr kesztyűjével törölgeti tarkóját s kopasz fejét, és valamit mormol hozzá. Az öregúrban Brizzsalov államtanácsost, a közlekedési minisztérium tábornoki rangban levő főtitiszviselőjét ismerte fel.

„Ráprüszköltem! – gondolta röstelkedve Cservjakov. – Nem a főnököm, más hivatalban szolgál, de mégiscsak kínos. Bocsánatot kell kérnem.”

Cservjakov köhécselt, felsőtestével előredőlt, és a tábornok fülébe súgta:

- Bocsásson meg, mélts... uram, leprüszköltem... nem szándékosan tettem...
- De kérem, semmi az egész...
- Bocsásson meg, az istenre kérem. Igazán nem... igazán nem akarattal!...
- Jaj, hagyjon békén, kérem! Ne zaklasson már!

Cservjakov még jobban zavarba esett, bambán elmosolyodott, és felnézett a színpadra. Nézett, nézett, de előbbi boldogsága nyomtalanul eltűnt. Nyugtalanág gyötörte. A szünetben odalépett Brizzsalovhoz, egy darabig szaladt mellette, majd félénkségét leküzdve, megszólította:

– Az imént leprüszköltem, mélts... uram... Bocsásson meg... Én igazán... Nem azért, hogy...

– Elég volt! Rég elfelejtettem az egészet, és maga még mindig ugyanazt hajtogatja! – szólt rá a tábornok, és türelmetlenül mozgatta alsó állkapcsát.

„Azt mondja, elfelejtette, a szeméből meg csak úgy árad a gyűlölség – gondolta magában Cservjakov, és gyanakodva pillantott a tábornokra. – Szóba se akar állni velem. Meg kellene neki magyaráznom, hogy nem szántszándékkal tettem... hogy ez a természet törvénye, máskülönben még azt gondolja, hogy le akartam köpni. Ha most nem gondolja, majd később eszébe jut!”

Cservjakov hazaérkezvén, előadta feleségének akaratlan udvariatlanságát. Úgy vélte, hogy az aszszony igen könnyedén fogja fel a történeteket; előbb egy kissé megijedt, de amikor megtudta, hogy Brizzsalov más hivatalbeli, mindjárt megnyugodott.

– Tudod mit, mégiscsak menj el hozzá bocsánatot kérni – ajánlotta azután. – Nehogy azt higgye, hogy nem tudsz illendően viselkedni jó társaságban.

– Éppen erről van szó! Bocsánatot kértem tőle, de valahogyan furcsán fogadta... Egy jó szót se szólt. Meg nem is volt rá idő, hogy megbeszéljük a dolgot.

Másnap Cservjakov felöltötte vadonatúj hivatali egyenruháját, megnyiratkozott, és elment Brizzsalovhoz, bocsánatot kérni. A tábornok fogadószobájában már rengeteg kérelmezőt talált, s közöttük megpillantotta magát a tábornokot is, aki már megkezdte a fogadást. Miután néhány kérelmezőt meghallgatott, Brizzsalov végre Cservjakovra emelte tekintetét.

– Tegnap az Árkádia-színházban, ha méltóztatik rá emlékezni, mélts... uram... – kezdte meg előadását a hagyatéki végrehajtó. – Tüszentettem és véletlenül... lefröcskölttem... Bocs...

– Hát ezek meg miféle... Ilyen semmiséggel zaklat... Nos, mit kíván? – fordult a tábornok a soron következő kérelmezőhöz.

„Szóba se áll velem! – gondolta Cservjakov elsápadva. – Tehát haragszik... Nem, ezt nem hagyhatom annyiban... Meg kell neki magyaráznom...”

Amikor a tábornok az utolsó várakozóval is végzett, és megindult belső szobái felé, Cservjakov utánvetette magát:

– Mélts... uram! – motyogta. – Ha zaklatni bátorkodom a mélts... urat, úgy az kizárólag a bűnbánat érzületéből fakad! Hiszen nem szántsándékkal tettem, ezt méltóztatik tudni!

A tábornok bosszús arcot vágott, és lemondóan legyintett.

– De hiszen ön csúfolódik velem, tisztelt uram! – recsegte, és azzal eltűnt az ajtó mögött.

„Már hogyan csúfolódnék? – morfondírozott Cservjakov. – Szó sincs itt semmiféle csúfolódásról! Ilyen nagyúr, aztán mégse érti meg! Nos, ha így van, bezzeg nem kérek többé bocsánatot ettől a nagyképű alaktól! Vigye el az ördög! Levelet írok neki, de személyesen nem megyek el hozzá többé. Nem én!”

Ekképpen gondolkozott Cservjakov hazafelé menet. Ámde nem írt levelet a tábornoknak. Gondolkodott, gondolkodott, de sehogyan sem sikerült kieszelnie, hogy mit írjon. Másnap mégiscsak személyesen kellett elmennie hozzá, kimagyarázkodni.

– Tegnap nem azért zaklattam mélts... uram – motyogta, amikor Brizzsalov kérdő tekintetét ráemelte –, hogy csúfolódjam, amint azt tegnap mondani tetszett. Csupán azért jöttem, hogy bocsánatot kérjek, amiért tüszentettem és lefröcskölttem mélts... uramat... Eszembe se jutott, hogy csúfolódjam. Hogyan is mernék én csúfolódní egy olyan nagyúrral, amilyen mélts... uram? Ha a magunkfajta ember csúfolódásra vetemednék, akkor izé... hová lenne akkor a tisztelet, a tekintély tisztelete... egyszóval...

– Takarodjék! – hördült fel a tábornok, elkékvülve, és egész testében remegve.

– Tes-séék? – kérdezte suttogó hangon, a rémülettől ájuldozva Cservjakov.

– Takarodjék!! – ismételte a tábornok, és dobbantott lábával.

Cservjakov bensejében valami megszakadt. Se látott, se hallott, úgy vonszolta magát az ajtóig, majd kiosont az utcára, és roskadozva elindult. Gépiesen hazaért, a vadonatúj egyenruháját le sem vetve, végigfeküdt a díványon és... meghalt!

(Szöllősy Klára fordítása)

MIKSZÁTH KÁLMÁN: PÉRI LÁNYOK SZÉP HAJÁRÓL

Hát bizony a Péri lányok híres aranyszőke haja inkább ne nőtt volna soha olyan hosszúra, olyan széprek, tömöttnek, inkább változott volna lennek, vagy hullott volna ki egyenként.

Len ha lenne, patyolatnak fonnák, ha kihull, azt hitte volna a föld, ahová leesett egy-egy szál, hogy mennyei fű, s meghozná új tavaszkor megkétszerezve.

Hanem így mi történt? Szegény öreg Péri!... de minek is eresztette el őket hazulról, felügyelet nélkül olyan messze földre? Valahol a Cserháton aratott részből a két szép hajadon. Ott esett meg a nagy szégyen.

Kati, a nagyobbik, sarlóval dolgozott, míg a kis Judit csak a markot szedte össze kévébe, amiket aztán a hetyke Csató Pista kötögetett össze utána izmos kezeivel, s valahányszor lehajolt a leány, kibontott úszó haja is éppen olyan volt káprázó szemében, mintha aranyfelhővé lett búzakéve lenne. Azután meg a búzakévék lettek olyanok, mintha mindenik a Péri Judit szőke haja volna.

Pedig Csató Pistának nem szabad ilyen kétféleképp látni, házas ember már, s nem is utolsó asszony a felesége, ott az a magas, délceg a Péri Kata mellett. (Ni, bizony megvágja a kezét a sarlóval!) Olyan nyugtalanul nézeget vissza férjére. Vagy nagyon szereti, vagy nagyon gyanakszik.

Karikában nyiszál a sarló az aratók kezében, ropog a kalászszar, nagyobbodik a tarló, s nyitva marad rajta a madárfészek; a picike sárga fűrjek kíváncsian nézegetik, hova lett az árnyékos szalmaerdő? Hát még szegény anyjuk, hogy elcsodálkozik majd?

Judit leoldá fejéről a kendőt, és a fészekre terítette. Arról majd rákad, mikor este hazamennek – addig pedig hadd tartson nekik árnyékot.

Pista azonban elvette onnan, és a keblébe rejté. Beh édes kendő volt. Égette, csiklandozta. Rajta volt még a kis madárfiak melege s annak a selyemhajnak az illata.

– Teszi kend vissza azt a kendőt mindjárt! – förmedt rá Judit haragosan.

– Od’adom egy csókért! – lihegte Csató Pista szenvedélyesen, s olyat csavarított a gercén, hogy hatfelé szakadt.

– Menjen! Nem szégyenli magát?! – mondá Judit elpirulva. – Inkább sose lássam azt a kendőt.

Elfordult, durcásan, mintha neheztelné a vakmerő szót. No bizony, nem a világ, hadd vigye el, van még ott elég kendő, ahol ez volt.

– De jó dolga is van a madárnak – sóhajtott fel Pista... Judit nem kérdezte meg, miért van jó dolga. Hallgatott.

– Más fészket rakhat, ha az egyiket megunta.

Judit nem kérdezte meg, mire érti; lesütötte a fejét.

Másnap is hiába kérte Pista a csókot, hanem mikor aztán harmadnapon hazaindultak, lent a tisztáson, hol a füzes eltakarta őket a hátul jövő aratók elől, egyszerre átkapta a Judit darázsderekát, s el nem bocsátá addig, míg egy parázs csókkal ki nem váltotta kendőjét.

No, bizony, nem a világ, van ott még elég csók, ahol ez az egy termett.

Pista pedig nevetett magában: „Ha már egyszer peregni kezd a kalász szeme, megérett egészen.” Aztán így szólt hangosan:

– Mikor az éjfél kiáltják, légy a csalitosban a templom mögött. Én már előbb ott leszek.

A leány ijedten nézett hátra.

– Lassabban beszéljen! Hátha meghallották?

– Mezítláb gyere el – suttogta –, át ne ázzon a csizmád: arról megtudnák reggel. Rövid szoknyában légy: csatakossá tenné a hosszút a harmat.

Négyesével, ötösével feküdtek a lányok, asszonyok az asztal mögött. Éj betakarta a bájos képet. Csak a csillagok nézték fenn, mialatt a szép szemek behunyódtak idelenn. Csillagoknak mindig kell lenni.

Kakasszó előtt felébredt egyszer Péri Kata, közbül feküdt Juditnak és Csatónénak; észrevette, hogy egyik sem alszik. Csatóné vánkosa alól, amint hánykolódék, valami fényes tárgy csúszott ki. – Kata megtapogatta: olló volt. „No ez bizonyosan babonát csinált most.”

Kakasszó után ismét fölébredt Péri Kata, de csak hűlt helye volt Juditnak, Csatónénak. Elrémülve ugrott fel, hova lehetett a húga? Mintha zűrzavaros hangokat is hallana onnan, ösztönszerűen a csalitos felé futott, hol megtalálta Juditot, élettelenül összerogyva.

Körös-körül a fű mintha arany hímmel lenne kivarrva, a Judit hosszú haja csillogott rajta. Le volt vágva tövestől. Bosszúálló kéz feldobta az egész csomót a levegőbe, szellő felkapta, s mintha egy szét-hasogatott üstökös csillag foszlányai lennének, pajkosan szétszórta a hajszálat. A megtaposott füvek elismerték testvéreiknek, s szelíden engedték maguk közé fonódni... Kati mindent megértett.

– Kelj fel! Menjünk innen! Hazavezetlek apánkhoz.

De csak a szomszéd városkáig mehettek. Judit lázba esett, napokig kellett feküdnie idegenek között, messze a falujuktól. Kati meg ápolta, gondoskodott róla.

Mikor minden pénzük elfogyott, még a fölösleges ruhadarabok is, nem volt már egyéb gazdaságuk, csak az a haj, amit Kati szedett össze a csalitosban, az a szép aranyos haj, melybe a Csató Pista szíve belefonódott, s melyet a Csatóné ollója levágott, vagy hogy csak fele annak a sok hajnak. Ha szégyen lehetett abból, ami gyönyörűség volt, hátha lehetne belőle még pénz is.

Kati remegve, reménykedve nyitott be a zsidó boltoshoz.

– Vegye meg ezt a haját. Egy beteg testvéremé volt. Orvosságra van szükség, és nincs pénzünk.

– De vegye meg tüstént. Sietnem kell. Egyedül hagytam.

Vállat vont a boltos, nem használhatja, mert egymagában nagyon kevés, arra pedig nagyon különös színű, hogy összekeverhetné más hajjal, hanem mivel a Katinak is szakasztott olyan haja van, a kettőt együtt megveszi jó pénzen. A lány elhalványult, szomorú pillantást vetett a tükörbe, sóhajtott, és lehajtotta szép fejét, mint a búzakarász a sarló alá.

Lihegve ért haza nemsokára, de a beteg nem volt már egyedül. Az öreg Péri járkált sötéten fel s alá a szobában. Eljött, ide talált; a hír megsúgta neki, mi történt, s a keserűség útra készítette.

– Hová lett a hűgod koronája? – kérde a belépőtől dühösen.

– Levágták – szólt Kati dacosan, az ágyhoz lépve, mintha el volna készülve megvédeni azt, ki eszméletlenül fekszik benne.

Péri elhallgatott, majd egyszerre vadul szegeződtek megüvegesedett szemei Katira.

– Hát a te hajad háová lett?

– Levágtam! – mondá félénken, s kivette az orvosságos üveget a köténykéje alól.

Sóhajtott az öreg, aztán sokáig nézte, nézte a két szép lány közül hol az egyiket, hol a másikat. Az egyik, aki ott áll, olyan piros, mint a rózsza, a másik, aki ott nyög, olyan fehér, mint a lilium.

És mégis a rózsát sajnálta meg előbb. Hozzáment, megsimogatta azt a csitri fejecskét gyöngéden, szeretettel:

– Szegény Katám! A te hajad kinő még!

RÁHANGOLÓDÁS

Olvasás, értelmezés, kritika

1. lépés

T/1.

92. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- A tanár a következő szavakat írja egy-egy körbe a táblára egymástól egyenlő távolságra: OLVASÁS, ÉRTELMEZÉS, KRITIKA. Arra kéri a diákokat, hogy gyűjtsenek olyan szavakat, amelyek a fenti folyamatok definiálását segítik elő, illetve bármit mondjanak ezekkel kapcsolatban, ami eszükbe jut. A frontális munkát előzze meg 1-2 perces egyéni gondolkodás, gyűjtőmunka.
- A feladat célja, hogy a diákok elgondolkodjanak azon, hogy mit is csinálunk, amikor irodalmi szövegeket olvasunk. Emlékeztessük őket arra, hogy az elmúlt órákon mindhárom tevékenységnek részesei voltak, ami némileg megkönnyítheti a gondolkodást. Amikor már mindhárom fogalommal kapcsolatban felkerültek dolgok a táblára, illetve a tankönyvükbe, akkor véletlen-

szerűen bízunk meg minden diákot valamelyik szó minél pontosabb definiálásával. Amikor kész vannak ezek, akkor olvassanak fel néhányat a diákok, ezek a definíciók alapozzák meg a tanári magyarázatot. Emeljük ki a helyes gondolatokat, és javítsuk a hibásakat!

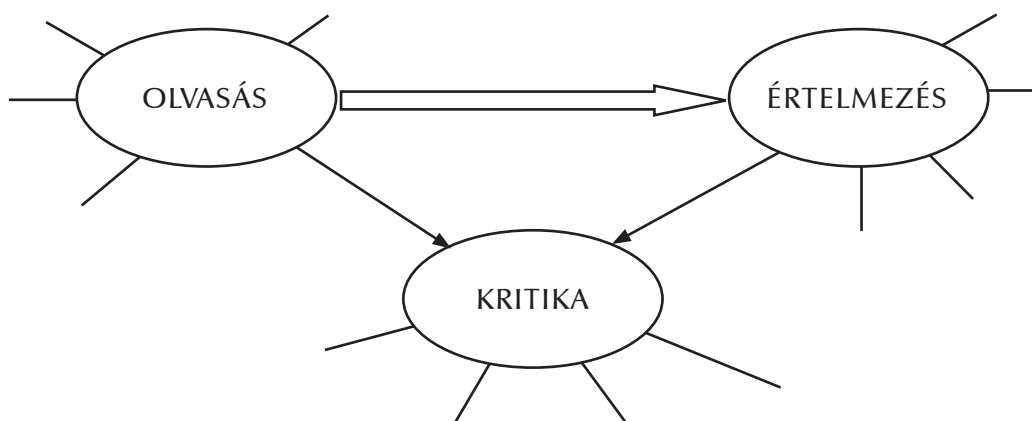
- (Az ismeretközlő szöveget lásd Arató–Pála: *Átjárók*, 12–13. oldal)

Kiemelt képességek, készségek: új ismeretek rendszerezése, tudatos olvasás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, módszerek: egyéni és frontális munka

1. Gyűjtsetek az alábbi fogalmakhoz kapcsolható szavakat!

Az *olvasás* tulajdonképpen rendkívül *bonyolult szellemi műveletsor*. Ezt a műveletsort többnyire teljesen *automatikusan* végezzük. A korábbi órák feladataival is azt akartuk tudatosítani, hogy mi is történik, amikor az ember olvas.

Olvasás közben *ismereteket mozgósítunk*, adatokat rendszerezünk, jeleket kötünk össze a nyelv, az irodalom vagy a valóság számunkra ismert darabjaival (szavak értelmével, azaz az általuk jelölt fogalmakkal, képzetekkel, és a jelölttel, azaz a szavak által jelölt valóságos dolgokkal.) Hézagokat töltünk ki, *kísértetfejezeteket* alkotunk anélkül, hogy észrevennénk. (Kísértetfejezetnek a meg nem írt, de az olvasó által kikövetkeztetett – két leírt esemény közötti – fejezeteket nevezük.)

Olyan ez, mint amikor megértjük, kikövetkeztetjük egy idegen nyelv egy-egy ismeretlen szavát abból a mondatból, illetve abból a szövegkörnyezetből, amelyben szerepel. Persze olvasás közben már automatikusan értelmezzük is. Hisz a szöveg jeleit elhelyezzük egy szélesebb szövegkörnyezetben, egyszerre több kulturális kódban (jelrendszerben) is.

Amikor *A kulcs* című írást novellaként olvassuk, akkor egyrészt elhelyezzük a szépirodalom jelrendszerében, másrészt ezen belül egy műfajnak, a novellának a jelrendszerében is. Ha nem így lenne, akkor egy irodalmi műtől akár napi híreket vagy heti moziműsort is várhatnánk – márpedig hiábavalóan. Sokan azért nem élvezik az irodalmat, mert éppen a fentiekhez hasonló elvárásokkal indulnak neki az olvasásnak. Az is csalódik, aki a novellát versként olvassa, és a cselekmény helyett az elbeszélő lelkiállapotára, a költői képekre vagy a szöveg zenei tényezőire figyel. Bár ez az olvasó még mindig sokkal jobban jár, mint az, aki a lírai költeményben a cselekményt és a jellemeket keresi.

A megértés tehát mindig valaminek valamiként való megértése; a megértésben előítéletek lépnek működésbe, valamiféle előzetes megértés munkál. Az előzetes megértést, az előítéletet persze nem csupán a szöveg műfaji besorolása határozza meg, hanem az olvasó egyéb – irodalmi és irodalmon kívüli – tapasztalatai és a tapasztalatokból fakadó elvárásai is.

Az értelmezés tudatosabb munkája ott kezdődik, ahol az olvasó akadályokba ütközik, amikor a hézagokat nem tudjuk azonnal kitölteni.

A szöveg értelmezése előfeltétele a kritikának. *Kritikán, bírálaton* nem feltétlenül elmarasztalást értünk, azonban mindenképpen személyes állásfoglalást mind a műalkotás értékéről, mind az általa közvetített-kifejezett világról, értékrendszerről, magatartásról. A két értékelés (a művészi megvalósulást, illetve a közvetített értékrendszert illető) nem feltétlenül azonos előjelű: gyakori, hogy egy szöveget remekműnek ítélünk, de a benne foglalt magatartásánlatot nem tudjuk vagy nem akarjuk elfogadni, vagy hogy értékrendjével nem tudunk vagy nem akarunk azonosulni.

JELENTÉSTEREMTÉS

Szempontgyűjtés

2. lépés

T/2.

94. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

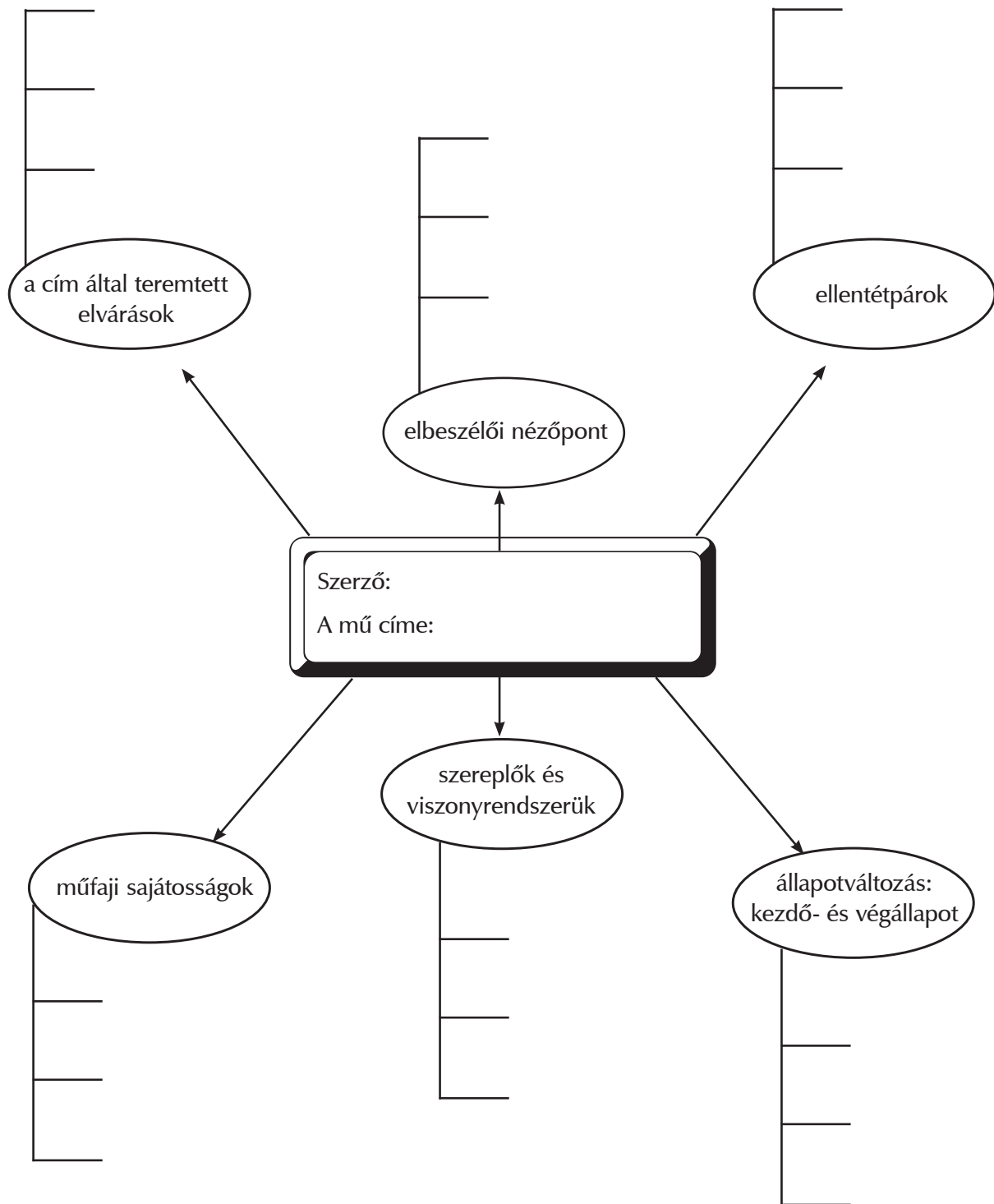
- A tanár 4-5 csoportot alakít úgy, hogy a választott novelláknak megfelelően minden csoport egy novellával foglalkozzon, és lehetőleg képességek és érdeklődés szerint is vegyesek legyenek a csoportok.
- A csoport feladata, hogy előkészítsen a második óra végére egy olyan elemzészázlatot, ami alapján otthon mindenki megírhat egy novellaelemzést. A tanár járjon körbe, és ellenőrizze, támogassa a csoportok munkáját!
- Feladat: Minden csoport gyűjtsön minél több szempontot a novellaelemzéshez, és a szempontokat rendezzék el a gondolkodástérképen. Mondjuk el, hogy a gondolkodástérkép logikai vázát szabadon változtathatják, újabb szempontokkal egészíthetik ki.

Kiemelt képességek, készségek: szépirodalmi szöveg értelmezése, tervezési készség, novellaelemzés megtervezése

Célcsoportok – differenciálás: 5 vegyes csoport

Munkaformák, módszerek: csoportmunka

2. Gyűjtsetek csoportban minél több novellaelemzési szempontot, és helyezzétek el az alábbi gondolkodástérképen!

MEGOLDÁS

Néhány további szempont: cselekmény, konfliktus, megoldás, a szöveg mint beavatástörténet, a feltáruító világszerkezet, az elbeszélés kritikája stb.

„Eszmecsere”

3. lépés

T/3.

95. oldal

15 PERC

Tanári instrukció

- Az előző feladatnál alkotott csoportok egy-egy tagja vendégségbe megy (esetleg tanári felkérésre) a másik azonos novellát feldolgozó csoporthoz eszmecsérére. A képviselők viszik magukkal a csoportok által elkészített gondolkodástérképet.
- Feladat: Az egy-egy képviselő a csoport többi tagjával összehasonlítja a csoportok által elkészített gondolkodástérképeket, és közösen kiegészítik azt. A képviselők visszatérnek eredeti csoportjukba, és a csoporttagok véglegesítik, hogy mely szempontokat fogják mindenképpen belevenni az elemzéseikbe.

Kiemelt képességek, készségek: szóbeli kommunikációs képességek fejlesztése

Célcsoportok – differenciálás: 5 vegyes csoport

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: csoportlátogatás

3. Most minden csoportból egy „képviseelő” menjen át egy másik azonos novellát feldolgozó csoporthoz, és beszélje meg velük gondolkodástérképét!

Ezután menjen vissza csoportjába, és véglegesítsék térképüket!

Elemzészvázlat

4. lépés

T/4.

95. oldal

35 PERC

Tanári instrukció

- A diákoknak az órán elkészített vázlat alapján otthon kell majd egy elemzést megírniuk. A vázlat elkészítésénél az előző órán csoportokban megtárgyalt szempontok alapján kell dolgozniuk.
- Fontos, hogy felhívjuk a figyelmüket néhány alapvető szövegalkotási szempontra: legyen címe a szövegnek, amely tükrözi, hogy mely szempontot kívánják részletesebben megvizsgálni.
- Már a vázlatban szerepeljen a szöveg bekezdések szerinti elrendezése, esetleg fogalmazzanak meg tételmondatokat stb.
- Támogassuk a diákokat, erősítsük azt a tudatot, hogy az írás komoly erőfeszítéseket kívánó szellemi munka!

Kiemelt képességek, készségek: írásbeli feladat megtervezése, vázlatírás

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, módszerek: egyéni munka

4. Készítsetek vázlatot otthon megírandó novellaelemzésekhez a megtárgyalt szempontok alapján!

REFLEKTÁLÁS

„Kilépőkártya”

5. lépés

T/5. 95. oldal

10 PERC

Tanári instrukció

- A diákoknak osszunk ki egy papírlapot, amelyen egy bekezdést kell írniuk arról, mennyire sikerült az elmúlt két órán felkészülniük az elemzés megírására, milyen nehézségeik voltak, mennyiben tudtak a többiek segíteni, mennyire vették igénybe a tanár segítségét, és mikor fogják otthon megírni az elemzést. Két héten belül mindenki magának szabhasson határidőt, de meg kell indokolnia, hogy miért akkorra fog elkészülni a feladat.
- A tanár szedje be a lapokat, és a következő órák valamelyikén összegezve reflektáljon rájuk!

Kiemelt képességek, készségek: önértékelési képesség fejlesztése

Célcsoportok – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák, módszerek: egyéni munka

Eszközök: kis papírdarabok

Értékelés:

- Fontos, hogy az elemző dolgozat értékelési szempontjait ismerjék a diákok. A leghatékonyabb, ha velük együtt állítunk össze olyan szempontokat, amely alapján a dolgozatuk kiváló, jó, elfogadható vagy elégtelen minősítést kaphat. (Persze hagyományos osztályzatokkal is dolgozhatunk.)
- Ha nincs idő vagy szándék a közös szempontlista elkészítésére, akkor az itt megadott szempontokkal is dolgozhatunk. Kioszthatjuk az értékelési kritériumokat tartalmazó skálát is.
- Értékelési szempontok:
 1. határidő;
 2. igényes külalak, olvasható kézírás, ill. szerkesztett gépirás;
 3. helyesírás;
 4. címadás;
 5. bekezdések, tagolás;
 6. a tanult elemzési szempontok alkalmazása;
 7. megállapítások alátámasztása idézetekkel;
 8. az idézetek szakszerű jelzése, hivatkozások (nem plagizál!);
 9. önálló véleménykifejtés
- Értékelj a novellaelemző dolgozatot az itt szereplő kritériumok alapján!

1. Az elemző dolgozatot határidőre elkészítettem.	1	2	3	4	5
2. A dolgozatot igényes külalakkal, olvasható kézírással vagy szerkesztett gépirással adtam le.	1	2	3	4	5

3. A helyesírási hibákat javítottam, utánanéztem azoknak az írásmódoknak, amelyekben bizonytalan voltam.	1	2	3	4	5
4. Adtam címet a dolgozatnak, és a cím összefügg a dolgozat tartalmával.	1	2	3	4	5
5. A szöveget bekezdésekre tagoltam úgy, hogy az összetartozó gondolatok egy bekezdésbe kerüljenek.	1	2	3	4	5
6. Az elemzésben alkalmaztam a tanult novellaelemzési szempontokat.	1	2	3	4	5
7. Megállapításaimat igyekeztem a szövegből vett idézetekkel alátámasztani.	1	2	3	4	5
8. Az idézetek fellelhetőségét egyértelműen jeleztem, a saját mondataim jól elkülönülnek a másoktól vett gondolatoktól.	1	2	3	4	5
9. Az elemzésben szerepelnek saját gondolataim, a véleményemet is megfogalmaztam.	1	2	3	4	5

5. Kilépőkártya

Írjatok írólapra egy bekezdést tanárotok útmutatása alapján!